

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Υποσχόλια (Tīkā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Υποσχόλια (Sutta Piṭaka - Tīkā)

1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Υποσχόλια (1. Dīgha Nikāya - Tīkā)

1. Υποσχόλια για το κεφάλαιο για το σύνολο της ηθικής
(1. Sīlakkhandhavaggaṭīkā)

2. Σχόλια για την ομιλία για τους καρπούς της ασκητικής ζωής
(2. Sāmaññaphalasuttavaṇṇanā)

PaliVerse

1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Υποσχόλια

1. Υποσχόλια για το κεφάλαιο για το σύνολο της ηθικής

2. Sāmaññaphalasuttavaṇṇanā

Rājāmaccaḥkathāvaṇṇanā

150. Rājagaheti ettha duggajanapadatṭhānavisesasampadādiyogato padhānabhāvena rājūhi gahitanti rājagahanti āha “mandhātu...pe... vuccatī”ti. Tattha mahāgovindena mahāsattena pariggahitaṃ reṇuādīhi rājūhi pariggahitameva hotīti mahāgovindaggahaṇaṃ. Mahāgovindoti mahānubhāvo eko purātano rājāti keci. Pariggahitattāti rājadhānībhāvena pariggahitattā. Pakāreti nagaramāpanena raññā kāritasabbagehattā rājagahaṃ, gijjhakūṭādīhi parikkhattattā pabbatarājehi parikkhattagehasadisanti rājagahaṃ, sampannabhavanatāya rājamānaṃ gehanti pi rājagahaṃ, saṃvihitārakkhatāya anattābhābhāvena upagatānaṃ paṭirājūnaṃ gahaṃ gehabhūtantipi rājagahaṃ, rājūhi disvā sammā patitṭhāpitattā tesāṃ gahaṃ gehabhūtantipi rājagahaṃ, āramāraṇeyyakādīhi rājate, nivāsasukhatādinā sattehi mamattavasena gayhati, pariggayhatīti vā rājagahanti edise pakāre so padeso ṭhānavisesabhāvena ulārasattaparibhogoti āha “taṃ paneta”ntiādi. Tesanti yakkhānaṃ. Vasanavananti āpānabhūmibhūtaṃ upavanaṃ.

Avisesenāti “pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati”, “paṭhamāṃ jhānaṃ upasampajja viharati, “mettāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati”, “sabbanimittānaṃ amanasikārā animittaṃ cetosamādhim samāpajjitvā viharatī”tiādīsu viya saddantarasaṃnidhānasiddhena visesaparāmasanena vinā. Iriyāya kāyikakiriyāya pavattanūpāyabhāvato pathoti iriyāpatho. Ṭhānādīnañhi gatinivatti ādiavattāhi vinā na kañci kāyikakiriyaṃ pavattetuṃ sakkā. Viharati pavattati etena, viharāṇaṇcāti vihāro, dibbabhāvāvaho vihāro dibbavivhāro, mahaggatajjhānāni. Nettiyaṃ pana “catasso āruppasamāpattiyo āneñjā vihārā”ti vuttaṃ. Taṃ tāsāṃ mettājjhānādīnaṃ brahmavivhāratā viya bhāvanāvisesabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Aṭṭhakathāsu pana dibbabhāvāvahasāmaññato tāpi “dibbavivhārā” tveva vuttā. Hitūpasamhārādivasena pavattiyā brahmabhūtā seṭṭhabhūtā viharāti brahmavivhārā, mettājjhānadikā. Anaññasādhāraṇattā ariyānaṃ viharāti ariyavivhārā, catassopi phalasamāpattiyo. Samaṅgiparidīpananti samaṅgibhāvaparidīpanaṃ. Iriyāpathasamāyogaparidīpanaṃ itaravivhārasamāyogaparidīpanassa visesavacanassa abhāvato, iriyāpathasamāyogaparidīpanassa ca atthasiddhattā. Viharatīti ettha vi-saddo vicchedatthajotano, haratīti neti, pavattetīti attho. Tattha kassa kena vicchindanaṃ, kathaṃ kassa pavattananti antolīnaṃ codanaṃ sandhāyāha “so hī”tiādi.

Gocaragāmadassanattāṃ “rājagahe”ti vatvā buddhānaṃ anurūpanivāsanaṭṭhānadassanattāṃ “ambavane”ti vuttanti āha “idamassā”tiādi. Etanti etaṃ “rājagahe”ti bhumavacanāṃ samīpatthe “gaṅgāya gāvo caranti, kūpe gaggakula”nti ca yathā. Kumārena bhatoti kumārabhato, so eva komārabhacco yathā bhisaggameva bhesajjaṃ. Dosābhisannanti vātapittādivasena ussannadosaṃ. Virecetvāti dosapakopato vivecetvā.

Aḍḍhateḷasahīti aḍḍhena terasahi aḍḍhaterasahi bhikkhusatehi. Tāni pana paññāsāya ūnāni terasabhikkhusatāni hontīti āha “aḍḍhasatenā”tiādi.

Rājatīti dibbati, sobhatīti attho. Rañjetīti rameti. Raññoti pitu bimbisārarañño. Sāsanaṭṭhena himsanaṭṭhena sattū.

Bhāriyeti garuke aññesaṃ asakkuṇeyye vā. Suvaṇṇasatthakenāti suvaṇṇamayena satthakena. Ayomayañhi rañño sarīraṃ upanetuṃ ayuttanti vadati. Suvaṇṇasatthakenāti vā suvaṇṇaparikkhatena satthakena bāhuṃ phālāpetvāti sirāvedhavasena bāhuṃ phalāpetvā udakena sambhinditvā pāyesi kevalassa lohitassa gabbhinittiyā dujjīrabhāvato. Dhurāti dhurabhūtā, gaṇassa, dhorayhāti attho. Dhuraṃ nīharāmīti gaṇadhuraṃ gaṇabandhiyaṃ nibbattemi. “Pubbe kho”tiādi khandhakapāḷi eva.

Potthaniyanti churikaṃ, yaṃ “nakhara”ntipi vuccati. Divā divassāti divassapi divā, majjhanhikavelāyanti attho.

Tassā sarīraṃ lehitvā yāpeti attūpakkamena maraṇaṃ na yuttanti. Na hi ariyasāvakā attānaṃ vinipātentīti. Maggaphalasukhenāti maggaphalasukhāvahena sotāpattimaggaphalasukhūpasañhitena caṅkamaṃ yāpeti. Cetiyaṅgaṇeti gandhapupphādīhi pūjanaṭṭhānabhūte cetiyaṅgaṇe. Nisajjanatthāyāti bhikkhusaṅghanisīdanatthāya. Cātumahārājikadevaloke...pe... yakkho hutvā nibbatti tattha bahuḷaṃ nibbattapubbatāya ciraparicitanikantivasena.

Khobhetvāti puttasiṇehassa balavabhāvato, sahaṇāpāpīvegassa ca savipphāratāya taṃsamutṭhānarūpadhammehi pharaṇavasena sakalasarīraṃ āloḷetvā. Tenāha “aṭṭhimiñjaṃ āhacca aṭṭhāsī”ti. Pituguṇanti pitu attani siṇehaguṇaṃ. Muñcāpetvāti ettha iti-saddo pakārattho, tena “abhimārakapurisapesanādippakārenā”ti vutte eva pakāre paccāmasati. Vitthārakathānayoti ajātasattupasādanādivasena vitthārato vattabbāya kathāya nayamattaṃ. Kasmā panettha vitthāranayā kathā na vuttāti āha “āgatattā pana sabbaṃ na vutta”nti.

Kosalaraññoti mahākosalarañño. Paṇḍitādhivacananti paṇḍitavevacanaṃ. Vidantīti jānanti. Vedena ñāṇena karaṇabhūtena īhati pavattatīti vedehi.

Etthāti etasmiṃ divase. Anasanena vāti vā-saddo aniyamattho, tena ekaccamanoduccaritadussilyādīni saṅgaṇhāti. Tathā hi gopālakūposatho abhiṇṇasahagatacittassa vasena vutto, nigaṇṭhuposatho mosavajjādivasena. Yathāha “so tena abhiṇṇasahagatena cetasā divasaṃ atināmetī”ti, “iti yasmiṃ samaye sacce samādapetabbā, musāvāde tasmīṃ samaye samādapentī”ti ca ādi. Etthāti uposathasaddhe. Atthuddhāroti vattabbaatthānaṃ uddhāraṇaṃ.

Nanu ca atthamattaṃ pati saddā abhinivisanti na ekena saddena aneke atthā abhidhīyanti? Saccametaṃ saddavisese apekkhite, tesamā pana atthānaṃ uposathasaddavacanīyatā sāmāññaṃ upādāya vuccamāno ayaṃ vicāro uposathasaddassa atthuddhāroti vutto. Heṭṭhā “evaṃ me suta”ntiādisu āgate atthuddhārepi eseṃ nayo. Kāmañca pātimokkhuḍḍesādivisayopi uposathasaddo sāmāññarūpo eva visesasaddassa avācakabhāvato, tādisaṃ pana sāmāññaṃ anādiyitvā ayamattaṃ vuttoti veditabbaṃ. Sīlasuddhivasena upetehi samaggehi vasīyati anuṭṭhīyatīti uposatho, pātimokkhuḍḍeso. Samādanavasena adhiṭṭhānavasena vā upecca ariyavāsādiatthaṃ vasitabbato uposatho, sīlaṃ.

Anasanādivasena upecca vasitabbato anuvasitabbato uposatho. Upavāsoti samādānaṃ. Uposathakulabhūtātāya navamahatthini kāyapariyāpanne hatthināge kiñci kiriyaṃ anapekkhitvā rūḥhivasena samaññāmaṃ uposathoti āha “uposatho nāgarājātiādisu paññattī”ti. Divase pana uposathasaddappavatti aṭṭhakathāyaṃ vuttā eva. Suddhassa ve sadā phaggūti ettha pana suddhassāti sabbaso kilesamalābhāvena suddhassa. Vetī nipātamattaṃ. Vetī vā byattanti attho. Sadā phaggūti niccakālampi phagguṇanakkhattameva. Yassa hi phagguṇamāse uttaraphagguṇadivase tittanhānaṃ karontassa saṃvaccharikapāpapavāhanaṃ hotīti laddhi, taṃ tato vivecetum idaṃ bhagavatā vuttaṃ. Suddhassuposatho sadāti yathāvuttasuddhiyā suddhassa uposathaṅgāni vatasamādānāni ca asamādiyatopi niccaṃ uposatho, uposathavāso evāti attho. Pañcadasannaṃ tithīnaṃ pūraṇavasena pannaraso.

Bahuso, atisayato vā kumudāni ettha santīti kumudavatī, tissaṃ kumudavatiyā. Catunnaṃ māsānaṃ pāripūribhūtāti cātumāsī. Sā eva pāliyaṃ cātumāsiniṭi vuttāti āha “idha pana cātumāsiniṭi vuccatī”ti. Tadā kattikamāsassa puṇṇatāya māsapuṇṇatā. Vassānassa utuno puṇṇatāya utupuṇṇatā. Kattikamāsalakkhitaṃ saṃvaccharassa puṇṇatāya saṃvaccharapuṇṇatā. “Mā” iti cando vuccati tassa gatiyā divasassa minitabbato. Ettha puṇṇoti etissā rattiyā sabbakalāpāripūriyā puṇṇo. Tadā hi cando sabbaso paripuṇṇo hutvā dissati. Ettha ca “tadahuposathe pannarase”ti padāni divasavasena vuttāni, “komudiyā”tiādīni rattivasena.

Rājāmaccaparivutoti rājakulasamudāgatehi amaccehi parivuto. Atha vā anuyuttakarājūhi ceva amaccehi ca parivuto. Caturupakkilesāti abbhā mahikā dhūmarajo rāhūti imehi catūhi upakkilesehi. Sanniṭṭhānaṃ kataṃ aṭṭhakathāyaṃ.

Pītivacananti pītisamuṭṭhānaṃ vacanaṃ. Yañhi vacanaṃ paṭiggāhakanirapekkhaṃ kevalaṃ ulārāya pītiyā vasena sarasato sahasāva mukhato niccharati, taṃ idha “udāna”nti adhippettaṃ. Tenāha “yaṃ pītivacanaṃ hadayaṃ gahetum na sakkotī”tiādi.

Dosehi itā gatā apagatāti dosinā ta-kārassa na-kāraṃ katvā yathā “kilese jito vijitāvīti jino”ti. Anīya-saddo kattuatthe veditabboti āha “manaṃ ramayatī”ti “ramaṇīyā”ti yathā “niyyānikā dhammā”ti. Juṇhavasena rattiyā surūpatāti āha “vuttadosavimuttāyā”tiādi. Tattha abbhādayo vuttadosā, tabbigameneva cassā dassanīyatā, tena, utusampattiyā ca pāsādikatā veditabbā. Lakkhaṇaṃ bhavituṃ yuttāti etissā rattiyā yutto divaso māso utu saṃvaccharoti evaṃ divasamāsautusaṃvaccharānaṃ sallakkhaṇaṃ bhavituṃ yuttā lakkhaṇā, lakkhaṇīyāti attho.

“Yaṃ no payirupāsato cittaṃ pasīdeyyā”ti vuttattā “samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā”ti ettha paramatthasamaṇo ca paramatthabrāhmaṇo ca adhippetto, na pabbajjāmatthasamaṇo, na jātimattabrāhmaṇo cāti āha “samitapāpatāya samaṇaṃ. Bāhitapāpatāya brāhmaṇa”nti. Bahuvacane vattabbe ekavacanaṃ, ekavacane vā vattabbe bahuvacanaṃ vacanabyatayo. Aṭṭhakathāyaṃ pana ekavacanavaseneva byatayo dassito. Attani, garuṭṭhāniye ca ekasmimpi bahuvacanappayogo nirūḥhoti. Sabbenapīti “ramaṇīyā vatā”tiādīnā sabbenā vacanena. Obhāsanimittakammanti obhāsabhūtanimittakammaṃ paribyatāṃ nimittakaraṇanti attho. Devadatto cāti. Ca-saddo attūpanayane, tena yathā rājā ajātasattu attano pitu ariyasāvakaṃ satthuupaṭṭhākassa ghātanena mahāparādho, evaṃ bhagavato mahāanattakarassa

devadattassa avassayabhāvena pīti imamattham upaneti. Tassa piṭṭhichāyāyāti tassa jīvakassa piṭṭhiapassayena, tam pamukham katvā tam apassāyāti attho. Vikkhepapacchedanattanti bhāvinīyā attano kathāya uppajjanakavikkhepanassa pacchindanattam, anuppattiatthanti adhippāyo. Tenāha “tassam hī”tiādi.

151. “So kirā”tiādi porāṇaṭṭhakathāya āgatanayo. Eseva nayo parato makkhalipadanibbacanepi. Upasaṅkamantīti upagatā. Tadeva pabbajjam aggahesīti tadeva naggarūpaṃ pabbajjam katvā gaṇhi.

Pabbajitasamūhasaṅkhāto saṅghoti pabbajitasamūhatāmattena saṅgho, na niyyānikadiṭṭhisuvissuddhasīlasāmaññavasena saṃhatattāti adhippāyo. Assa atthīti assa satthupaṭiñṇassa parivārabhūto atthi. Sjevāti pabbajitasamūhasaṅkhātova. Keci pana “pabbajitasamūhasasena saṅghī, gahaṭṭhasamūhasasena gaṇī”ti vadanti, tam tesam matimattam gaṇe eva loke saṅgha-saddassa nirūḷhattā.

Ācārasikkhāpanavasenāti acelaka vatacarīyādiācārasikkhāpanavasena. Pākaṭoti saṅghīādibhāvena pakāsito. “Appiccho”ti vatvā tattha labbhamānaṃ appicchattam dassetuṃ “appicchatāya vatthampi na nivāsetī”ti vuttaṃ. Na hi tasmim sāsānīke viya santaguṇanigūhaṇalakkhaṇā appicchataṃ labbhatīti. Yasoti kittisaddo. “Taranti etena saṃsārogha”nti evaṃ sammatattā tittham vuccati laddhīti āha “titthakaroti laddhikaro”ti. Sādhusammato “sādhū”ti sammato, na sādhūhi sammatoti āha “ayaṃ sādhū”tiādi. “Imāni me vatasamādānāni ettakaṃ kālaṃ suciṇānī”ti pabbajitāto paṭṭhāya atikkantā bahū rattiyo jānātīti rattaññū. Tā panassa rattiyo cirakālabhūtāti katvā ciraṃ pabbajitassa assāti cirapabbajito. Tattha cirapabbajitātagaṇeṇa buddhisīlataṃ dasseti, rattaññūtagaṇeṇa tattha sampajānataṃ. Addhānanti dīghakālaṃ. Kittako pana soti āha “dve tayo rājaparivaṭṭe”ti, dvinnam tiṇṇam rājūnaṃ rajjam anusāsanapaṭipāṭiyoti attho. “Addhagato”ti vatvā kataṃ vayoḡaṇaṃ osānavayāpekkhanti āha “pacchimavayaṃ anuppatto”ti. Ubhayanti “addhagato, vayoanuppatto”ti padadvayaṃ.

Pubbe pitarā saddhiṃ satthu santikaṃ gantvā desanāya sutapubbataṃ sandhāyāha “jhānābhīñṇādi...pe... sotukāmo”ti. Dassanenāti na dassanamattaṃ, disvā pana tena saddhiṃ ālāpasallāpaṃ katvā tato akiriyavādaṃ sutvā tesam anattamano ahoṣi. Guṇakathāyāti abhūtaguṇakathāya. Tenāha “suṭṭhutaraṃ anattamano hutvā”ti. Yadi anattamano, kasmā tuṇhī ahoṣīti āha “anattamano samānopī”tiādi.

152. Gosālāyāti evaṃ nāmake gāme. Vassānakāle gunnaṃ tiṭṭhanasālāti eke.

153. Paṭikiṭṭhataranti nihīnataraṃ. Tantāvutānīti tante pasāretvā vītāni. “Sīte sīto”tiādinā chahākārehi tassa nihīnassa nihīnatarataṃ dasseti.

154. Vaccaṃ katvāpīti pi-saddena bhojanaṃ bhuñjitvāpi kenaci asucinā makkhito pīti imamattham sampiṇḍeti. Vālikathūpaṃ katvāti vattavasena vālikāya thūpaṃ katvā.

156. Palibuddhanakilesoti saṃsāre palibuddhanakicco rāgādikilesa khattavatthuputtadārādivisayo.

Komārabhaccajīvakakathāvaṇṇanā

157. Na yathādhippāyaṃ vattatīti katvā vuttaṃ “anatto vata me”ti. Jīvakassa tuṇhībhāvo mama adhippāyassa maddanasadiso, tasmā tam pucchitvā kathāpanena mama adhippāyo pūretabboti ayamettha rañño ajjhāsayoti dassento “hatthimhi nu

kho panā''tiādimāha. Kiṃ tuṇhīti kiṃ kāraṇā tuṇhī, kiṃ taṃ kāraṇaṃ, yena tuvaṃ tuṇhīti vuttaṃ hoti. Tenāha ''kena kāraṇena tuṇhī''ti.

Kāmaṃ sabbāpi tathāgatassa paṭipatti anaññasādhāraṇā acchariyaabbhutarūpā ca, tathāpi gabbhokkanti-abhijātiabhinikkhamanaabhisambodhidhammacakkappavattana-yamakapāṭihāriyadevorohaṇāni sadevake loke ativiya supākaṭāni, na sakkā kenaci paṭibāhitunti tāniyevettha uddhaṭāni. Itthambhūtākhyānattheti itthaṃ evaṃ pakāro bhūto jātoti evaṃ kathanatthe. Upayogavacananti. ''Abbhuggato''ti ettha abhīti upasaggo itthambhūtākhyānatthajotako, tena yogato ''taṃ kho pana bhagavanta''nti idaṃ sāmīatthe upayogavacanaṃ, tenāha ''tassa kho pana bhagavatoti attho''ti. Kalyāṇaguṇasamannāgatoti kalyāṇehi guṇehi yutto, taṃ nissito tabbisayatāyāti adhippāyo. Seṭṭhoti etthāpi eseva nayo. Kittetabbato kitti, sā eva saddanīyato saddoti āha ''kittisaddoti kittiyevā''ti. Abhitthavanavasena pavatto saddo thutighoso. Anaññasādhāraṇaguṇe ārabba pavattattā sadevakaṃ lokaṃ ajjhottharivā abhibhavitvā uggato.

So bhagavāti yo so samatiṃ sapāramiyo pūretvā sabbakilese bhañjitvā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddho devānaṃ atidevo sakkānaṃ atisakko brahmānaṃ atibrahmā lokanātho bhāgyavantatādīhi kāraṇehi sadevake loke ''bhagavā''ti sabbattha patthaṭakittisaddo, so bhagavā. ''Bhagavā''ti ca idaṃ satthu nāmakittanaṃ. Tenāha āyasmā dhammasenāpati ''bhagavāti netāṃ nāmaṃ mātārā kata''ntiādi. Parato pana bhagavāti guṇakittanaṃ.

Yathā kammaṭṭhānikena ''araha''ntiādīsu navaṭṭhānesu paccekaṃ iti-saddaṃ yojetvā buddhaguṇā anussarīyanti, evaṃ buddhaguṇasaṅkittakenāpīti dassento ''itipi arahaṃ, itipi sammāsambuddho...pe... itipi bhagavā''ti āha. ''Itipetaṃ abhūtaṃ, itipetaṃ ataccha''ntiādīsu viya idha iti-saddo āsannapaccakkhakaṇaṭtho, pi-saddo sampiṇḍanaṭtho, tena ca tesāṃ guṇānaṃ bahubhāvo dīpito. Tāni ca saṅkittentena viññunā cittassa sammukhībhūtāneva katvā saṅkittetabbānīti dassento ''iminā ca iminā ca kāraṇenāti vuttaṃ hoti''ti āha. Evañhi nirūpetvā kittente yassa saṅkitteti, tassa bhagavati ativiya abhippasādo hoti. Ārakattāti suvidūrattā. Arīnanti kilesārīnaṃ. Arānanti saṃsāracakkassa arānaṃ. Hatattāti vihatattā. Paccayādīnanti cīvarādipaccayānañceva pūjāvisesānañca. Tatoti visuddhimaggato. Yathā ca visuddhimaggato, evaṃ taṃsaṃvaṇṇanātopi nesaṃ vitthāro gahetabbo.

Yasmā jīvako bahuso satthusantike buddhaguṇe sutvā ṭhito, diṭṭhasaccatāya ca satthusāsane vigatakaṭhaṃkatho vesārajappatto, tasmā āha ''jīvako panā''tiādi. Pañcavaṇṇāyāti khuddikādivasena pañcappakārāya. Nirantaraṃ phuṭaṃ ahosi katādhikārabhāvato. Kammantarāyavasena hissa rañño guṇasarīraṃ khatupahataṃ ahosi.

158. ''Uttama''nti vatvā na kevalaṃ seṭṭhabhāvo evettha kāraṇaṃ, atha kho appasaddatāpi kāraṇanti dassetuṃ ''assayānarathayānāni''tiādi vuttaṃ. Hatthiyānesu nibbisevanameva gaṇhanto hatthiniyova kappāpesi. Rañño āsaṅkānivattanatthaṃ āsannacārībhāvena tattha itthiyova nisajjāpitā. Rañño paresaṃ durupasaṅkamanabhāvadassanatthaṃ tā purisavesaṃ gāhāpetvā āvudhahatthā kāritā. Paṭivedesīti nāpesi. Tadevāti gamanaṃ, agamanaṃ eva vā.

159. Mahañcāti karaṇatthe paccattavacananti āha ''mahatācā''ti. Mahaccāti mahatīyā, liṅgavipallāsavasena vuttaṃ, mahantenāti vuttaṃ hoti. Tenāha

“rājānubhāvenā”ti “dvinnam mahārattāhānam issariyasirī”ti aṅgamagadharaṭṭhānam ādhipaccamāha. Āsattakhaggānīti amse olambanavasena sannaddhaasīni. Kulabhogaissariyādivasena mahatī mattā etesanti mahāmattā, mahānubhāvā rājapurisā. Vijjādharaṭṭhāna viyāti vijjādharaṭṭhāna viya. Raṭṭhiyaputtāti bhojaputtā. Hatthighaṭṭāti hatthisamūhā. Aññaṃaṇṇasaṅghaṭṭanāti avicchedavasena gamanena aññaṃaṇṇasambandhā.

Cittutrāso sayam bhāyanaṭṭhena bhayam yathā tathā bhāyatīti katvā. Nānam bhāyitabbe eva vatthusmiṃ bhayato upaṭṭhite “bhāyitabbamida”nti bhayato tīraṇato bhayam. Tenevāha “bhayatupaṭṭhānaññaṃ pana bhāyati nabhāyatīti? Na bhāyati. Tañhi atītā saṅkhārā niruddhā, paccuppannā nirujjhanti, anāgatā nirujjhissanti tīraṇamattameva hotī”ti. Ārammaṇam bhāyati etasmāti bhayam. Otappaṃ pāpato bhāyati etenāti bhayam. Bhayānakanti bhāyanākāro. Bhayanti ñāṇabhayam. Saṃveganti sahotappaññaṃ santāsanti sabbaso ubbijjanaṃ. Bhāyitabbatṭhena bhayam bhīmabhāvena bheravanti bhayabheravaṃ, bhītabbavatthu. Tenāha “āgacchatī”ti.

Bhīruṃ pasaṃsantīti pāpato bhāyanato uttasanato bhīruṃ pasaṃsanti paṇḍitā. Na hi tattha sūranti tasmim pāpakaraṇe sūram pagabbhadhamṣinaṃ na hi pasaṃsanti. Tenāha “bhayā hi santo na karonti pāpa”nti. Tattha bhayāti pāputrāsato, ottappahetūti attho. Sarīracalananti bhayavasenasarīrasaṃkampo. Eketi uttaravihāravāsino. “Rājagahe”tiādi tesam adhippāyavivaraṇam. Kāmaṃ vayatulyo “vayasso”ti vuccati, rūḷhireso, yo koci pana sahāyo vayasso, tasmā vayassābhilāpoti sahāyābhilāpo. Na vipplambhesīti na viṣaṃvādesi. Vinasseyyāti cittavighātena vihaññeyya.

Sāmaññaṃaphalapucchāvaṇṇanā

160. Bhagavato tejoti buddhānubhāvo. Rañño sarīram phari yathā taṃ soṇadaṇḍassa brāhmaṇassa bhagavato santikaṃ gacchantassa antovanasaṇḍagatassa. Eketi uttaravihāravāsino.

161. Yena, tenāti ca bhummatthe karaṇavacananti āha “yattha bhagavā, tattha gato”ti. Tadā tasmim bhikkhusaṅhe tuṇhībāhāvassa anavasesato byāpibhāvaṃ dassetuṃ “tuṇhībāhāvaṃ tuṇhībāhāva”nti vuttanti āha “yato yato...pe... mevāti attho”ti. Hatthassa kukatattā asaṃyamo asampajaññaṃkiriyā hatthakukkuccanti veditabbo. Vā-saddo avuttavikappattho, tena tadañño asaṃyamabhāvo vibhāvitoti daṭṭhabbaṃ. Tattha pana cakkhuasaṃyamo sabbapaṭṭhamo, dunnivāro cāti tadabhāvaṃ dassetuṃ “sabbālaṅkārapaṭṭhamo”ntiādi vuttaṃ. Kāyikavācasikena upasamena laddhena itaropi anumānato laddho eva hotīti āha “mānasikena cā”ti. Upasamanti saṃyamam, ācārasampattinti attho. Pañcaparivaṭṭeti pañcapurisaparivaṭṭe. Pañcahākārehīti “itṭhāniṭṭhe tādī”ti evaṃ ādinā āgatehi, pañcavidhaariyiddhisiddhehi ca pañcahi pakārehi. Tādīlakkaṇeti tādībāve.

162. Na me pañhavissajjane bhāro atthīti satthu sabbattha appaṭṭihataññaṇacāratādassanaṃ. Yadākaṅkhasīti na vadanti, katham pana vadantīti āha “sutvā vedissāmā”ti padesaññaṇe ṭhitattā. Buddhā pana sabbaññupavāraṇam pavārentīti sambandho. “Yakkhanarindadevasamaṇabrāhmaṇaparibbājakāna”nti idaṃ “pucchāvuso yadākaṅkhasī”tiādinī suttapadāni pucchantānaṃ yesam puggalānaṃ vasena āgatāni, taṃ dassanattamaṃ. “Pucchāvuso yadākaṅkhasī”ti idaṃ āḷavakassa yakkhassa okāsakaraṇam, sesāni narindādīnaṃ. Manasicchasīti manasā

icchasi. Pucchavho, yaṃ kiñci manasicchathāti bāvarissa saṃsayamaṃ manasā pucchavho. Tumhākaṃ pana sabbesaṃ yaṃ kiñci sabbasaṃsayamaṃ manasā, aññathā ca, yathā icchatha, tathā pucchavhoti adhippāyo.

Sādhurūpāti sādhusabhāvā. Dhammoti pavenīdhammo. Vuddhanti sīlādīhi buddhippattaṃ, garunti attho. Esa bhāroti esa saṃsayūpacchedanasāṅkhāto bhāro, āgato bhāro avassaṃ āvahitabboti adhippāyo. Ñatvā sayanti parūpadesena vinā sayameva ñatvā.

Suciratenāti evaṃ nāmakena brāhmaṇena. Tagghāti ekaṃsena. Yathāpi kusalo tathāti yathā sabbadhammakusalo sabbavidū jānāti katheti, tathā ahamakkhissaṃ. Rājā ca kho taṃ yadi kāhati vā na vāti yo taṃ idha pucchitumaṃ pesesi, so rājānaṃ tayā pucchitaṃ karotu vā mā vā, ahaṃ pana te akkhissaṃ akkhissāmi, ācikkhissāmīti attho.

163. Sippanaṭṭhena sikkhitabbatāya ca sippameva sippāyatanaṃ jīvikāya kāraṇabhāvato. Seyyathidanti nipāto, tassa te katameti attho. Puthu sippāyatanānīti hi sādharmaṇato sippāni uddisitvā upari taṃtaṃsippūpajīvino niddiṭṭhā puggalādhiṭṭhānakathāya papañcaṃ pariharitumaṃ. Aññathā yathādhippetāni tāva sippāyatanāni dassetvā puna taṃtaṃsippūpajīvīsu dassiyamānesu papañco siyāti. Tenāha “hatthārohā”tiādi.

Hatthiṃ ārohanti, ārohāpayanti cāti hatthārohā. Yehi payogehi puriso hatthino ārohanayoggo hoti, hatthissa taṃ payogaṃ vidhāyataṃ sabbesaṃ petesaṃ gahaṇaṃ. Tenāha “sabbepī”tiādi. Tattha hatthācariyā nāma ye hatthino hatthāroha kānañca sikkhapakā. Hatthivejjā nāma hatthibhisakkā. Hatthimeṇḍā nāma hatthīnaṃ pādarakkhakā. Ādi-saddena hatthīnaṃ yavasādāyakādi ke saṅgaṇhāti. Assārohā rathikāti etthāpi eseva nayo. Rathe niyuttā rathikā. Ratharakkhā nāma rathassa āṇirakkhakā. Dhanumaṃ gaṇhanti, gaṇhāpenti cāti dhanuggahā, issāsā dhanusippassa sikkhāpakā ca. Tenāha “dhanuācariyā issāsā”ti. Celena celapaṭākāya yuddhe akanti gacchantīti celakāti āha “ye yuddhe jayadhajamaṃ gahetvā purato gacchantī”ti. Yathā tathā ṭhite senike byūhakaraṇavasena tato calayanti uccālentīti calakā. Sakuṇagghīādayo viya maṃsapiṇḍaṃ paraseṇāsamaṃsaṃ sāsasikamahāyodhatāya chetvā chetvā dayanti uppatitvā uppatitvā gacchantīti piṇḍadāyakā. Dutiyavikappe piṇḍe dayanti janassamaṃsaṃ uppatantā viya gacchantīti piṇḍadāyakāti attho vedittabbo. Uggatuggatāti thāmajavaparakkamādivasena ativiya uggatā uggāti attho. Pakkhandantīti attano vīrasūrabhāvena asajjamānā paraseṇaṃ anupavisantīti attho. Thāmajavabalaparakkamādisampattiyā mahānāgā viya mahānāgā. Ekantasūrāti ekākisūrā attano sūrabhāveneva ekākino hutvā yujjhanakā. Sajjalikāti savammikā. Saraparittāṇacammanti cammaparisibbitaṃ khetakaṃ, cammayamaṃ vā phalakaṃ. Gharadāsayodhāti antojātayodhā.

Ālāraṃ vuccati mahānaṃsaṃ, tattha niyuttāti ālārikā, bhattakārā. Pūvikāti pūvasampādakā, ye pūvameva nānappakārato sampādetvā vikkīṇantā jīvanti. Kesanakhalikhanādivasena manussānaṃ alaṅkāraavidhiṃ kappenti saṃvidahantīti kappakā. Nhāpakāti cuṇṇavilepanādīhi malaharaṇavaṇṇasampādanavidhinā nhāpentīti nhāpakā. Navantādividhinā pavatto gaṇanagantho antarā chiddābhāvena acchiddakoti vuccati, taṃ gaṇanaṃ upanissāya jīvantaṃ acchiddakapaṭhakā. Hatthena adhippāyaviññāpanaṃ hatthamuddā hattha-saddo cettha tadekadesesu aṅgulīsu daṭṭhabbo. “Na bhuñjamāno sabbamaṃ hatthamaṃ mukhe pakkhipissāmī”tiādīsu viya,

tasmā aṅgulisāṅkocanādinā gaṇanā hatthamuddāya gaṇanā. Cittakārādīnīti. Ādi-saddena bhamakārakoṭṭakalekhaka vilīvakārādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Diṭṭheva dhammeti imasmiṃyeva attabhāve. Sandiṭṭhikamevāti asamparāyikatāya sāmaṃ daṭṭhabbaṃ, sayam anubhavitabbaṃ attapaccakkhaṃ diṭṭhadhammikiṃti attho. Sukhitaṃti sukhappattaṃ. Uparīti devaloke. So hi manussalokato uparimo. Kammasa katattā nibbattanato tassa phalaṃ tassa aggisikhā viya hoti, tañca uddhaṃ devaloketi āha “uddhaṃ aggaṃ assā atthīti uddhaggikā”ti. Saggam arahatīti attano phalabhūtaṃ saggam arahati, tattha sā nibbattanārahoti attho. Sukhavipākāti iṭṭhavipākavipaccanīkā. Suṭṭhu aggeti ativiya uttame ulāre. Dakkhanti vaḍḍhanti etāyāti dakkhiṇā, pariccāgamayaṃ puññanti āha “dakkhiṇaṃ dāna”nti.

Maggo sāmāññaṃ samitapāpasamaṇabhāvoti katvā. Yasmā ayaṃ rājā pabbajitānaṃ dāsakassakādīnaṃ lokato abhivādanādilābho sandiṭṭhikaṃ sāmāññaṃ phalaṃti cintetvā “atthi nu kho koci samaṇo vā brāhmaṇo vā idisaṃmatthaṃ jānanto”ti vīmaṃsanto pūraṇādike pucchitvā tesam kathāya anārādhitaṃti bhagavantampi tamatthaṃ pucchi, tasmā vuttaṃ “upari āgataṃ pana dāsakassakopamaṃ sandhāya pucchati”ti.

Kaṇhapakkhanti yathāpucchite atthe labbhamānaṃ diṭṭhigatūpasāñhitaṃ saṃkilesapakkhaṃ. Sukkapakkhanti tabbidhuraṃ uparisuttāgataṃ vodānapakkhaṃ. Samaṇakolāhalanti samaṇakotūhalaṃ taṃtaṃsamaṇavādānaṃ añañamañnavirodhaṃ. Samaṇabhaṇḍananti teneva virodhena “evaṃvādīnaṃ tesam samaṇabrāhmaṇānaṃ ayaṃ doso, evaṃvādīnaṃ ayaṃ doso”ti evaṃ taṃtaṃvādassa paribhāsaṃ. Rañño bhāraṃ karonto attano desanākosallenāti adhippāyo.

164. Paṇḍitapatirūpakānanti āmaṃ viya pakkānaṃ paṇḍitābhāsānaṃ.

Pūraṇakassapavādavaṇṇanā

165. Ekaṃ idāhanti ekāhaṃ. Idha-saddo cettha nipātamattaṃ, ekāhaṃ samayaṃ ticceva attho. Saritabbayuttanti anussaraṇānucchavikaṃ.

166. Sahatthā karontassāti sahattheneva karontassa. Nissaggiyathāvarādayopi idha sahatthakaraṇeneva saṅgahitā. Hatthādīnīti hatthapādakaṇṇanāsādīni. Pacanaṃ dahanam vibādhananti āha “daḍḍena uppīlentassa”ti. Papañcasūdaniyaṃ “tājantassa vā”ti attho vutto, idha pana tājanaṃ paribhāsaṃ daḍḍeneva saṅgahetvā “daḍḍena uppīlentassa” icceva vuttaṃ. Sokaṃ sayam karontassāti parassa sokakāraṇam sayam karontassa, sokaṃ vā uppādentassa. Parehīti attano vacanakarehi. Sayampi phandatoṃti parassa vibādhanapayogena sayampi phandato. “Atipātāpayato”ti padaṃ suddhakattuatthe hetukattuatthe ca vattatīti āha “hanantassāpi hanāpentassāpi”ti. Kāraṇavasenaṃti kāraṇavasena.

Gharassa bhitti anto bahi ca sandhitā hutvā ṭhitā gharasandhi. Kiñciṃpi asesetvā niravaseso lopo nillopo. Ekāgāre niyutto vilopo ekāgāriko. Parito sabbaso panthe hananaṃ paripantho. Pāpaṃ na karīyati pubbe asaññaṃti uppādetum asakkuṇeyyattā, tasmā natthi pāpaṃ. Yadi evaṃ kathaṃ sattā pāpe paṭipajjantīti āha “sattā pana pāpaṃ karomāti evaṃ saññaṃti honti”ti. Evaṃ kirassa hoti - imesañhi sattānaṃ hiṃsādikiriyaṃ na attānaṃ phusati tassa niccatāya nibbikārattā sarīraṃ pana acetanaṃ kaṭṭhakaliṅgarūpamaṃ, tasmim vikopitepi na kiñci pāpanti. Khuranemināti nisitakhuramayanaṃ.

Gaṅgāya dakkhiṇā disā appatirūpadeso, uttarā disā patirūpadesoti adhippāyena “dakkhiṇaṇca” tiādi vuttanti āha “dakkhiṇatīre manussā kakkhaḷā” tiādi. Mahāyāganti mahāvijitayaññasadisama mahāyāgaṃ. Uposathakammena vāti uposathakammena ca. Dama-saddo hi indriyasamvarassa uposathasīlassa ca vācako idhādhippeto. Keci pana “uposathakammenāti idama indriyadamanassa visesanaṃ, tasmā ‘uposathakammabhūtena indriyadamanenā’ ti atthaṃ vadanti. Sīlasamyamenāti kāyikavācasikasamvarena. Saccavajjenāti saccavācāya, tassā visuṃ vacanaṃ loke garutarapuññasammatabhāvato. Yathā hi pāpadhammesu musāvādo garu, evaṃ puññadhammesu saccavācā. Tenāha bhagavā “ekaṃ dhammaṃ atītassā” tiādi. Pavattīti yo “karotī” ti vuccati, tassa santāne phaluppattipaccayabhāvena uppatti. Sabbathāti “karoto” tiādinā vuttena sabbappakārena. Kiriyaeva paṭikkhipati, na raññā puṭṭhaṃ sandiṭṭhikaṃ sāmāññaphalaṃ byākarotīti adhippāyo. Idama avadhāraṇaṃ vipākapaṭikkhepanivattanatthaṃ. Yo hi kammaṃ paṭikkhipati, tena atthato vipākopi paṭikkhitto eva nāma hoti. Tathā hi vakkhati “kammaṃ paṭibāhantenāpī” tiādi.

Paṭirājūhi anabhibhavanīyabhāvena visesato jitanti vijitaṃ, āṇāpavattideso. “Mā mayhaṃ vijite vasathā” ti apasādanā pabbajitassa viheṭhanā pabbājanāti katvā vuttaṃ “apasādetabbanti viheṭhetabba” nti. Uggaṇhanaṃ tena vuttassa atthassa “evameta” nti upadhāraṇaṃ sallakkhaṇaṃ, nikujjanaṃ tassa addhaniyabhāvāpādanavasena cittaṃ sandhāraṇaṃ. Tadubhayaṃ paṭikkhipanto āha “anuggaṇhanto anikujjanto” ti. Tenāha “sāraavasena aggaṇhanto” tiādi.

Makkhaligosālavadānaṇā

168. Ubhayenāti hetupaccayapaṭisedhanavacanena. Samkilesapaccayanti samkilissanassa malīnabhāvassa kāraṇaṃ. Visuddhipaccayanti saṅkilesato visuddhiyā vodānassa kāraṇaṃ. Attakāroti tena tena sattena attanā kātabbakammaṃ attanā nipphādetabbapayogo. Parakāraṇanti parassa vāhasā ijjhanakapayojanaṃ. Tenāha “yenā” tiādi. Mahāsattanti antimabhavikaṃ mahābodhisattaṃ, paccekabodhisattassapi ettheva saṅgaho veditabbo. Manussasobhagayatanti manussesu subhagabhāvaṃ. Evanti vuttappakārena. Kammavādassa kiriyaevādassa paṭikkhipanena “atthi bhikkhave kammaṃ kaṇhaṃ kaṇhavipāka” ntiādi nayappavatte jinacake pahāraṃ deti nāma. Natthi purisakāreti yathāvuttaattakāraparakārābhāvato eva sattānaṃ paccattapurisakāro nāma koci natthīti attho. Tenāha “yenā” tiādi. Natthi balanti sattānaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikanibbānasampattiāvahaṃ balaṃ nāma kiñci natthi. Tenāha “yamhī” tiādi. Nidassanamattañcetaṃ, samkilesikampi cāyaṃ balaṃ paṭikkhipateva. Yadi vīriyādīni purisakāraevacanāni, kasmā visuṃ gahaṇanti āha “idama no vīriyenā” tiādi. Saddatthato pana tassā tassā kiriyāya ussannaṭṭhena balaṃ. Sūravīrabhāvavahaṭṭhena vīriyaṃ. Tadeva daḷhabhāvato, porisadhuraṃ vahantena pavattetabbato ca purisathāmo. Paraṃ paraṃ ṭhānaṃ akkamanappavattiyā purisaparakkamoti vuttoti veditabbaṃ.

Sattayogato rūpādīsu sattavisattatāya sattā. Pāṇanato assasanapassasanavasena pavattiyā pāṇā. Te pana so ekindriyādivasena vibhajitvā vadatīti āha “ekindriyo” tiādi. Aṇḍakosādīsu bhavanato “bhūtā” ti vuccantīti āha “aṇḍakosa...pe... vadatī” ti. Jīvanato pāṇaṃ dhārentā viya vadḍhanato jīvā. Tenāha “sāliyavā” tiādi. Natthi etesaṃ samkilesavisuddhīsu vasoti avasā. Natthi nesaṃ balaṃ vīriyaṃ cāti abalā avīriyā. Niyatāti acchejjasuttāvutābhejjamaṇino viya niyatappavattitāya

gatiġatibandhāpavaggavasena niyāmo. Tattha tattha gamananti channaṃ abhiġātinaṃ tāsū tāsū gatiṣu upagamanaṃ samavāyena samāgamo. Sabhāvoyevāti yathā kaṇṭakassa tikhiṇatā, kapitthaphalānaṃ parimaṇḍalatā, migapakkhīnaṃ vicittākāratā, evaṃ sabbassāpi lokassa hetupaccayena vinā tathā tathā pariṇāmo ayaṃ sabbhāvo eva akittimoyeva. Tenāha “yena hī”tiādi. Chaḷābhijātiyo parato vitthāriyanti. “Sukhañca dukkhañca paṭisaṃvedentī”ti vadanto adukkhamasukhabhūmiṃ sabbena sabbaṃ na jānātīti ulliṅganto “aññā adukkhamasukhabhūmi natthīti dasseti”ti āha.

Pamukhayoninanti manussatiracchānādīsu khattiyabrāhmaṇādisīhabyagghādivasena padhānayanīnaṃ. Saṭṭhisatānīti chasahassāni. “Pañca ca kammuno satānī”ti padassa atthadassanaṃ “pañcakammasatāni cā”ti. “Eseva nayo”ti iminā “kevalaṃ takkamattakena niratthakaṃ diṭṭhiṃ dīpetī”ti imamevatthaṃ atidisati. Ettha ca “takkamattakenā”ti iminā yasmā takkikā niraṅkusatāya parikappanassa yaṃ kiñci attano parikappitaṃ sārato maññamānā tatheva abhinivissa takkadiṭṭhiġāhaṃ gaṇhanti, tasmā na tesāṃ diṭṭhivatthusaṃ viññūhi vicāraṇā kātābbāti dasseti. Keciṭti uttaravihāravāsino. Te hi “pañca kammānīti cakkhusotaghānājivhākāyā imāni pañcīndriyāni ‘pañca kammānī’ti paññāpentī”ti vadanti. Kammanti laddhīti oḷārikabhāvato paripuṇṇakammanti laddhi. Manokammaṃ anoḷārikattā upaḍḍhakammanti laddhīti yojanā. Dvaṭṭhipaṭipadāti “dvāsaṭṭhi paṭipadā”ti vattabbe sabbhāvaniruttiṃ ajānanto “dvaṭṭhipaṭipadā”ti vadati. Ekasmiṃ kappeti ekasmiṃ mahākappe, tatthāpi ca vivaṭṭaṭṭhāyisaññite ekasmiṃ asaṅkhyeyyekappe.

Urabbhe hanantīti orabbhikā. Evaṃ sūkarikādayo veditabbā. Luddāti aññepi ye keci māgavikanesādā. Te pāpakammapasutatāya “kaṇṭhābhijātīti vadati. Bhikkhū”ti buddhasāsane bhikkhū. Te kira “sachandarāgā paribhuñjantī”ti adhippāyena “catūsu paccayesu kaṇṭake pakkhipitvā khādanti”ti vadati. Kasmāti ce? Yasmā “te paṇītapāṇīte paccaye paṭisevantī”ti tassa micchāgāho, tasmā ñāyaladdhepi paccaye bhuñjamānā ājīvakasamayassa vilomagāhitāya paccayesu kaṇṭake pakkhipitvā khādanti nāmāti vadatīti apare. Eke pabbajitā, ye savisesaṃ attakilamathānuyogaṃ anuyuttā. Tathā hi te kaṇṭake vattantā viya hontīti “kaṇṭakavuttikā”ti vuttā. Ṭhatvā bhuñjananahānapaṭikkhepādivatasamāyogena paṇḍaratarā. “Acelakasāvākā”ti ājīvakasāvake vadati. Te kira ājīvakaḷaddhiyā visuddhacittatāya nigaṇṭthehi paṇḍaratarā. Nandādayo hi tathārūpaṃ ājīvakaṭaṭipattiṃ ukkaṃsaṃ pāpetvā ṭhitā. Tasmā nigaṇṭthehi ājīvakasāvakehi ca paṇḍaratarā paramasukkābhijātīti ayaṃ tassa laddhi.

Purisabhūmiyoti padhānapuggalena niddeso. Itthīnampi tā bhūmiyo icchanteva. “Bhikkhu ca pannako”tiādi tesāṃ pāḷiyeva. Tattha pannakoti bhikkhāya vicāraṇako, tesāṃ vā paṭipattiyā paṭipannako. Jinoti jiṇṇo jarāvasena hīnadhātuko, attano vā paṭipattiyā paṭipakkhaṃ jinitvā ṭhito. So kira tathābhūto dhammampi kassaci na kathesi. Tenāha “na kiñci āhā”ti. Oṭṭhavadanādivippakāre katēpi khamanavasena na kiñci vadatītipi vadanti. Alābhinti “so na kumbhimukhā paṭiggaṇhātī”tiādinā nayena vuttaalābhahetusamāyogena alābhiṃ, tatoyeva jighacchādubbalaparetatāya sayanaparāyanaṃ “samaṇaṃ pannabhūmī”ti vadati.

Ājīvavuttisatānīti sattānaṃ ājīvabhūtāni jīvikaṭvuttisatāni. Pasuggahaṇena eḷakajāti gahitā, migaggahaṇena rurugavayādisabbamigajāti. Bahū devāti cātumahārājikādivasena, tesāṃ antarabhedavasena bahū devā. Tattha cātumahārājikānaṃ ekaccabhedo mahāsamayasuttavasena dīpetabbo.

Manussāpi anantāti dīpadesakulavaṃsājīvādivibhāgavasena manussāpi anantabhedā. Pisācā eva pesācā. Te aparapetādayo mahantamahantā. Chaddantadahamandākiniyo kuvāḷiyamucalindanāmena vadati.

Pavutāti pabbagaṇṭhikā. Paṇḍitopi ...pe... uddhaṃ na gacchati, kasmā? Sattānaṃ saṃsaraṇakālassa niyatabhāvato. Aparipakkaṃ saṃsaraṇanimittaṃ sīlādinaṃ paripāceti nāma sīghaṃyeva visuddhippattiyā. Paripakkaṃ kammaṃ phussa phussa patvā patvā kālena paripakkabhāvānāpādanena byantiṃ karoti nāma.

Suttaḡuḷeti suttavaṭṭiyaṃ. “Nibbeṭhiyamānameva paletī”ti upamāya sattānaṃ saṃsāro anukkamena khīyateva, na tassa vaḍḍhatīti dasseti paricchinnarūpattā.

Ajitakesakambalavādavaṇṇanā

171. Dinnanti deyyadhammasīsenā dānaṃ vuttanti āha “dinnassa phalābhāvaṃ vadatī”ti, dinnāṃ pana annādivatthūṃ kathaṃ paṭikkhipati. Eseva nayo yitṭhaṃ hutanti etthāpi. Mahāyāgoti sabbasādhāraṇaṃ mahādānaṃ. Pāhunakasakkāroti pāhunabhāvena kātabbasakkāro. Phalanti ānisaṃsaphalaṃ, nissandaphalañca. Vipākoti sadisaphalaṃ. Paraloke ṭhitassa ayaṃ loko natthīti paraloke ṭhitassa kammunā laddhabbo ayaṃ loko na hoti. Idhaloke ṭhitassāpi paraloko natthīti idhaloke ṭhitassa kammunā laddhabbo paraloko na hoti. Tattha kāraṇamāha “sabbe tattha tattheva ucchijjantī”ti. Ime sattā yattha yattha bhava, yoniādīsu ca ṭhitā tattha tattheva ucchijjanti nirudayavināsavasena vinassanti. Phalābhāvavasenāti mātāpitūsu sammāpaṭipattimicchāpaṭipattinaṃ phalassa abhāvavasena “natthi mātā, natthi pitā”ti vadati, na mātāpitūnaṃ, nāpi tesu idāni kayiramānasakkārāsakkārānaṃ abhāvavasena tesāṃ lokapaccakkhattā. Pubbuḷakassa viya imesaṃ sattānaṃ uppādo nāma kevalo, na cavitvā āgamanapubbakoti dassanattthaṃ “natthi sattā opapātikā”ti vuttanti āha “cavitvā upapajjanakasattā nāma natthīti vadatī”ti. Samaṇena nāma yāthāvato jānantena kassaci kiñci akathetvā saññatena bhavitabbaṃ, aññathā āhopurisikā nāma siyā. Kiñhi paro parassa karissati? Tathā ca attano sampādanassa kassaci avassayo eva na siyā tattha tattheva ucchijjanatoti āha “ye imañca...pe... pavedentī”ti.

Catūsu mahābhūtesu niyuttoti cātumahābhūtiko. Yathā pana mattikāya nibbattaṃ bhājanaṃ mattikāmayaṃ, evaṃ ayaṃ catūhi mahābhūtehi nibbattoti āha “catumahābhūtamayo”ti. Ajjhattikapathavīdhātūti sattasantānagatā pathavīdhātu. Bāhirapathavīdhātuntī bahiddhā mahāpathaviṃ. Upagacchatīti bāhirapathavikāyato tadekadesabhūtā pathavī āgantvā ajjhattikabhāvappattiyā sattabhāvena saṇṭhitā idāni ghaṭṭadigatapathavī viya tameva bāhirapathavikāyaṃ upeti upagacchati sabbaso tena nibbisesataṃ ekībhāvameva gacchati. Āpādīsupi eseva nayoti ettha pajjunna mahāsamuddato gahitaāpo viya vassodakabhāvena punapi mahāsamuddameva, sūriyarasmito gahitaṃ indaggisaṅkhātatejo viya puna sūriyarasmiṃ, mahāvāyukhandhato niggatamahāvāto viya tameva vāyukhandhaṃ upeti upagacchatīti diṭṭhigatikassa adhippāyo. Manacchatṭhāni indriyāni ākāsaṃ pakkhandanti tesāṃ visayābhāvāti vadanti. Visayigahaṇena hi visayāpi gahitā eva hontīti. Guṇāguṇapadānīti guṇadosakoṭṭhāsā. Sarīrameva padānīti adhippetāṃ sarīrena taṃtaṃkiriyāya pajjitabbato. Dabbanti muyhantīti dattū, mūḷhapuggalā. Tehi dattūhi bāla manussehi. “Paraloko atthī”ti mati yesaṃ, te atthikā, tesāṃ vādoti atthikavādo, taṃ atthikavādaṃ.

Kammaṃ paṭibāhati akiriyavādhāvato. Vipākaṃ paṭibāhati sabbena sabbam āyatim upapattiyā paṭikkhipanato. Ubhayaṃ paṭibāhati sabbaso hetupaṭibāhaneneva phalassapi paṭikkhittattā. Ubhayanti hi kammaṃ vipākañcāti ubhayaṃ. So hi “ahetū appaccayā sattā saṃkilissanti, visujjhanti cā”ti vadanto kammassa viya vipākassāpi saṃkilesavisuddhīnaṃ paccayattābhāvavacanato tadubhayaṃ paṭibāhati nāma. Vipāko paṭibāhito hoti asati kamme vipākābhāvato. Kammaṃ paṭibāhitam hoti asati vipāke kammassa niratthakabhāvāpattito. Atthatoti sarūpena. Ubhayappaṭibāhakāti visum visum taṃtaṃdiṭṭhidīpakabhāvena pāliyaṃ āgatāpi paccekam tividhadiṭṭhikā eva ubhayappaṭibāhakattā. Ubhayappaṭibāhakāti hi hetuvacanam. “Ahetukavādā cevā”tiādi paṭiññāvacanam. Yo hi vipākappaṭibāhanena natthikadiṭṭhiko ucchedavādī, so atthato kammaappaṭibāhanena akiriyadiṭṭhiko, ubhayappaṭibāhanena ahetukadiṭṭhiko ca hoti. Sesadvayepi eseva nayo.

Sajjhāyantīti taṃ diṭṭhidīpakaṃ ganthaṃ uggahetvā paṭhanti. Vīmaṃsantīti tassa atthaṃ vicārenti. “Tesa”ntiādi vīmaṃsanākāradassanam. Tasmim ārammaṇeti yathāparikappitakammaphalābhāvādi “karoto na karīyati pāpa”nti ādinayappavattāya laddhiyā ārammaṇe. Micchāsati santiṭṭhatīti “karoto na karīyati pāpa”ntiādivasena anussavūpaladdhe atthe tadākāraparivitakkanehi saviggahe viya sarūpato cittassa paccupaṭṭhite cirakālaparicayena evametanti nijjhānakkhamabhāvūpagamanena nijjhānakkhantiyā tathāgahite punappunam tatheva āsevantassa bahulīkarontassa micchāvitakkena samādiyamānā micchāvāyāmūpatthambhitā ataṃsabhāvaṃ “taṃsabhāva”nti gaṇhanti micchāsati laddhanāmā taṃladdhisahagatā taṇhā santiṭṭhati. Cittaṃ ekaggaṃ hotīti yathāsakaṃ vitakkādipaccayaḷābhena tasmim ārammaṇe avaṭṭhitatāya anakaggataṃ pahāya ekaggaṃ appitaṃ viya hoti. Cittasīsenā micchāsamādhī eva vutto. Sopi hi paccayavisesehi laddhabhāvanābalo īdise ṭhāne samādhānapatirūpakiccaroyeva, vāḷavijjhanādīsu viyāti daṭṭhabbam. Javanāni javantīti anakakkhattum tenākārena pubbhāgiyesu javanavāresu pavattesu sabbapacchime javanavāre satta javanāni javanti. Paṭhame javane satekicchā honti. Tathā dutiyādīsūti dhammasabhāvadassanamattametam, na pana tasmim khaṇe tesam tikicchā kenaci sakkā kātum.

Tatthāti tesu tīsu micchādassanesu. Koci ekaṃ dassanam okkamati yassa ekasmimyeva abhiniveso āsevanā ca pavattā, so ekameva dassanam okkamati. Yassa pana dvīsu tīsupi vā abhiniveso āsevanā ca pavattā, so dve tīnupi okkamati, etena yā pubbe ubhayappaṭibāhakatāmukhena dīpitā atthasiddhā sabbadiṭṭhikatā, sā pubbhāgiyā. Yā pana micchattaniyā mokkantibhūtā, sā yathāsakaṃ paccayasamudāgamasiddhito bhinnārammaṇānaṃ viya vīsēdhigamānaṃ ekajjhaṃ anuppattiyā asaṅkiṇṇā evāti dasseti. “Ekasmim okkantepī”tiādinā tissannampi diṭṭhīnaṃ samānabalataṃ samānaphalatañca dasseti. Tasmā tissopi cetā ekassa uppannā abbokiṇṇā eva, ekāya vipāke dinne itarā anubalappadāyikāyo honti. “Vaṭṭakhāṇu nāmesā”ti idam vacanam neyyattham, na nītattham. Tathā hi papañcasūdaniyam “kiṃ panesa ekasmimyeva attabhāve niyato hoti, udāhu aññasmim pīti? Ekasmimyeva niyato, āsevanavasena pana bhavantarepi taṃ taṃ diṭṭhim roceti yevā”ti vuttaṃ. Akusalañhi nāmetam abalam dubbalam, na kusalam viya sabalam mahābalam. Tasmā “ekasmimyeva attabhāve niyato”ti vuttaṃ. Aññathā sammattaniyāmo viya micchattaniyāmo accantiko siyā, na ca accantiko. Yadi evam vaṭṭakhāṇujotanā kathanti āha “āsevanavasena panā”tiādi. Tasmā yathā “sakiṃ nimuggopi nimuggo eva bālo”ti vuttaṃ, evam vaṭṭakhāṇujotanā. Yādise hi

paccaye paṭicca ayaṃ taṃ taṃ dassanaṃ okkanto puna kadāci tappaṭipakkhe paccaye paṭicca tato sīsukkhīpanamassa na hotīti na vattabbaṃ, tasmā “yebhuyyena hi evarūpassa bhavato vuṭṭhānaṃ nāma natthī”ti vuttaṃ.

Tasmāti yasmā evaṃ saṃsārakhāṇubhāvassapi paccayo apaṇṇakajāto, tasmā. Bhūtikāmoti diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthānaṃ vasena attano guṇehi vaḍḍhikāmo.

Pakudhakaccāyanavādavaṇṇanā

174. Akatāti samena visamena vā kenaci hetunā na katā na vihitā. Katavidho karaṇavidhi natthi etesanti akatavidhānā. Padadvayenāpi loke kenaci hetupaccayena nesaṃ anibbattanabhāvaṃ dasseti. Iddhiyāpi na nimmitāti kassaci iddhimato cetovasippattassa devassa, issarādino vā iddhiyāpi na nimmitā. Animmāpitā kassaci animmāpitā. Vuttatthamevāti brahmajālavaṇṇanāyaṃ vuttatthameva. Vañjhāti vañjhapasuvañjhatālādayo viya aphalā, kassaci ajanakāti attho, etena pathavikāyādīnaṃ rūpādījanakabhāvaṃ paṭikkhipati. Rūpasaddādayo hi pathavikāyādīhi appaṭibaddhavuttikāti tassa laddhi. Pabbatakūṭaṃ viya ṭhitāti kūṭaṭṭhā, yathā pabbatakūṭaṃ kenaci anibbattitaṃ, kassaci ca anibbattakaṃ, evamete pīti adhippāyo. Yamidaṃ “bījato aṅkurādi jāyati”ti vuccati, taṃ vijjamaṇameva tato nikkhamati, na avijjamaṇaṃ, aññathā aññatopi aññassa upaladdhi siyāti adhippāyo. Ṭhitattāti nibbikārābhāvena ṭhitattā. Na calantīti vikāraṃ nāpajjanti. Vikārābhāvato hi tesam sattannaṃ kāyānaṃ esikaṭṭhāyitṭhitatā. Aniñjanañca attano pakatiyā avaṭṭhānameva. Tenāha “na vipariṇamanti”ti. Avipariṇāmadhammattā eva hi te aññamaññaṃ na byābādhenti. Sati hi vikāraṃ āpādetabbatāya byābādhakatāpi siyā, tathā anuggahetabbatāya anuggāhakatāti tadabhāvaṃ dassetuṃ pāliyaṃ nālantiādi vuttaṃ. Pathavī eva kāyekadesattā pathavikāyo. Jīvasattamaṇaṃ kāyānaṃ niccatāya nibbikārābhāvato na hantabbatā, na ghātetabbatā cāti neva koci hantā vā ghātetā vā, tenevāha “sattannaṃ tveva kāyāna”ntiādi. Yadi koci hantā natthi, kathaṃ satthappahāroti āha “yathā muggarāsi ādisū”tiādi. Kevalaṃ saññāmatameva hoti. Hananaghātanādi pana paramatthato nattheva kāyānaṃ avikopaniyabhāvatoti adhippāyo.

Nigaṇṭhanāṭaputtavādavaṇṇanā

177. Cattāro yāmā bhāgā catuyāmā, catuyāmā eva cātuyāmā, bhāgattho hi idha yāma-saddo yathā “rattiyā paṭhamo yāmo”ti. So panettha bhāgo saṃvaralakkhaṇoti āha “cātuyāmasaṃvutoti catukoṭṭhāsena saṃvarena saṃvuto”ti. Paṭikkhittasabbasītodakoti paṭikkhittasabbasītodakaparibhogo. Sabbena pāpavāraṇena yuttoti sabbappakārena saṃvaralakkhaṇena samannāgato. Dhutapāpoti sabbena nijjaralakkhaṇena pāpavāraṇena vidhutapāpo. Phuṭṭhoti aṭṭhannampi kammaṇaṃ khepanena mokkhappattiyā kammakkhayalakkhaṇena sabbena pāpavāraṇena phuṭṭho taṃ patvā ṭhito. Koṭippattacittoti mokkhādhigameneva uttamamariyādapattacitto. Yatattoti kāyādisu indriyesu saṃyametabbassa abhāvato saṃyatacitto. Suppatiṭṭhitacittoti nissesato suṭṭhu patiṭṭhitacitto. Sāsanānulomaṃ nāma pāpavāraṇena yuttatā. Tenāha “dhutapāpo”tiādi. Asuddhaladdhitāyāti “atthi jīvo, so ca siyā nicco, siyā anicco”ti evamādiasuddhaladdhitāya. Sabbāti kammapakativibhāgādivisayā sabbā nijjhānakkhantiyo. Diṭṭhiye vāti micchādiṭṭhiyo eva jātā.

Sañcayabelaṭṭhaputtavādavaṇṇanā

179-181. Amarāvikkhepe vuttanayo evāti brahmajāle
amarāvikkhepavādasamvaṇṇanāyaṃ vuttanayo eva vikkhepabyākaraṇabhāvato,
tatheva cettha vikkhepavādassa āgatattā.

Paṭhamasandiṭṭhikasāmaññaphalavaṇṇanā

183. Yathā te rucceyyāti idāni mayā pucchiyamāno attho yathā tava citte roceyya.
Gharadāsiyā kucchismiṃ jāto antojāto. Dhanena kīto dhanakkīto. Bandhaggāhagahito
karamarānīto. Sāmanti sayameva. Dāsabyanti dāsabhāvaṃ. Koci dāsopi samāno
alaso kammaṃ akaronto “kammakāro”ti na vuccatīti āha “analaso
kammakaraṇasīloyevā”ti. Paṭhamamevāti āsannataraṭṭhānūpasaṅkamanato pageva
puretameva. Pacchāti sāmikassa nipajjāya pacchā. Sayanato avuṭṭhiteti rattiyā
vibhāyanavelāya seyyato avuṭṭhite. Paccūsakālato paṭṭhāyāti atītāya rattiyā
paccūsakālato paṭṭhāya. Yāva sāmīno rattiṃ niddokkamananti aparāya
padosavelāyaṃ yāva niddokkamaṇaṃ. Kiṃ kāranti kiṃ karaṇīyaṃ, kiṃkārabhāvato
pucchitvā kātābbaveyyāvaccanti attho.

Devo viyāti ādhipaccaparivārādisampattisamannāgato padhānadevo viya. So
vatassāhanti so vata assaṃ ahaṃ. So rājā viya ahampi bhaveyyaṃ, kathaṃ puññāni
kareyyaṃ, yadi puññāni uḷārāni kareyyanti yojanā. “So vatassa’ssa”nti pāṭhe so rājā
assa ahaṃ assaṃ vata, yadi puññāni kareyyanti yojanā. Tenāha “ayamevattho”ti.
Assanti uttamapurisappayoge ahaṃ-saddo appayuttopi payutto eva hoti. Yāvajīvaṃ
na sakkhissāmi dātunti yāvajīvaṃ dānatthāya ussāhaṃ karontopi yaṃ rājā ekaṃ
divasaṃ deti, tato satabhāgampi dātuṃ na sakkhissāmi. Tasmā pabbajissāmīti
pabbajjāyaṃ ussāhaṃ katvāti yojanā.

Kāyena saṃvutoti kāyena saṃvaritabbaṃ kāyadvārena pavattanakaṃ
pāpadhammaṃ saṃvaritvā vihareyyāti ayamettha atthoti āha “kāyena pihito
hutvā”tiādi. Ghāsacchādanena paramatāyāti ghāsacchādanapariyesane
sallekhavasena paramatāya, ukkaṭṭhabhāve saṇṭhito ghāsacchādānameva vā
paramaṃ parā koṭi etassa, na tato paraṃ kiñci āmisajātaṃ pariyesati paccāsisati cāti
ghāsacchādanaparamo, tabbhāvo ghāsacchādanaparamatā, tassā
ghāsacchādanaparamatāya. Vivekaṭṭhakāyānanti gaṇasaṅgaṇikato pavivitte
ṭhitakāyānaṃ. Nekkhammābhiraṭānanti jhānābhiraṭānaṃ. Tāya eva jhānābhiraṭiyā
paramaṃ uttamaṃ vodānaṃ visuddhiṃ pattatāya paramavodānappattānaṃ.
Kilesūpadhiabhisāṅkhārūpadhīnaṃ accantavigamena nirupadhīnaṃ.
Visāṅkhāragatānanti adhigatanibbānānaṃ. Ettha ca paṭhamo viveko itarehi dvīhi
vivekehi sahāpi pattabbo vināpi, tathā dutiyo. Tatiyo pana itarehi dvīhi saheva
pattabbo, na vināti daṭṭhabbaṃ. Gaṇe janasaṃgāme sannipātanaṃ gaṇasaṅgaṇikā,
taṃ pahāya eko viharati carati puggalavasena asaṅhāyattā. Citte kilesānaṃ
sannipātanaṃ cittakilesasaṅgaṇikā, taṃ pahāya eko viharati kilesavasena
asaṅhāyattā. Maggassa ekacittakkaṇikattā, gotrabhuādīnañca ārammaṇamattattā na
tesaṃ vasena sātisaṃ nibbutisukhasamphusaṇā,
phalasamāpattinirodhasamāpattivaseṇa sātisaṃyāti āha “phalasamāpattiṃ vā
nirodhasamāpattiṃ vā pavisitvā”ti. Phalapariyosāno hi nirodhoti.

184. Abhiharitvāti abhimukhībhāvena netvā. “Ahaṃ cīvarādīhi payojanaṃ
sādhessāmī”ti vacanaseso. Sappāyanti sabbagelaññapaharaṇavasena
upakārāvahaṃ. Bhāvinā anattato paripālanavasena gopanaṃ rakkhāgutti.

Paccuppannessa nisedhavasena āvaraṇagutti.

Dutiyasandiṭṭhikasāmaññaphalavaṇṇanā

186. Kasatīti kasim karoti. Gahapatikoti ettha ka-saddo appatthoti āha “ekagehamatte jeṭṭhako”ti, tena anekakulajeṭṭhakabhāvaṃ paṭikkhipati. Karam karotīti karam sampādeti. Vaḍḍhetīti uparūpari sampādanena vaḍḍhetī. Evaṃ appampi pahāya pabbajitum dukkaranti ayamatto laṭukikopamasuttana dīpetabbo. Tenāha “seyyathāpi, udāyi, puriso daliddo assako anāhiyo, tassassa ekaṃ agāraṃ oluggaviluggaṃ kākātīdāyimaṃ naparamarūpa”nti vitthāro. Yadi appampi bhogaṃ pahāya pabbajitum dukkaram, kasmā dāsavāre bhogaggahaṇaṃ na katanti āha “dāsavāre panā”tiādi. Yathā ca dāsassa bhogāpi abhogā parāyattabhāvato, evaṃ ñātayo pīti dāsavāre ñātiparivaṭṭaggahaṇampi na katanti daṭṭhabbaṃ.

Pañītatarasāmaññaphalavaṇṇanā

189. Evarūpāhīti yathāvuttadāsakassakūpamāsadisāhi upamāhi sāmāññaphalaṃ dīpetum pahoti bhagavā sakalampi rattindivaṃ tato bhiyyopi anantapaṭibhānatāya vicittanayadesanabhāvato. Tathāpīti satipi desanāya uttaruttarādhikanānāyavicittabhāve.

Ekattametam padaṃ sādhusaddasseva ka-kārena vaḍḍhitvā vuttattā, teneva sādhu-saddassa atthaṃ vadantena atthuddhārasena sādhu-saddo udāhaṭo. Āyācaneti abhimukhayācane, abhipatthanāyanti attho. Sampācchaneti paṭiggaṇhane. Sampahaṃsaneti saṃvijjamaṇaṇavasena haṃsane tosane, udaggaṭākaraṇeti attho. Dhammarucīti puññakāmo. Paññānavāti paññavā. Addubbhoti adūsako, anupaghātakoti attho. Idhāpīti imasmim sāmāññaphalepi. Ayaṃ sādhu-saddo. Daḥhikammeti sakkacca kiriyāyaṃ. Āṇattiyanti āṇāpane. “Suṇohi sādhuṃ manasi karohī”ti hi vutte sādhu-saddena savanamanasikārānaṃ sakkaccakiriyā viya tadāṇāpanampi jotitaṃ hoti, āyācanatthatā viya cassa āṇāpanatthatā veditabbā. Sundarepīti sundaratthehi. Idāni yathāvuttana sādhu-saddassa atthattayena pakāsitaṃ visesaṃ dassetuṃ “daḥhikammatthena hī”tiādi vuttaṃ.

Manasi karohīti ettha manasikāro na ārammaṇapaṭipādanalakkhaṇo, atha kho vīthipaṭipādanajavanapaṭipādanamanasikārapubbakaṃ citte ṭhapanalakkhaṇoti dassento “āvajjā”tiādimāha. Sotindriyavikkhepavāraṇaṃ savane niyojanavasena kiriyantarapaṭisedhanabhāvato, sotaṃ odahāti attho. Manindriyavikkhepavāraṇaṃ aññacintāpaṭisedhanato. Byañjanavipallāsaggāhavāraṇaṃ “sādhu”nti visesetvā vuttattā. Pacchimassa atthavipallāsaggāhavāraṇepi eseve nayo. Dhāraṇūpaparikkhādīsūti ādi-saddena tulanatīraṇādike, diṭṭhiyā suppaṭividhe ca saṅgaṇhāti. Sabyañjanoti ettha yathādhīpetamatthaṃ byañjayatīti byañjanaṃ, sabhāvanirutti. Saha byañjanenāti sabyañjano, byañjanasampannoti attho. Sāthoti araṇīyato upagantabbato anudhātabbato attho, catupārisuddhisīlādiko. Tena saha atthenāti sātho, atthasampannoti attho. Dhammagambhīrotiādisu dhammo nāma tanti. Desanā nāma tassā manasā vavatthāpitāya tantiyā desanā. Attho nāma tantiyā attho. Paṭivedho nāma tantiyā, tantiatthassa ca yathābhūtāvabodho. Yasmā cete dhammadesanā atthappaṭivedhā sasādīhi viya mahāsamuddo mandabuddhīhi dukkhogāhā, alabbhaneyyapaṭiṭṭhā ca, tasmā gambhīrā. Tena vuttaṃ “yasmā ayaṃ dhammo...pe... sādhuṃ manasi karohī”ti. Ettha ca paṭivedhassa dukkarabhāvato dhammatthānaṃ, desanāññāssa dukkarabhāvato desanāya dukkhogāhatā,

paṭivedhassa pana uppādetum asakkuṇeyyatāya, ñāṇuppattiyā ca dukkarabhāvato dukkhogāhatā veditabbā. Desanaṃ nāma uddisanaṃ, tassa niddisanaṃ bhāsananti idhāhippetanti āha “vitthārato bhāsissāmī”ti. Paribyattaṃ kathanañhi bhāsanam, tenāha “desessāmīti...pe... vitthāradīpana”nti.

Yathāvuttamatthaṃ suttapadena samatthetum “tenāhā”tiādi vuttaṃ. Sālikāyiva nigghosoti sālikāya ālāpo viya madhuro kaṇṇasukho pemaṇīyo. Paṭibhānanti saddo. Udārayīti uccāriyati, vuccati vā.

Evam vutte ussāhajātoti evaṃ “suṇohi sādhuṃ manasi karohi bhāsissāmī”ti vutte “na kira bhagavā saṅkhepeneva desessati, vitthārenapi bhāsissati”ti sañjātussāho haṭṭhatuṭṭho hutvā.

190. “Idhā”ti iminā vuccamānaṃ adhikaraṇaṃ tathāgatassa uppattiṭṭhānabhūtaṃ adhippetanti āha “desāpadese nipāto”ti. “Svāya”nti sāmāññato idhasaddamattaṃ gaṇhāti, na yathāvisesitabbaṃ idha-saddaṃ. Tathā hi vakkhati “katthaci padapūraṇamattamevā”ti. Lokaṃ upādāya vuccati loka-saddena samānādhikaraṇabhāvena vuttatā. Sesapadadvaye pana padantarasannidhānamattena taṃ taṃ upādāya vuttatā daṭṭhabbā. Idha tathāgato loketi hi jātikhetaṃ, tatthāpi ayaṃ cakkavālo “loko”ti adhippeto. Samaṇoti sotāpanno. Duttiyo samaṇoti sakadāgāmī. Vuttañhetaṃ “katamo ca bhikkhave samaṇo? Idha bhikkhave bhikkhu tiṇṇaṃ saṃyojanānaṃ parikkhayā sotāpanno hotī”tiādi. “Katamo ca bhikkhave duttiyo samaṇo? Idha bhikkhave bhikkhu tiṇṇaṃ saṃyojanānaṃ parikkhayā rāgadosamohānaṃ tanuttā”tiādi. Okāsanti kañci padesaṃ. Idheva tiṭṭhamānassāti imissā eva indasālaguhāyaṃ tiṭṭhamānassa.

Padapūraṇamattameva okāsāpadisanassāpi asambhavato atthantarassa abodhanato. Arahanti ādayo saddā vitthāritāti yojanā. Atthato vitthāraṇaṃ saddamukheneva hotīti saddaggahaṇaṃ. Yasmā. “Aparehipi aṭṭhahi kāraṇehi bhagavā tathāgato”tiādinā udānaṭṭhakathādīsu, arahanti ādayo visuddhimaggaṭṭikāyaṃ aparehi pakārehi vitthāritā, tasmātesu vuttānāyenaṃ so attho veditabbo. Tathāgatassa sattanikāyantogadhatāya “idha pana sattaloko adhippeto”ti vatvā tatthāyaṃ yasmiṃ sattanikāye yasmiṃca okāse uppajjati, taṃ dassetum “sattaloke uppajjamānopi cā”tiādi vuttaṃ. “Tathāgato na devaloke uppajjati”tiādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ parato āgamissati. Sārapattāti kulabhogissariyādivasena sārabhūtā. Brāhmaṇagahapatikāti brahmāyupokkharasātiādibrāhmaṇā ceva anāthapiṇḍikādigahapatikā ca.

“Sujātāyā”tiādinā vuttesu catūsu vikappesu paṭhamo vikappo buddhabhāvāya āsannatarapaṭipattidassanavasena vutto. Āsannatarāya hi paṭipattiyā ṭhito “uppajjati” vuccati uppādassa ekantikattā, pageva paṭipattiyā matthake ṭhito. Duttiyo buddhabhāvāvahapabbajjato paṭṭhāya āsannaapaṭipattidassanavasena, tatiyo buddhakaradhamma pāripūrito paṭṭhāya buddhabhāvāya paṭipattidassanavasena. Na hi mahāsattānaṃ uppatibhavūpapattito paṭṭhāya bodhisambhārasambharaṇaṃ nāma atthi. Catuttho buddhakaradhammasamārambhato paṭṭhāya. Bodhiyā niyatabhāvappattito pabhūti hi viññūhi “buddho uppajjati”ti vattum sakkā uppādassa ekantikattā. Yathā pana sandanti nadiyoti sandanakiriyāya avicchedamupādāya vattamānappayogo, evaṃ uppādatthāya paṭipajjanakiriyāya avicchedamupādāya

catūsu vikappesu “uppajjati nāmā”ti vuttaṃ. Sabbapaṭṭhamam uppanabhāvanti catūsu vikappesu sabbapaṭṭhamam vuttaṃ tathāgatassa uppannatāsaṅkhātāṃ atthibhāvaṃ. Tenāha “uppanno hotīti ayañhettha attho”ti.

So bhagavāti yo “tathāgato araha”ntiadinā kittitaguṇo, so bhagavā. “Imaṃ loka”nti nayidaṃ mahājanassa sammukhamattaṃ sandhāya vuttaṃ, atha kho anavasesaṃ pariyādāyāti dassetuṃ “sadevaka”ntiadi vuttaṃ, tenāha “idāni vattabbaṃ nidasseti”ti. Pajātattāti yathāsakaṃ kammakilesehi nibbattattā. Pañcakāmāvacaradevaggahaṇaṃ pārisesañāyena itaresaṃ padantarehi saṅgahitattā. Sadevakanti ca avayavena viggaho samudāyo samāsatto. Chaṭṭhakāmāvacaradevaggahaṇaṃ paccāsattiñāyena. Tattha hi so jāto, taṃnivāsī ca. Brahmakāyikādibrahmaggaṇanti etthāpi ese va nayo. Paccatthika ...pe... samaṇabrāhmaṇaggahaṇanti nidassanamattametaṃ apaccatthikānaṃ, asamitābāhitapāpānañca samaṇabrāhmaṇānaṃ sassamaṇabrāhmaṇīvacanena gahitattā. Kāmaṃ “sadevaka”ntiadi visesanānaṃ vasena sattavisayo lokasaddoti viññāyati tulyayogavisayattā tesāṃ, “salomako sapakkhako”tiādīsu pana atulyayogepi ayaṃ samāso labbhatīti byabhiṇṇadassanato pajāgahaṇanti āha “pajāvacanena sattalokaggahaṇa”nti.

Arūpino sattā attano āneñjavihārena viharantā dibbantīti devāti imaṃ nibbacanaṃ labhantīti āha “sadevakaggahaṇena arūpāvacaraloko gahito”ti. Tenāha “ākāsānañcāyatanūpagānaṃ devānaṃ sahaḃyata”nti. Samārakaggahaṇena chakāmāvacaradevaloko gahito tassa savisesaṃ mārasa vase vattanato. Rūpī brahmaloko gahito arūpībrahmalokassa viṣuṃ gahitattā. Catuparisavasenaṃ khattiyādicatuparisavasena, itarā pana catasso parisā samārakādiggahaṇena gahitā evāti. Avasesasabbasattaloko nāgagaruḷādibhedo.

Ettāvata ca bhāgaso lokaṃ gahetvā yojanaṃ dassetvā idāni tena tena visesena abhāgaso lokaṃ gahetvā yojanaṃ dassetuṃ “api cetthā”tiadi vuttaṃ. Tattha ukkaṭṭhaparicchedatoti ukkaṃsagativijānaṇena. Pañcasu hi gatīsu devagatipariyāpannāva seṭṭhā, tatthāpi arūpino dūrasamussāritakilesadukkhatāya, santapaṇṇitaāneñjavihārasamaṅgitāya, atidighāyukatāyāti evamādīhi visesehi ativiya ukkaṭṭhā. “Brahmā mahānubhāvo”tiadi dasasahassiyaṃ mahābrahmuno vasena vadati. “Ukkaṭṭhaparicchedato”ti hi vuttaṃ. Anuttaranti seṭṭhaṃ nava lokuttaraṃ. Bhāvānukkamoti bhāvavasena paresaṃ ajjhāsayavasena “sadevaka”ntiadināṃ padānaṃ anukkamo.

Tihākārehiṭi devamārabrahmasahitatāsaṅkhātehi tīhi pakārehi. Tīsu padesūti “sadevaka”ntiādīsu tīsu padesu. Tena tenākārenāti sadevakattādinā tena tena pakārena. Tedhātukameva pariyādinanti porāṇā panāhūti yojanā.

Abhiññāti ya-kāralopenāyaṃ niddeso, abhiññānīti ayamettha atthoti āha “abhiññāya adhikena ñāṇena ñatvā”ti. Anumānādi paṭikkhepoti anumānaupamānaatthāpattīdi paṭikkhepo ekappamāṇattā. Sabbattha appaṭihatañāṇacāratāya hi sabbapaccakkhā buddhā bhagavanto.

Anuttaraṃ vivekasukhanti phalasamāpattisukhaṃ, tena tthitimiṣṣāpi kadāci bhagavato dhammadesanā hotīti hitvāpīti pi-saddaggahaṇaṃ. Bhagavā hi dhammaṃ desento yasmiṃ khaṇe parisā sādhuḃkāraṃ vā deti, yathāsutaṃ vā dhammaṃ paccavekkhati, taṃ khaṇaṃ pubbabhāgena paricchinditvā phalasamāpattiṃ samāpajjati, yathāparicchedaṇca samāpattito vuṭṭhāya tthitattānato paṭṭhāya

dhammaṃ deseti. Ugghaṭitaññussa vasena appaṃ vā vipaṇcitaññussa, neyyassa vā vasena bahuṃ vā desento. Dhammassa kalyāṇatā niyyānikatāya, niyyānikatā ca sabbaso anavajjabhāvenevāti āha “anavajjameva katvā”ti. Desakāyattena āṇādividhinā abhisajjanaṃ pabodhanaṃ desanāti sā pariyattidhammavasena veditabbāti āha “desanāya tāva catuppadikāyapi gāthāyā”tiādi. Nidānanigamanānīpi satthuno desanāya anuvīdhānato tadantogadhāni evāti āha “nidānamādi, idaṃ evocāti pariyosāna”nti.

Sāsītābbapuggalagatena yathāparādhādisāsītābbabhāvena anusāsanaṃ tadaṅgavinayādivasena vinayanaṃ sāsānanti taṃ paṭipattidhammavasena veditābbanti āha “sīlasamādhivipassanā”tiādi. Kusalānaṃ dhammānanti anavajjadhammānaṃ sīlassa, samathavipassanānañca sīladiṭṭhīnaṃ ādibhāvo taṃ mūlakattā uttarimanussadhammānaṃ. Ariyamaggassa antadvayavigamena majjhimaṃ paṭipadābhāvo viya, sammāpaṭipattiyā ārabbanipphattīnaṃ vemajjhataṭṭhāpi majjhabhāvoti vuttaṃ. “Atthi bhikkhave...pe... majjhaṃ nāmā”ti. Phalaṃ pariyosānaṃ nāma saupādisesatāvasena, nibbānaṃ pariyosānaṃ nāma anupādisesatāvasena. Idāni tesāṃ dvinnampi sāsānassa pariyosānataṃ āgamena dassetuṃ “etadatthamida”ntiādi āha. Idha desanāya ādimajjhāpariyosānaṃ adhippetāṃ “sabyañjana”ntiādi vacanato. Tasmīṃ tasmīṃ atthe katāvādhisaddappabandho gāthāvasena, suttavasena ca vavatthito pariyattidhammo, yo idha “desanā”ti vutto, tassa pana attho visesato sīlādi evāti āha “bhagavā hi dhammaṃ desento...pe... dasseti”ti. Tattha sīlaṃ dassetvāti sīlaggahaṇena sasambhāraṃ sīlaṃ gahitaṃ, tathā maggaggahaṇena sasambhāro maggoti tadubhayavasena anavasesato pariyatti atthaṃ pariyādiyati. Tenāti sīlādidassanena. Atthavasena hi idha desanāya ādikalyāṇādividhāvo adhippeto. Kathikasāṇṭhitīti kathikassa saṇṭhānaṃ kathanavasena samavattāṇaṃ.

Na so sātthaṃ deseti niyyānatthavirahato tassā desanāya. Ekabyañjanādiyuttā vāti sithilādividhesu byañjanesu ekappaṇāremeva, dvipaṇāremeva vā byañjanena yuttā vā damiḷabhāsā viya. Vivaṭakaraṇatāya oṭṭhe aphaṇṇāpetvā uccāretabbato sabbaniroṭṭhabyañjanā vā kirātabhāsā viya. Sabbasseva vissajjanīyayuttatāya sabbavissaṭṭhabyañjanā vā savarabhāsā viya. Sabbasseva sānusāratāya sabbaniggahitabyañjanā vā pārasikādimilakkhubhāsā viya. Sabbāpesā byañjanekadesavasena pavattiyā aparipuṇṇabyañjanāti katvā “abyañjanā”ti vuttā.

Ṭhānakaraṇāni sithilāni katvā uccāretabbaṃ akkharaṃ pañcasu vaggesu paṭhamatatiyanti evamādi sithilaṃ. Tāni asithilāni katvā uccāretabbaṃ akkharaṃ vaggesu duttiyacatutthanti evamādi dhanitaṃ. Dvimattakālaṃ dīghaṃ. Ekamattakālaṃ rassaṃ tadeva lahukaṃ. Lahukameva saṃyogaparaṃ, dīghañca garukaṃ. Ṭhānakaraṇāni niggahetvā uccāretabbaṃ niggahitaṃ. Parena sambandhaṃ katvā uccāretabbaṃ sambandhaṃ. Tathā nasambandhaṃ vavatthitaṃ. Ṭhānakaraṇāni nissatṭhāni katvā uccāretabbaṃ vimuttaṃ. Dasadhāti evaṃ sithilādivasena byañjanabuddhiyā akkharuppādakacittassa sabbākārena pabhedo. Sabbāni hi akkharāni cittasamuṭṭhānāni yathādhīppetatthaṃ byañjanato byañjanāni cāti.

Amakkhetvāti amilecchetvā, avināsetvā, ahāpetvāti vā attho. Bhagavā yamatthaṃ ñāpetuṃ ekaṃ gāthaṃ, ekaṃ vākyaṃ vā deseti, tamatthaṃ tāya desanāya parimaṇḍalapadabyañjanāya eva desetīti āha “paripuṇṇabyañjanameva katvā dhammaṃ deseti”ti. Idha kevalasaddo anavasesavācako, na avomissakādivācako

āha “sakalādhivacana”nti. Paripuṇṇanti sabbaso puṇṇaṃ, taṃ pana kenaci ūnaṃ, adhikaṃ vā na hotīti “anūnādhikavacana”nti vuttaṃ. Tattha yadatthaṃ desito, tassa sādhakattā anūnatā veditabbā, tabbidhurassa pana asādhakattā anadhikatā. Sakalanti sabbabhāgavantaṃ. Paripuṇṇanti sabbaso paripuṇṇameva, tenāha “ekadesanāpi aparipuṇṇā natthī”ti. Aparisuddhā desanā hoti taṇhāya saṃkiliṭṭhattā. Lokāmisam cīvarādayo paccayā tattha agadhitacittatāya lokāmisanirapekkho. Hitapharaṇenāti hitūpasamhārena. Mettābhāvanāya karaṇabhūtāya muduhadayo. Ullumpanasabhāvasaṇṭhitenāti sakalasamkilesato, vaṭṭadukkhato ca uddharaṇākārāvaṭṭhitenā cittaena, kāruṇādhippāyenāti attho.

“Ito paṭṭhāya dassāmeva, evaṇca dassāmī”ti samādātabbaṭṭhena vataṃ. Paṇḍitapaññattatāya seṭṭhaṭṭhena brahmaṃ brahmānaṃ vā cariyanti brahmacariyaṃ dānaṃ. Macchariyalobhādiniggaṇhanena suciṇṇassa. Iddhīti deviddhi. Jutīti pabhā, ānubhāvo vā. Balavīriyūpapattīti evaṃ mahatā balena ca vīriyena ca samannāgamo. Puññanti puññaphalaṃ. Veyyāvaccam brahmacariyaṃ seṭṭhā cariyāti katvā. Esa nayo seseṇi.

Tasmāti yasmā sikkhattayasaṅgahaṃ sakalaṃ sāsanaṃ idha “brahmacariya”nti adhippetam tasmā. “Brahmacariya”nti iminā samānādhikaraṇāni sabbapadāni yojetvā atthaṃ dassento “so dhammaṃ deseti...pe... pakāsetīti evamettha attho daṭṭhabbo”ti āha.

191. Vuttappakārasampadanti yathāvuttaṃ ādikalyāṇatādiguṇasampadam, dūrasamussāritamānasseva sāsane sammāpaṭipatti sambhavati, na mānajātikassāti āha “nihatamānattā”ti. Ussannattāti bahulabhāvato. Bhogārogyādivatthukā madā suppaheyyā honti nimittassa anavatthānato, na tathā kulavijjāmadā, tasmā khattiyabrāhmaṇakulānaṃ pabbajitānampi jātivijjā nissāya mānajappanaṃ duppajahanti āha “yebhuyyena hi...pe... mānaṃ karontī”ti. Vijātitāyāti nihīnajātitāya. Paṭiṭṭhātum na sakkontīti suvisuddhaṃ katvā sīlaṃ rakkhitum na sakkonti. Sīlavasena hi sāsane paṭiṭṭhā, paṭiṭṭhātunti vā saccapaṭivedhena lokuttarāya paṭiṭṭhāya paṭiṭṭhātum. Sā hi nippariyāyato sāsane paṭiṭṭhā nāma, yebhuyyena ca upanissayasampannā sujātā eva honti, na dujjātā.

Parisuddhanti rāgādīnaṃ accantameva pahānadīpanato nirupakkilesatāya sabbaso parisuddhaṃ. Saddhaṃ paṭilabhatīti pothujjanikasaddhāvasena saddahati. Viññūjātikānañhi dhammasampattiggahaṇapubbikā saddhā siddhi dhammappamāṇadhammappasannabhāvato. “Sammāsambuddho vata so bhagavā, yo evaṃ svākkhātadhammo”ti saddhaṃ paṭilabhati. Jāyampatikāti gharaṇīpatikā. Kāmaṃ “jāyampatikā”ti vutte gharasāmikagharasāminīvasena dvinnaṃyeva gahaṇaṃ viññāyati. Yassa pana purisassa anekā pajāpatiyo, tattha kiṃ vattabbaṃ, ekāyāpi saṃvāso sambādhoti dassanatthaṃ “dve”ti vuttaṃ. Rāgādīnā sakiñcanaṭṭhena, khattavatthu ādinā sapalibodhaṭṭhena rāgarajādīnaṃ āgamanapathatāpi utṭhānaṭṭhānatā evāti dvepi vaṇṇanā ekatthā, byañjanaṃ nānaṃ. Alagganaṭṭhenaṭṭhena assajjanaṭṭhena appaṭibaddhabhāvena. Evaṃ akusalakusalappavattīnaṃ ṭhānabhāvena gharāvāsapabbajjānaṃ sambādhabbhokāsataṃ dassetvā idāni kusalappavattiyā eva aṭṭhānaṭṭhānabhāvena tesam taṃ dassetum “apicā”tiādi vuttaṃ.

Saṅkhepakathāti visuṃ visuṃ paduddhāraṃ akatvā samāsato atthavaṇṇanā. Ekampi divasanti ekadivasamattampi. Akhaṇḍaṃ katvāti dukkaṭamattassapi anāpajjanena akhaṇḍitaṃ katvā. Kilesamalena amalīnanti taṇhāsaṃkilesādinā asaṃkiliṭṭhaṃ katvā. Pariyodātaṭṭhena nimmalabhāvena saṅkhaṃ viya likhitaṃ dhotanti saṅkhalikhitanti āha “dhotasaṅkhasappaṭibhāga”nti. “Ajjhāvasatā”ti padappayogena “agāra”nti bhummatthe upayogavacananti āha “agāramajjhe”ti. Kasāyena rattāni vatthāni kāsāyānīti āha “kasāyarasapītātāyā”ti. Paridahitvāti nivāsetvā ceva pārupitvā ca. Agāravāso agāraṃ uttarapadalopena, tassa vaḍḍhiāvahaṃ agārassa hitaṃ.

192. Bhogakkhandhoti bhogasamudāyo. Ābandhanaṭṭhenāti “putto nattā”tiādinā pemavasena sapaṛicchedaṃ bandhanaṭṭhena. “Amhākamete”ti ñāyantīti ñātī. Pitāmahapituputtādivasena parivattanaṭṭhena parivaṭṭo.

193. Pātimokkhasaṃvarasaṃvutoti pātimokkhasaṃvarena pihitakāyavacīdvāro, tathābhūto ca yasmā tena saṃvarena upeto nāma hoti, tasmā vuttaṃ “pātimokkhasaṃvarena samannāgato”ti. “Ācāragocarasaṃpanno”tiādi tasseva pātimokkhasaṃvarasaṃvarena samannāgamassa paccayadassanaṃ. Appamattakesūti asaṅcicca āpannaanukhuddakesu ceva sahasā uppannaakusalacittuppādesu ca. Bhayadassāvīti bhayadassanasīlo. Sammā ādiyitvāti sakkaccaṃ yāvajīvaṃ avītikkaṃavasena ādiyitvā. Taṃ taṃ sikkhāpadanti taṃ taṃ sikkhākoṭṭhāsaṃ. Etthāti etasmiṃ “pātimokkhasaṃvarasaṃvuto”ti pāṭhe. Saṅkhepoti saṅkhepavaṇṇanā. Vitthāro visuddhimagge vutto, tasmā so tattha, taṃsaṃvaṇṇanāya ca vuttanayena veditaḥ.

Ācāragocaraggahaṇenevāti “ācāragocarasaṃpanno”ti vacaneneva. Tenāha “kusale kāyakammavacīkamme gahitepi”ti. Adhikavacanāṃ aññamatthaṃ bodhetīti katvā tassa ājīvapārisuddhisīlassa uppattidvāradassanaṭṭhaṃ...pe... kusalenāti vuttaṃ, sabbaso anesanaṭṭhena anavajjenāti attho. Yasmā “katame ca thapati kusalā sīlā kusalaṃ kāyakammaṃ kusalaṃ vacīkamma”nti sīlassa kusalakāyavacībhāvaṃ dassetvā “ājīvapārisuddhampi kho ahaṃ thapati sīlasmiṃ vadāmi”ti evaṃ pavattāya muṇḍikasuttadesanāya “kāyakammavacīkammena samannāgato kusalena, parisuddhājīvo”ti ayaṃ desanā ekasaṅgahā aññadatthu saṃsandati sametīti dassento āha “muṇḍikasuttavasena vā evaṃ vutta”nti. Sīlasmiṃ vadāmi “sīla”nti vadāmi, “sīlasmiṃ antogadhaṃ pariyāpanna”nti vadāmi vā attho. Pariyādānatthanti pariggahaṭṭhaṃ.

Tividhena sīlenāti cūlasīlaṃ majjhimasīlaṃ mahāsīlanti evaṃ tividhena sīlena. Manacchaṭṭhesu indriyesu, na kāyapañcomesu. Yathālābhayathābalayathāsārappakkāravasena tividhena santosena.

Cūlamajjhimamahāsīlavaṇṇanā

194-211. “Sīlasmi”nti idaṃ niddhāraṇe bhumanti āha “ekaṃ sīlaṃ hotīti attho”ti. Ayameva atthoti paccattavacanattho eva. Brahmajāleti brahmajālavaṇṇanāyaṃ.

212. Attānuvādaparānuvādadaṇḍabhayādīni asaṃvaramūlakāni. Sīlassāsaṃvaratoti sīlassa asaṃvaraṇato, sīlasaṃvarābhāvatoti attho. Bhaveyyāti uppajjeyya. Yathāvidhānavihitenāti yathāvidhānasampāditenā. Avippaṭisārādinimittaṃ uppannacetasikasukhasamuṭṭhānehi paṇītarūpehi phuṭṭhasarīrassa uḷāraṃ kāyikaṃ sukhaṃ bhavatīti āha “avippaṭisāra...pe... paṭisaṃvedetī”ti.

Indriyasamvarakathāvaṇṇanā

213. Viseso kammattāpekkhatāya sāmāññassa na tehi paricattoti āha “cakkhu-saddo katthaci buddhacakkhumhi vattatī”ti. Vijjamānameva hi abhidheyye visesatthaṃ visesantarānivattanavasena visesasaddo vibhāveti, na avijjamānaṃ. Sesapadesupi eseṇa nayo. Aññehi asādhāraṇaṃ buddhānaṃyeva cakkhudassananti buddhacakkhu, āsayānusayaññaṃ, indriyaparopariyattaññaṃ. Samantato sabbaso dassanaṭṭhena samantacakkhu, sabbaññutaññaṃ. Ariyamaggattayapaññāti heṭṭhime ariyamaggattaye paññā. Idhāti “cakkhunā rūpa”nti imasmiṃ pāṭhe. Ayaṃ cakkhu-saddo pasāda...pe... vattati nissayavohāre nissitassa vattabbato yathā. “Mañcā ukkuṭṭhiṃ karonti”ti. Asammissanti kilesadukkheṇa avomissaṃ. Tenāha “parisuddha”nti. Sati hi suvisuddhe indriyasamvare, padhānabhūtapāpadhammavigamena adhiccittānuyogo hatthagato evaṃ hotīti āha “adhiccittasukhaṃ paṭisaṃvedetī”ti.

Satisampajaññakathāvaṇṇanā

214. Samantato, pakaṭṭhaṃ vā savisesaṃ jānātīti sampajāno, sampajānassa bhāvo sampajaññaṃ, tathāpavattaññaṃ. Tassa vibhajanaṃ sampajaññabhājanīyaṃ, tasmīṃ sampajaññabhājanīyamhi. Abhikkamaṃ abhikkantanti āha “abhikkantaṃ vuccati gamana”nti. Tathā paṭikkamaṃ paṭikkantanti āha “paṭikkantaṃ nivattana”nti. Nivattananti ca nivattimattaṃ. Nivattitvā pana gamanaṃ gamanameva. Abhiharantoti gamanavasena kāyaṃ upanento. Tānanisajjāsāyaneṇa yo gamanavidhuro kāyassa purato abhihāro, so abhikkamo, pacchato apaharaṇaṃ paṭikkamoti dassento “tānepī”tiādimāha. Āsanassāti pīṭhakādiāsanassa. Purimaṅgābhīmukhoti aṭṇanikādiapurimāvayavābhīmukho. Saṃsarantoti saṃsappanto. Paccāsaṃsarantoti paṭiāsaṃsappanto. “Eseṇa nayo”ti iminā nipannasseva abhimukhasaṃsappanapaṭiāsaṃsappanāni nidasseti.

Sammā pajānanaṃ sampajānaṃ, tena attanā kātābbakiccassa karaṇasīlo sampajānakārīti āha “sampajaññaṇa sabbakiccakārī”ti. Sampajānasaddassa sampajaññapariyāyatā pubbe vuttā eva. Sampajaññaṃ karotevāti abhikkantādīsu asammohaṃ uppādeti eva. Sampajaññaṇa vā kāro etassa atthīti sampajānakārī. Dhammato vaḍḍhisāṅkhātena saha atthena vattatīti sātthakaṃ, abhikkantādi. Sātthakassa sampajānanaṃ sātthakasampajaññaṃ. Sappāyassa attano hitassa sampajānanaṃ sappāyasampajaññaṃ. Abhikkamādīsu bhikkhācāragocare, aññatthāpi ca pavattesu avijahite kammattāhānasāṅkhāte gocare sampajaññaṃ gocarasaṃpajaññaṃ. Abhikkamādīsu asammuyhanameva sampajaññaṃ asammohasaṃpajaññaṃ. Pariggahetvāti tūletvā tīretvā paṭisaṅkhāyāti, attho. Saṅghadassaneneva uposathapavāraṇādiatthaṃ gamanaṃ saṅgahitaṃ. Asubhadassanādīti ādi-saddena kaṣiṇaparikkamādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Saṅkhepato vuttamatthaṃ vivarituṃ “cetiyaṃ vā bodhiṃ vā disvāpi hī”tiādi vuttaṃ. Arahattaṃ pāpuṇātīti ukkaṭṭhaniddeso eso. Samathavipassanuppādanampi hi bhikkhuno vaḍḍhiyeva. Kecīti abhayagiriṇvāsino.

Tasmīṃ panāti sātthakasampajaññavasena pariggahitaatthe. “Atthoti dhammato vaḍḍhī”ti yaṃ sātthakanti adhippettaṃ, taṃ sappāyaṃ evāti siyā kassaci āsaṅkāti tannivattanatthaṃ “cetiyaḍassanaṃ tāvā”tiādi āraddhaṃ. Cittakammārūpakāni viyāti cittakammakatā paṭimāyo viya, yantapayogena vā vicittakammā paṭimāyo viya. Asamapekkhanaṃ gehassita aññāṇupekkhāvasena ārammaṇassa ayoniso

gahaṇaṃ. Yaṃ sandhāya vuttaṃ. “Cakkhunā rūpaṃ disvā uppajjati upekkhā bālassa mūlhasa puthujjanassā”tiādi. Hatthiādisammaddena jīvitantarāyo. Visabhāgarūpadassanādinā brahmacariyantarāyo.

Pabbajitadivasato paṭṭhāya bhikkhūnaṃ anuvattanakathā āciṇṇā, ananuvattanakathā pana tassā dutiyā nāma hotīti āha “dve kathā nāma na kathitapubbā”ti. Evanti “sace panā”tiādikaṃ sabbampi vuttākāraṃ paccāmasati, na “purisassa mātugāmāsubha”ntiādikaṃ vuccamānaṃ.

Yogakammasa pavattiṭṭhānatāya bhāvanāya ārammaṇaṃ “kammaṭṭhāna”nti vuccatīti āha “kammaṭṭhānaśaṅkhātāṃ gocara”nti. Uggahetvāti yathā uggahanimittaṃ uppajjati, evaṃ uggahakosallassa sampādanavasena uggahetvā.

Haratīti kammaṭṭhānaṃ pavatteti, yāva piṇḍapāṭapaṭikkamā anuyuñjatīti attho. Na paccāharatīti āhārūpayogato yāva divāṭhānupasaṅkamanā kammaṭṭhānaṃ na paṭineti. Sarīraparikammanti mukhadhovanādisarīrapaṭijagganaṃ. Dve tayo pallaṅketi dve tayo nisajjāvāre dve tīṇi uṇhāsānāni. Tenāha “usumaṃ gāhāpento”ti. Kammaṭṭhānasīsenevāti kammaṭṭhānamukheneva kammaṭṭhānaṃ avijahanto eva, tena “pattopi acetano”tiādinā vakkhamānaṃ kammaṭṭhānaṃ, yathāparihariyamānaṃ vā avijahitvāti dasseti. Tathevāti tikkhattumeva. Paribhogacetiyato sārīrakacetiyaṃ garutaranti katvā “cetiyaṃ vanditvā”ti pubbakālakiriyāya vasena vuttaṃ. Tathā hi aṭṭhakathāyaṃ “cetiyaṃ bādhayamānā bodhisākhā haritabbā”ti vuttā. Buddhaguṇānussaraṇavaseneva bodhiyaṃ paṇipātakaraṇanti āha “buddhassa bhagavato sammukhā viya nipaccakāraṃ dassetvā”ti. Gāmasamīpeti gāmassa upacāraṭṭhāne. Janasaṅgahatthanti “mayi akathente etesaṃ ko kathessatī”ti dhammānuggahena janasaṅgahatthaṃ. Tasmāti yasmā “dhammakathā nāma kathetabbā evā”ti aṭṭhakathācariyā vadanti, yasmā ca dhammakathā kammaṭṭhānavinimuttā nāma natthi, tasmā. Kammaṭṭhānasīsenevāti attanā parihariyamānaṃ kammaṭṭhānaṃ avijahanto tadanugunaṃyeva dhammakathaṃ kathetvā. Anumodanaṃ vatvāti etthāpi “kammaṭṭhānasīsenevā”ti ānetvā sambandhitabbāṃ.

Sampattaparicchadenevāti “paricito aparicito”tiādi vibhāgaṃ akatvā sampattakoṭiyā eva, samāgamamattenevāti attho. Bhayeti paracakkādibhaye.

“Kammajatejo”ti gahaṇiṃ sandhāyāha. Kammaṭṭhānaṃ vīthiṃ nārohati khudāparissamena kilantakāyattā samādhānābhāvato. Avasesaṭṭhāneti yāguyā aggahitaṭṭhāne. Poṅkhānupoṅkhanti kammaṭṭhānupaṭṭhānassa avicchedadassanametaṃ, yathā poṅkhānupoṅkhaṃ pavattāya sarapaṭipātiyā anavicchedo, evametassapīti.

Nikkhittadhuro bhāvanānuyoge. Vattapaṭipattiyā apūraṇena sabbavattāni bhinditvā. “Kāmesu avītarāgo hoti, kāye avītarāgo, rūpe avītarāgo, yāvadatthaṃ udarāvadehakaṃ bhuñjitvā seyyasukhaṃ passasukhaṃ middhasukhaṃ anuyutto viharati, aññataraṃ devanikāyaṃ paṇidhāya brahmacariyaṃ caratī”ti evaṃ vuttapañcavidhacetokhilavinibandhacitto. Caritvāti pavattitvā.

Gatapaccāgatikavattavasenāti bhāvanāsaṅgahitaṃyeva bhikkhāya gatapaccāgataṃ gamanapaccāgamaṃ etassa atthīti gatapaccāgatikaṃ, tadeva vattaṃ, tassa vasena. Attakāmāti attano hitasukhaṃ icchantā, dhammacchandavantoti attho.

Dhammo hi hitaṃ tannimittakañca sukhanti. Atha vā viññūnaṃ nibbisesattā, attabhāvapariyāpannattā ca attā nāma dhammo, taṃ kāmenti icchantīti attakāmā.

Usabhaṃ nāma vīsati yaṭṭhiyo. Tāya saññāyāti tāya pāsāṇasaññāya, ettakaṃ ṭhānaṃ āgatāti jānantāti adhippāyo. Soyeva nayoti “ayaṃ bhikkhū”tiādiko yo ṭhāne vutto, so eva nisajjāyapi nayo. Pacchato āgacchantānaṃ chinnabhattachabhāvabhayenapi yonisomanasikāraṃ paribrūheti. Maddantāti dhaññakaraṇaṭṭhāne sālīsīsāni maddantā.

Mahāpadhānaṃ pūjessāmīti amhākaṃ atthāya lokanāthena chavassāni kataṃ dukkaracariyamevāhaṃ yathāsatti pūjessāmīti. Paṭipattipūjā hi satthupūjā, na āmisapūjāti. “Ṭhānacaṅkamamevā”ti adhiṭṭhātabbairiyāpathavasena vuttaṃ, na bhojanādikālesu avassaṃ kattabbanisajjāya paṭikkhepavasena.

Vīthiṃ otarivā ito cito ca anoloketvā paṭhamameva vīthiyo sallakkhetabbāti āha “vīthiyo sallakkhetvā”ti. Yaṃ sandhāya vuccati “pāsādikena abhikkantenā”ti, taṃ dassetuṃ “tattha cā”tiādi vuttaṃ. “Āhāre paṭikkūlasaññaṃ upaṭṭhapetvā”tiādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ parato āgamissati. Aṭṭhaṅgasamannāgatanti “yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā”tiādinā vutthehi aṭṭhahi aṅgehi samannāgataṃ katvā. “Neva davāyā”tiādi paṭikkhepadassanaṃ.

Paccekabodhiṃ sacchikaroti, yadi upanissayasampanno hotīti sambandho. Evaṃ sabbattha ito paresupī. Tattha paccekabodhiyā upanissayasampadā kappānaṃ dve asaṅkhyeyyāni, sataśahassañca tajjāpuññañāṇasambharaṇaṃ. Sāvakaḥ bodhiyā aggasāvakaṇaṃ asaṅkhyeyyaṃ, kappasataśahassañca, mahāsāvakaṇaṃ sataśahassameva tajjāpuññañāṇasambharaṇaṃ. Itaresaṃ atītāsu jātīsu vivaṭṭasannissayavasena nibbattitaṃ nibbedhabhāgiyaṃ kusalaṃ. Bāhiyo dārucīriyoti bāhiyavisaye sañjātasamvaḍḍhatāya bāhiyo, dārucīrapariharaṇena dārucīriyoti ca samaññāto. So hi āyasmā “tasmātiha te, bāhiya, evaṃ sikkhitabbaṃ ‘diṭṭhe diṭṭhamattaṃ bhavissati, sute, mute, viññāte viññātamattaṃ bhavissati’ti, evaṃhi te bāhiya sikkhitabbaṃ. Yato kho te bāhiya diṭṭhe diṭṭhamattaṃ bhavissati, sute, mute, viññāte viññātamattaṃ bhavissati, tato tvaṃ, bāhiya, na tena. Yato tvaṃ, bāhiya, na tena, tato tvaṃ, bāhiya, na tattha. Yato tvaṃ, bāhiya, na tattha, tato tvaṃ, bāhiya, nevidha na huraṃ na ubhayamantarena. Esevanto dukkhassā”ti ettakāya desanāya arahattaṃ sacchākāsi. Evaṃ sārīputtattherādīnaṃ mahāpaññatādidīpanāni suttapadāni vitthārato veditabbāni.

Tanti asammuyhanaṃ evanti idāni vuccamānamākāreneva veditabbaṃ. “Attā abhikkamatī”ti iminā andhaputhujjanassa diṭṭhigāhavasena abhikkame sammuyhanaṃ dasseti, “ahaṃ abhikkamāmī”ti pana iminā mānagāhavasena. Tadubhayaṃ pana taṇhāya vinā na hotīti taṇhagāhavasenaṃ sammuyhanaṃ dassitameva hoti. “Tathā asammuyhanto”ti vatvā taṃ asammuyhanaṃ yena ghanavinibbhogena hoti, taṃ dassento “abhikkamāmī”tiādimāha. Tattha yasmā vāyodhātuyā anugatā tejodhātu uddharaṇassa paccayo. Uddharaṇagatikā hi tejodhātūti. Uddharaṇe vāyodhātuyā tassā anugatabhāvo, tasmā imāsaṃ dvinnamettha sāmattihiyato adhimattatā, itarāsañca omattatāti dassento “ekekapaḍuddharaṇe...pe... balavatiyoti āha. Yasmā pana tejodhātuyā anugatā vāyodhātu atiharaṇavītiaraṇānaṃ paccayo. Tiriyaḡatikāya hi vāyodhātuyā atiharaṇavītiaraṇesu sātisayo byāpāroti. Tejodhātuyā tassā anugatabhāvo, tasmā imāsaṃ dvinnamettha sāmattihiyato adhimattatā, itarāsañca omattatāti dassento

“tathā atiharaṇavīti haraṇesū”ti āha. Satipi anugamakaanugantabbatāvisese tejjodhātuvāyodhātubhāvamattam sandhāya tathā-saddaggahaṇam. Tattha akkantaṭṭhānato pādassa ukkhipanam uddharaṇam. Thitaṭṭhānam atikkamitvā purato haraṇam atiharaṇam, khāṇuādipariharaṇattham, patiṭṭhitapādaghaṭṭanapariharaṇattham vā passena haraṇam vīti haraṇam. Yāva patiṭṭhitapādo, tāva āharaṇam atiharaṇam, tato param haraṇam vīti haraṇanti ayaṃ vā etesaṃ viseso.

Yasmā pathavīdhātuyā anugatā āpodhātu vossajjanassa paccayo. Garutarasabhāva hi āpodhātūti. Vossajjane pathavīdhātuyā tassā anugatabhāvo, tasmā tasmaṃ dvinnamettha sāmattihiyato adhimattatā, itarāsaṅga omattatāti dassento āha “vossajjane...pe... balavatiyo”ti. Yasmā pana āpodhātuyā anugatā pathavīdhātu sannikkhepanassa paccayo, patiṭṭhābhāve viya patiṭṭhāpanepi tassā sātisaṃyakkattā āpodhātuyā tassā anugatabhāvo, tathā ghaṭṭanakiriyāya pathavīdhātuyā vasena sannirujjhanassa sījhanato tatthāpi pathavīdhātuyā āpodhātuanugatabhāvo, tasmā vuttaṃ “tathā sannikkhepanasannirujjhanesū”ti.

Tatthāti tasmim abhikkamane, tesu vā vuttesu uddaraṇādīsū koṭṭhāsesu. Uddharaṇeti uddharaṇakkhaṇe. Rūpārūpadhammāti uddharaṇākārena pavattā rūpadhammā, taṃsamuttāhāpakā arūpadhammā ca. Atiharaṇam na pāpuṇanti khaṇamattāvaṭṭhānato. Tattha tatthevāti yattha yattha uppannā, tattha tattheva. Na hi dhammānam desantarasaṅkamanam atthi. “Pabbam pabba”tiādi uddharaṇādikoṭṭhāse sandhāya sabhāgasantativasena vuttanti veditabbam. Atiittaro hi rūpadhammānampi pavattikkhaṇo, gamanassādīnam, devaputtānam heṭṭhupariyena paṭimukham dhāvantaṇam sirasi pāde ca bandhakhuradhārā samāgamatopi sīghataro. Yathā tilānam bhajjiyamānānam paṭapaṭāyanena bhedo lakkhiyati, evaṃ saṅkhatadhammānam uppādenāti dassanattam “paṭapaṭāyantā”ti vuttaṃ. Uppannā hi ekantato bhijjantīti. “Saddhim rūpenā”ti idaṃ tassa tassa cittassa nirodhena saddhim nirujjhanakarūpadhammānam vasena vuttaṃ, yaṃ tato sattarasamacittassa uppādakkaṇe uppannam. Aññathā yadi rūpārūpadhammā samānakkhaṇā siyūṃ, “rūpaṃ garupariṇāmaṃ dandhanirodha”ntiādivacanehi virodho siyā, tathā “nāmaṃ bhikkhave aññaṃ ekadhammampi samanupassāmi, yaṃ evaṃ lahuparivattaṃ, yathayidaṃ citta”nti evaṃ ādipāliya. Cittacetasikā hi sārammaṇasabhāva yathābalaṃ attano ārammaṇapaccayabhūtamattam vibhāvento eva uppajjantīti tesam taṃsabhāvanipphattiantaram nirodho. Rūpadhammā pana anārammaṇā pakāsetabbā, evaṃ tesam pakāsetabbabhāvanipphatti soḷasahi cittehi hotīti taṅkhaṇāyukatā tesam icchitā, lahuviññāṇavisayaṅgatimattappaccayatāya tiṇṇam khandhānam, visayaṅgatimattatāya ca viññāṇassa lahuparivattitā, dandhamahābhūtapaccayatāya rūpadhammānam dandhaparivattitā. Nānādhātuyā yathābhūtaññaṃ kho pana tathāgatasseva, tena ca purejātapaccayo rūpadhammova vutto, pacchājātapaccayo ca tatthevāti rūpārūpadhammānam samānakkhaṇatā na yujjateva. Tasmā vuttanayenevettha attho veditabbo.

Aññaṃ uppajjate cittaṃ, aññaṃ cittaṃ nirujjhatīti yaṃ purimuppannam cittaṃ, taṃ aññaṃ, taṃ pana nirujjhantaṃ aparassa anantarādipaccayabhāveneva nirujjhatīti tathā laddhapaccayaṃ aññaṃ uppajjate cittaṃ. Yadi evaṃ tesam antaro labbheyyāti?

Noti āha “avīci manuppabandho”ti, yathā vīci antaro na labbhati, “tadeveta”nti avisesavidū maññanti, evaṃ anu anu pabandho cittasantāno rūpasantāno ca nadīsotova nadiyaṃ udakappavāho viya vattati.

Abhimukhaṃ lokitaṃ ālokitanti āha “purato pekkhana”nti. Yasmā yaṃdisābhimukho gacchati, tiṭṭhati, nisīdati vā tadabhimukhaṃ pekkhanaṃ ālokitaṃ, tasmā tadanugatavidisālokanam vilokitanti āha “vilokitaṃ nāma anudisāpekkhana”nti. Sammajjanapariḥāṇādikaraṇe olokitassa, ullokaharaṇādīsu ullokitassa, pacchato āgacchantaparissayassa parivajjanādīsu apalokitassa siyā sambhavoti āha “iminā vā mukhena sabbānīpi tāni gahitānevā”ti.

Kāyasakkhinti kāyena sacchikatavantam, paccakkhakārinanti attho. So hi āyasmā vipassanākāle “yamevāhaṃ indriyesu aguttadvārataṃ nissāya sāsane anabhiriṭṭādivippakāraṃ patto, tameva suṭṭhu niggahessāmī”ti ussāhajāto balavahirottappo, tattha ca katādhikārattā indriyaṃvare ukkaṃsapāramippatto, teneva naṃ satthā “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakaṇaṃ bhikkhūnaṃ indriyesu guttadvārānaṃ, yadidaṃ nando”ti etadagge ṭhapesi.

Sāthakatā ca sappāyatā ca veditabbā ālokitavilokitassāti ānetvā sambandho. Tasmāti kammaṭṭhānāvijahanasseva gocarasampajaññabhāvatoti vuttamevattham hetubhāvena paccāmasati. Attano kammaṭṭhānavaseneva ālokanavilokanaṃ kātappaṃ, khandhādikammaṭṭhānā añño upāyo na gavesitabboti adhippāyo. Ālokitādisamaññāpi yasmā dhammamattasseva pavattiviseso, tasmā tassa yāthāvato pajānaṃ asammohasampajaññanti dassetuṃ “abbhantare”tiādi vuttaṃ. Cittakiriyavāyodhātuvipphāravasenāti kiriyamayacittasamuṭṭhānāya vāyodhātuyā calanākārappavattivasena. Adho sīdatīti adho gacchati. Uddham laṅghetīti laṅgham viya upari gacchati.

Aṅgakiccaṃ sādhayamānanti padhānabhūtaaṅgakiccaṃ nipphādentam hutvāti attho. “Paṭhamajavanepi...pe... na hotī”ti idaṃ pañcadvāravīthiyaṃ “itthī puriso”ti rajjanādīnaṃ abhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha hi āvajjana voṭṭhabbapanānaṃ ayoniso āvajjanavoṭṭhabbānavasena iṭṭhe itthirūpādimhi lobhamattaṃ, anīṭṭhe ca paṭighamattaṃ uppajjati, manodvāre pana “itthī puriso”ti rajjanādi hoti. Tassa pañcadvārājanaṃ mūlaṃ, yathāvuttaṃ vā sabbam bhavaṅgādi. Evaṃ manodvārājanassa mūlavasena mūlapariññā vuttā. Āgantukatāvākālikatā pana pañcadvārājanasseva apubbabhāvavasena, ittarabhāvavasena ca vuttā. “Heṭṭhupariyavasena bhijjitvā patitesū”ti heṭṭhimassa uparimassa ca aparāparaṃ bhaṅgappattimāha.

Tanti javanaṃ, tassa ayuttanti sambandho. Āgantuko abbhāgato.

Udayabbayapariḥchinno tāvatako kālo etesanti tāvakālikāni.

Etaṃ asammohasampajaññaṃ. Samavāyeti sāmaggīyaṃ. Tatthāti pañcakkhandhavasena ālokanavilokane paññāyamāne tabbinimutto ko eko āloketi, ko viloketi.

“Upanissayapaccayo”ti idaṃ suttantanayena pariyāyato vuttaṃ. Sahajātapaccayoti nidassanamattametam aññamaññasampayuttaatthiavigatādipaccayānampi labbhanato.

Kāle samañchitum yuttakāle samañchantassa. Tathā pasārentassāti etthāpi.
Maṇisappo nāma ekā sappajātīti vadanti. Laṇananti kampanam, līlākaraṇam vā.

Uṇhapakatiko pariḷāhabahulakāyo. Sīlavidūsanena ahitāvahattā micchājīvasena
uppannam asappāyam. “Cīvarampi acetana”ntiādinā cīvarassa viya kāyopi acetanoti
kāyassa attasuññatāvibhāvanena “abbhantare”tiādinā vuttamevattham paridīpento
itarītarasantosassa kāraṇam dasseti, tenāha “tasmā”tiādi.

Catupañcagaṇṭhikāhatoti āhatacatupañcagaṇṭhiko, catupañcagaṇṭhikāhi vā āhato
tathā.

Aṭṭhavidhopi atthoti aṭṭhavidhopi payojanaviseso mahāsivattheravādavasena
“imassa kāyassa ṭhitiyā”tiādinā nayena vutto daṭṭhabbo. Imasmim pakkhe “neva
davāyātiādinā nayanā”ti pana paṭikkhepaṅgadassanamukhena desanāya āgatattā
vuttanti daṭṭhabbam.

Pathavisandhārakajalassa taṃsandhāravāyunā viya paribhuttassa āhārassa
vāyodhātuyāva āsaye avaṭṭhānanti āha “vāyodhātuvaseva tiṭṭhati”ti. Atiharatīti
yāva mukhā abhiharati. Vītiharatīti tato kucchiyam vīmissam karonto harati.
Atiharatīti vā mukhadvāram atikkāmento harati. Vītiharatīti kucchigatam passato
harati, parivattetīti aparāparam cāreti. Ettha ca āhārassa
dhāraṇaparivattanasañcuṇṇanavisosanāni pathavīdhātusahitā eva vāyodhātu karoti,
na kevalāti tāni pathavīdhātuyāpi kiccabhāvena vuttāni. Allattañca anupāletīti yathā
vāyodhātu ādīhi aññehi visosanam na hoti, tathā allattañca anupāleti. Tejodhātūti
gahaṇīsaṅkhātā tejodhātu. Sā hi antopaviṭṭham āhāram paripāceti. Añjaso hotīti
āhārassa pavesanādīnam maggo hoti. Ābhujatīti pariyesanavasena,
ajjhoharaṇajijñājijñatādīpaṭisamvedanavasena ca āvajjeti, vijānātīti attho.
Taṃtamvijānanassa paccayabhūtoyeva hi payogo “sammāpayogo”ti vutto. Yena hi
payogena pariyesanādi nipphajjati, so tabbisayavijānanampi nipphādeti nāma
tadavinābhāvato. Atha vā sammāpayogam sammāpaṭipatti manvāya āgamma
ābhujati samannāharati. Ābhogapubbako hi sabbopi viññāṇabyāpāroti tathā vuttam.

Gamanatoti bhikkhācāravasena gocaragāmam uddissa gamanato. Pariyesanatoti
gocaragāme bhikkhattham āhiṇḍanato. Paribhogatoti āhārassa paribhuñjanato.
Āsayatoti pittādīsayato. Āsayati ettha ekajjham pavattamānopi
kammaphalavavatthito hutvā mariyādasena aññamaññam asaṅkarato sayati
tiṭṭhati pavattatīti āsayo, āmāsayassa upari tiṭṭhanako pittādiko. Mariyādattho hi
ayamākāro. Nidhānanti yathābhutto āhāro nicito hutvā tiṭṭhati etthāti nidhānam,
āmāsayo. Tato nidhānato. Aparipakkatoti gahaṇīsaṅkhātēna kammajatejena
avipakkato. Paripakkatoti yathābhuttassa āhārasa vipakkabhāvato. Phalatoti
nipphattito. Nissandatoti ito cito ca nissandanato. Sammakghanatoti sabbaso
makkhanato. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana visuddhimaggasamvaṇṇanāya
gahetabbo.

Sarīrato sedā muccantīti vegasamdhāraṇena uppannapariḷāhato sarīrato sedā
muccanti. Aññe ca rogā kaṇṇasūlabhagandarādayo. Aṭṭhāneti
manussāmanussapariggahite ayuttaṭṭhāne khattadevāyatanādike. Kuddhā hi
amanussā, manussāpi vā jīvitakkhayaṃ pāpentī. Nissatṭhattā neva attano, kassaci
anissajjitattā, jigucchaniyattā ca na parassa. Udatatumbatoti
veḷunāḷīdiudakabhājanato. Tanti chaḍḍitadukam.

Addhānairiyāpathā ciratarappavattikā dīghakālikā iriyāpathā. Majjhimā bhikkhācaraṇādivasena pavattā. Cuṇṇiyairiyāpathā vihare, aññatthāpi ito cito ca parivattanādivasena pavattāti vadanti. “Gateti gamane”ti pubbe abhikkamapaṭikkamaggahaṇena gamanenapi purato pacchato ca kāyassa abhiharaṇaṃ vuttanti idha gamanameva gahitanti keci.

Yasmā mahāsivattheravāde anantare anantare iriyāpathe pavattarūpārūpadhammānaṃ tattha tattheva nirodhadassanavasena sampajānakāritā gahitāti taṃ sampajāñṇavipassanācāravasena veditabbaṃ. Tena vuttaṃ “tayidaṃ mahāsivattherena vuttaṃ asammohadhuraṃ mahāsatiṭṭhānasutte adhippeta”nti. Imasmiṃ pana sāmāñṇaphale sabbampi catubbidhaṃ sampajāñṇaṃ labbhati yāvadeva sāmāñṇaphalavisesadassanaparattā imissā desanāya. “Satisampayuttassevā”ti idaṃ yathā sampajāñṇassa kiccato padhānatā gahitā, evaṃ satiyā pīti dassanattamaṃ vuttaṃ, na satiyā sabbhāvamattadassanattamaṃ. Na hi kadāci satirahitā ñāṇappavatti atthi. “Etassa hi padassa ayaṃ vitthāro”ti iminā satiyā ñāṇena samadhurataṃyeva vibhāveti. Etāni padānīti “abhikkante paṭikkante sampajānakārī hoti”tiādīni padāni. Vibhattānevāti visuṃ katvā vibhattāniyeva, imināpi sampajāñṇassa viya satiyāpettha padhānatameva vibhāveti.

Majjhimabhāṇakā pana bhaṇanti -eko bhikkhu gacchanto aññaṃ cinto aññaṃ vitakkento gacchati, eko kammaṭṭhānaṃ avissajjetvāva gacchati. Tathā eko tiṭṭhanto...pe... nisīdanto...pe... sayanto aññaṃ cinto aññaṃ vitakkento sayati, eko kammaṭṭhānaṃ avissajjetvāva sayati, ettakena pana na pākaṃ hotīti caṅkamanena dīpenti. Yo hi bhikkhu caṅkamaṃ otarivā ca caṅkamanakoṭiyaṃ tṭhito pariggaṇhāti “pācīnacaṅkamanakoṭiyaṃ pavattā rūpārūpadhammā pacchimacaṅkamanakoṭiṃ appatvā ettheva niruddhā, pacchimacaṅkamanakoṭiyaṃ pavattāpi pācīnacaṅkamanakoṭiṃ appatvā ettheva niruddhā, caṅkamanamajjhe pavattā ubho koṭiyo appatvā ettheva niruddhā, caṅkamane pavattā rūpārūpadhammā tṭhānaṃ appatvā ettheva niruddhā, tṭhāne pavattā nisajjaṃ appatvā ettheva niruddhā, nisajjāya pavattā sayanaṃ appatvā ettheva niruddhā”ti evaṃ pariggaṇhanto pariggaṇhantoyeva bhavaṅgaṃ otarati. Uṭṭhahanto kammaṭṭhānaṃ gahetvāva uṭṭhahati, ayaṃ bhikkhu gatādīsu sampajānakārī nāma hotīti. Evampi na soṭṭe kammaṭṭhānaṃ avibhūtaṃ hoti, tasmā bhikkhu yāva sakkoti, tāva caṅkamitvā tṭhatvā nisīditvā sayamāno evaṃ pariggahetvā sayati “kāyo acetano, mañco acetano, kāyo na jānāti ‘ahaṃ mañce sayito’ti, mañco na jānāti ‘mayi kāyo sayito’ti, acetano kāyo acetane mañce sayito’ti evaṃ pariggaṇhanto eva cittaṃ bhavaṅge otāreti. Pabujjhanto kammaṭṭhānaṃ gahetvāva pabujjhati, ayaṃ soṭṭe sampajānakārī nāma hoti. Kāyādīkiriyaṇibbattanena tammayattā, āvajjanakiriyaṃ samuṭṭhitattā ca javanaṃ sabbampi vā chadvārappavattaṃ kiriyaṃapavattaṃ nāma. Tasmīṃ sati jāgaritaṃ nāma hotīti pariggaṇhanto jāgarite sampajānakārī nāma. Api ca rattindivaṃ cha koṭṭhāse katvā pañca koṭṭhāse jaggantopi jāgarite sampajānakārī nāma hoti. Vimuttāyatanasīsenā dhammaṃ desentopi battiṃsatiracchānakathaṃ pahāya dasakathāvatthunissitasappāyakathaṃ kathentopi bhāsīte sampajānakārī nāma. Atṭhatīṃsāya ārammaṇesu cittaṃruciyaṃ manasikāraṃ pavattentopi dutiyaṃ jhānaṃ samāpannopi tuṇhībhāve sampajānakārī nāma. Dutiyāñhi jhānaṃ vacīsaṅkhāravirahato visesato tuṇhībhāvo nāmāti. Evanti vuttappakārena, sattaṃsupi tṭhānesu catudhāti attho.

Santosakathāvaṇṇanā

215. Yassa santosassa attani atthitāya bhikkhu “santuṭṭho”ti vuccati, taṃ dassento “itaritarapaccayasantosenā samannāgato”ti āha. Cīvarādi yattha katthaci paccaye santussanena samaṅgībhūtoti attho. Atha vā itaraṃ vuccati hīnaṃ paṇītato aññattā, tathā paṇītaṃ itaraṃ hīnato aññattā. Apekkhāsiddhā hi itaratāti. Iti yena dhammena hīnena vā paṇītena vā cīvarādipaccayena santussati, so tathā pavatto alobho itaritarapaccayasantoso, tena samannāgato. Yathālābhaṃ attano lābhānurūpaṃ santoso yathālābhasantoso. Sesadvayepi eseṇa nayo. Labbhatīti vā lābho, yo yo lābho yathālābhaṃ, tena santoso yathālābhasantoso. Balanti kāyabalaṃ. Sāruppanti pakatidubbalādīnaṃ anucchavikatā.

Yathāladdhato aññassa apatthanā nāma siyā appicchatāyapi pavattiākāroti tato vinivattitameva santosassa sarūpaṃ dassento “labhantopi na gaṇhātī”ti āha. Taṃ parivattetvāti pakatidubbalādīnaṃ garucīvaraṃ na phāsubhāvāvaḥaṃ, sarīrakhedāvahaṇṇa hotīti payojanavasena, na atricchatādivasena taṃ parivattetvā. Lahukacīvaraparibhogo na santosavirodhīti āha “lahukena yāpentopi santuṭṭhova hotī”ti. Mahaggaṃ cīvaraṃ bahūni vā cīvarāni labhitvāpi tāni vissajjetvā tadanñassa gahaṇaṃ yathāsāruppanaye ṭhitattā na santosavirodhīti āha “tesaṃ...pe... dhārentopi santuṭṭhova hotī”ti. Evaṃ sesapaccayepi yathābalayathāsāruppaniddesesu api-saddaggahaṇe adhippāyo veditabbo.

Muttaharītakanti gomuttaparibhāvitāṃ, pūtibhāvena vā chaḍḍitaṃ harītakāṃ. Buddhādīhi vaṇṇitanti “pūtimuttābhesajjaṃ nissāya pabbajjā”tiādīnā sammāsambuddhādīhi pasatthaṃ. Appicchatāsantuṭṭhīsu bhikkhū niyojento paramasantuṭṭhova hoti paramena ukkaṃsagatena santosena samannāgatattā.

Kāyaṃ pariharanti posentīti kāyaparihārikā. Tathā kucchiparihārikā veditabbā. Kucchiparihārikatā ca ajjhoharaṇena sarīrassa ṭhitiyā upakāraḥkatāvasena icchitāti bahiddhāvā kāyassa upakāraḥkatāvasena kāyaparihārikatā daṭṭhabbā.

Parikkhāramattāti parikkhāraggahaṇaṃ. Tatraṭṭhakapaccattharaṇanti attanā anadhiṭṭhahitvā tattheva tiṭṭhanakapaccattharaṇaṃ. Paccattharaṇādīnañcetta navamādibhāvo yathāvuttapaṭipāṭiyā daṭṭhabbo, na tesaṃ tathā patiniyatabhāvato. Kasmā? Tathā nadhāraṇato. Dupposabhāvena mahāgajā viyāti mahāgajā. Yadi itarepi appicchatādisabhāvā, kiṃ tesampi vasena ayaṃ desanā icchitāti? Noti āha “bhagavā panā”tiādī. Kāyaparihāro payojanaṃ etenāti kāyaparihārikaṃ. Tenāha “kāyaṃ pariharaṇamattakenā”ti.

Catūsu disāsu sukhavihāratāya sukhavihāraṭṭhānabhūtā catasso disā etassāti catuddiso catuddiso eva cātuddiso. Tāsu eva katthaci satte vā saṅkhāre vā bhayena na paṭihanati, sayaṃ vā tena na paṭihaññatīti appaṭigho. Santussamāno itarītarenāti uccāvacena paccayena sakena, santena, samameva ca tussanako. Paricca sayanti, kāyacittāni parisayanti abhibhavantīti parissayā, sīhabyagghādayo, kāmacchandādayo ca, te parissaye adhivāsanaḥkantiyā vinayādīhi ca sahitā khantā, abhibhavitā ca. Thaddhabhāvakarabhayābhāvena achambhī. Eko careti ekākī hutvā caritum sakkuṇeyya. Khaggavisāṇakappoti tāya eva ekavihāritāya khaggamigasiṅgasamo.

Asañjātavātābhighātehi siyā sakuṇo apakkhakoti “pakkhī sakuṇo”ti visesetvā vutto.

Nīvaraṇappahānakathāvaṇṇanā

216. Vattabbataṃ āpajjati “asukassa bhikkhuno araṇṇe tiracchānagatānaṃ viya, vanacarakānaṃ viya ca nivāsamattameva, na pana araṇṇavāsānucchavikā kāci sammāpaṭipatti”ti apavādasena vattabbataṃ, āraṇṇakehi vā tiracchānagatehi, vanacaravisabhāgajanehi vā saddhiṃ vipaṭipattivasena vattabbataṃ āpajjati. Kāḷakasadisattā kāḷakaṃ, thullavajjaṃ. Tilakasadisattā tilakaṃ, aṇumattavajjaṃ.

Vivittanti janavivittaṃ. Tenāha “suṇṇa”nti. Taṃ pana janasaddaghosābhāveneva veditabbāṃ saddakaṇṭakattā jhānassāti āha “appasaddaṃ appanigghosanti attho”ti. Etadevāti nissaddatameva. Vihāro pākāraparicchinno sakalo āvāso. Aḍḍhayogoti dīghapāsādo, “garuḷasaṇṭhānapāsādo”tipi vadanti. Pāsādoti caturassapāsādo. Hammiyaṃ muṇḍacchadanapāsādo. Aṭṭo paṭirājūnaṃ paṭibāhanayoggo catupañcabhūmako patissayaviseso. Mālo ekakūṭasaṅgahito anekakoṇavanto patissayaviseso. Aparo nayo vihāro nāma dīghamukhapāsādo. Aḍḍhayogo ekapassacchadanakasenāsaṇaṃ. Tassa kira ekapasse bhitti uccatārā hoti, itarapasse nīcā, tena taṃ ekapassacchadanakaṃ hoti. Pāsādo nāma āyatacaturassapāsādo. Hammiyaṃ muṇḍacchadanakaṃ candikaṅgaṇayuttaṃ. Guhā nāma kevalā pabbataguhā. Leṇaṃ dvārabaddhaṃ pabbhāraṃ. Sesāṃ vuttanayameva. Maṇḍapoti sākhamāṇḍapo.

Vihārasenāsananti patissayabhūtaṃ senāsaṇaṃ. Mañcapīṭhasenāsananti mañcapīṭhañceva mañcapīṭhasambandhasenāsaṇaṃ. Cimilikādi santharitabbato santhatasenāsaṇaṃ. Abhisāṅkharaṇābhāvato sayanassa nisajjāya ca kevalaṃ okāsabhūtaṃ senāsaṇaṃ. “Vivittaṃ senāsaṇa”nti iminā senāsaṇaggahaṇena saṅgahitameva sāmāññaṇaṇaṃ.

Yadi evaṃ kasmā “araṇṇa”ntiādi vuttanti āha “ima panā”tiādi. “Bhikkhunīnaṃ vasena āgata”nti idaṃ vinaye tathā āgatataṃ sandhāya vuttaṃ, abhidhammepi pana “araṇṇanti nikkhamitvā bahi indakhilā, sabbametaṃ araṇṇa”nti āgatameva. Tattha hi yaṃ na gāmapadesantogadhaṃ, taṃ “araṇṇa”nti nippariyāyavasena tathā vuttaṃ. Dhutaṅganiddese yaṃ vuttaṃ, taṃ yuttaṃ, tasmā tattha vuttanayena gahetabbanti adhippāyo. Rukkhamūlanti rukkkhasamīpaṃ. Vuttañhetāṃ “yāvatā majjhanhike kāle samantā chāyā pharati, nivāte paṇṇāni nipatanti, ettāvata rukkkhamūla”nti. Sela-saddo avisesato pabbatapariyāyoti katvā vuttaṃ “pabbatanti sela”nti, na silāmayameva, paṃsumayādiko tividhopi pabbato evāti. Vivaranti dvinnāṃ pabbatānaṃ mitho āsannatare ṭhitānaṃ ovarakādisadisaṃ vivaraṃ, ekasmiṃyeva vā pabbate. Umaṅgasadisanti suduṅgāsadisāṃ. Manussānaṃ anupacāraṭṭhānanti pakatisaṅcāravasena manussehi na saṅcaritabbatṭhānaṃ. Ādisaddena “vanapatthanti vanasaṇṭhānametaṃ senāsaṇānaṃ adhivacanaṃ, vanapatthanti bhīsanakānametaṃ, vanapatthanti salomahaṃsānametaṃ, vanapatthanti pariyantānametaṃ, vanapatthanti na manussūpacārānametaṃ, vanapatthanti durabhisambhavānametaṃ senāsaṇānaṃ adhivacana”nti imaṃ pālisesaṃ saṅgaṇhāti. Acchannanti kenaci chadanena antamaso rukkkhasākhāyapi na chāditaṃ. Nikkaḍḍhitvāti nīharitvā. Pabbhāraleṇasadiseti pabbhārasadise leṇasadiseti ca.

Piṇḍapātapariyesanaṃ piṇḍapāto uttarapadalopenāti āha “piṇḍapātapariyesanato paṭikkanto”ti. Pallaṅkanti ettha parisaddo “samantato”ti etassa atthe, tasmā vāmoruṇca dakkhiṇoruṇca samaṃ ṭhapetvā ubho pāde aññaṃaññaṃ sambandhitvā

nisajjā pallaṅkanti āha “samantato ūrubaddhāsana”nti. Ūrūnaṃ bandhanavasena nisajjā pallaṅkaṃ. Ābhujitvāti ca yathā pallaṅkavasena nisajjā hoti, evaṃ ubho pāde ābhugge bhañjite katvā, taṃ pana ubhinnaṃ pādānaṃ tathā sambandhatākaraṇanti āha “bandhitvā”ti.

Heṭṭhimakāyassa ca anujukaṃ ṭhapanāṃ nisajjāvacaneneva bodhitanti “ujuṃ kāya”nti ettha kāya-saddo uparimakāyavisayoti āha “uparimaṃ sarīraṃ ujuṃ ṭhapetvā”ti. Taṃ pana ujukaṭhapanāṃ sarūpato, payojanato ca dassetuṃ “aṭṭhārasā”tiādi vuttaṃ. Na paṇamantīti na onamanti. Na paripatatīti na vigacchati vīthiṃ na laṅgheti. Tato eva pubbenāparaṃ visesappattiyā kammaṭṭhānaṃ vuḍḍhiṃ phātiṃ vepullaṃ upagacchati. Parimukhanti ettha parisaddo abhi-saddena samānatthoti āha “kammaṭṭhānābhimukha”nti, bahiddhā puthuttārammaṇato nivāretvā kammaṭṭhānaṃyeva purakkhatvāti attho. Samīpattho vā parisaddoti dassento “mukhasamīpe vā katvā”ti āha. Ettha ca yathā “vivittaṃ senāsanaṃ bhajati”tiādinā bhāvanānurūpaṃ senāsanaṃ dassitaṃ, evaṃ “nisīdatī”ti iminā alīnānuddhaccapakkhiyo santo iriyāpatho dassito. “Pallaṅkaṃ ābhujitvā”ti iminā nisajjāya daḷhabhāvo, “parimukhaṃ satīṃ upaṭṭhapetvā”ti iminā ārammaṇapariggahūpāyo. Parīti pariggahaṭṭho “pariṇāyikā”tiādīsu viya. Mukhanti niyyānaṭṭho “suññatavimokkhamukha”ntiādīsu viya. Paṭipakkhato niggamanaṭṭho hi niyyānaṭṭho, tasmā pariggahitaniyyānanti sabbathā gahitāsammaṃsaṃ paricattasammaṃsaṃ satīṃ katvā, paramaṃ satīnepakkaṃ upaṭṭhapetvāti attho.

217. Abhiijjhāyati gijjhāti abhikaṅkhati etāyāti abhiijjhā, lobho. Lujjanaṭṭhenāti bhijjanaṭṭhena, khaṇe khaṇe bhijjanaṭṭhenāti attho. Vikkhambhanavasenāti ettha vikkhambhanaṃ anuppādanaṃ appavattanaṃ, na paṭipakkhānaṃ suppahīnatā. “Pahīnattā”ti ca pahīnasadisataṃ sandhāya vuttaṃ jhānassa anadhiगतattā. Tathāpi nayidaṃ cakkhuviññāṇaṃ viya sabhāvato vigatābhijjhaṃ, atha kho bhāvanāvasena, tenāha “na cakkhuviññāṇasadisena”ti. Eseva nayoti yathā imassa cittassa bhāvanāya paribhāvitattā vigatābhijjhatā, evaṃ abyāpannaṃ vigatathinamiddhaṃ anuddhataṃ nibbīkīcchāñcāti attho. Purimapakatinti parisuddhapaṇḍarasabhāvaṃ. “Yā cittassa akalyatāti”ādinā thinassa, “yā kāyassa akalyatā”tiādinā ca middhassa abhidhamme niddiṭṭhattā vuttaṃ “thināṃ cittagelaṇṇaṃ, middhaṃ cetasi-gelaṇṇa”nti. Satipi aññaṃaññaṃ avippayoge cittakāyalahutādīnaṃ viya cittacetasi-kānaṃ yathākammaṃ taṃ taṃ visesassa yā tesāṃ akalyatādīnaṃ visesappaccayatā, ayametesāṃ sabhāvoti daṭṭhabbaṃ. Ālokasaññīti ettha atisayatthavisitṭhaatthi atthāvabodhako ayamīkārōti dassento āha “rattimpī...pe... samannāgato”ti. Idaṃ ubhayanti satisampajaññaṃ. Atikkamitvā vikkhambhanavasena pajahitvā. “Kathamida”nti pavattiyā kathaṅkathā, vicikicchā. Sā etassa atthīti kathaṅkathī, na kathaṅkathīti akathaṃkathī, nibbīkīcchō. Lakkhaṇādibhedatoti ettha ādi-saddena paccayapahānapahāyākādīnaṃpi saṅgaho daṭṭhabbo. Tepi hi bhedato vattabbāti.

218. Tesanti iṇavasena gahitadhanānaṃ. Pariyantoti dātabbaseso. So balavapāmojjaṃ labhati “iṇapalibodhato muttomhī”ti. Somanassaṃ adhigacchati “jīvikānimittaṃ atthī”ti.

219. Visabhāgavedanuppattiyāti dukkhavedanuppattiyā. Dukkavedanā hi sukhavedanāya kusalavipākasantānassa virodhitāya visabhāgā. Catuiriyaṃpathaṃ chindantoti catubbidhampi iriyāpathappavattiṃ pacchindanto. Byādhiko hi yathā ṭhānagamanesu asamatto, evaṃ nisajjādīsūpi asamatto hoti. Ābādhētīti pīleti. Vātādīnaṃ vikāro visamāvatthā byādhīti āha “taṃsamutṭhānena dukkhena

dukkhito”ti. Dukkhaveḍanāya pana byādhībhāve mūlabyādhīnā ābādhiko ādito bāḍhatīti katvā. Anubandhabhyādhīnā dukkhito aparāparaṃ sañjātadukkhoto katvā. Gilānoti dhātusaṅkhaḃena parikkhīṇasaṃro. Appamattakaṃ vā balaṃ balamattā. Tadubhayaṇti pāmojjaṃ, somaṇassaṃca. Tattha labhetha pāmojjaṃ “rogato muttomhī”ti. Adhigaccheyya somaṇassaṃ “atthi me kāye bala”nti.

220. Sesanti “tassa hi ‘bandhanā muttomhī’ti āvajjayato tadubhayaṃ hoti. Tena vutta”nti evamādi. Vuttanayenevāti paṭhamadutiyaḃadesu vuttanayeneva. Sabbapaḃadesūti avasiṭṭhapadesu tatiyāḃdisu koṭṭhāsesu.

221-222. Na attani adhīnoti na attāyatto. Parādhīnoti parāyatto. Aparādhīnatāya bhujo viya attano kicce esitabboti bhujisso. Savasoti āha “attano santako”ti. Anudakatāya kaṃ pāṇiyaṃ tārenti etthāti kantāroti āha “nirudakaṃ dīghamaḃga”nti.

223. Tatrāti tasmaṃ dassane. Ayanti idāni vuccamānā sadisaṭā. Yena iṇāḃdīnaṃ upamābhāvo, kāmacchandāḃdīnaṃca upameyyabhāvo hoti, so nesaṃ upamopameyyasambandho sadisaṭāti daṭṭhabbaṃ. Yo yaṃhi kāmacchandena rajjatīti yo puggalo yaṃhi kāmarāḃgassa vatthubhūte puggale kāmacchandavasena ratto hoti. Taṃ vatthuaṃ gaṇhātīti taṃ taṇhāvatthuaṃ “mameta”nti gaṇhāti.

Upaddavethāti upaddavaṃ karotha.

Nakkhattassāti mahassa. Muttoti bandhanato mutto.

Vinaye apakataññuṇāti vinayakkame akusalena. So hi kappiyākappiyaṃ yāthāvato na jānāti. Tenāha “kismiṇcīdevā”tiādi.

Gacchatipīti thokaṃ thokaṃ gacchatipi. Gacchanto pana tāya eva ussaṅkitapaṃsaṅkitatāya tattha tattha tiṭṭhatipi. Īḃise kantāre gato “ko jānāti kiṃ bhavissatī”ti nivattatipi, tasmā gataṭṭhānato agataṭṭhānameva bahutaraṃ hoti. Saddhāya gaṇhituaṃ saddheyyaṃ vatthuaṃ “idameva”nti saddahituaṃ na sakkoti. Atthi natthīti “atthi nu kho, natthi nu kho”ti. Araññaṃ pavitṭhassa āḃimhi eva sappanaṃ āsappanaṃ. Paṃi paṃito, uparūpaṃi vā sappanaṃ paṃisappanaṃ. Ubhayaṇapi tattheva paṃibbhamanaṃ vadati. Tenāha “apaṃiyogaḃhana”nti. Chambhitattanti araṇṇasaṇṇāya uppannaṃ chambhitabhāvaṃ, utrāsanti attho.

224. Tatrāyaṃ sadisaṭāti etthāpi vuttanayāṇusaṃrena sadisaṭā veditabbā. Yaḃaggena hi kāmacchandāḃdayo iṇāḃdisaḃisā, taḃaggena tesāṃ paḃānaṃ āṇaṇyāḃdisaḃisaṃ abhāvoti katvā. Cha dhammeti asubhaṇimittassa uggaho, asubhabhāvaṇāṇuyogo, indriyesu guttadvāratā, bhojane mattaññutā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti ime cha dhamme. Bhāvetvāti brūhetvā. Mahāsatipaṭṭhāne vaṇṇayaṃssāma tatthassa anuppannāṇuppaḃanauppannapaḃāṇāḃdivibhāvaṇavasena savisesaṃ pāḃiyā āgatattā. Esa nayo byāḃḃāḃḃipapaḃāṇakabhāvepi. Paravatthumhīti āramaṇabhūte paṃasmiṃ vatthusmiṃ.

Anatthakaroti attano paṃassa ca anatthāvaho. Cha dhammeti mettāṇimittassa uggaho, mettābhāvaṇāṇuyogo, kammaṃsakatā, paṭisaṅkhaṇabahuḃatā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti ime cha dhamme. Tatthevāti mahāsatipaṭṭhāneyeva. Cāṃrissaḃiḃaṃ uḃḃissa paṇṇattasikkhāḃpaḃaṃ ācārapaṇṇatti.

Bandhanāgāraṃ pavesitattā aladdhanakkhattānubhavo puriso “nakkhattadivase bandhanāgāraṃ pavesito puriso”ti vutto, nakkhattadivase eva vā tadanānubhavanatthaṃ tathā kato. Mahāanattakāranti diṭṭhadhammikādiatthahāpanamukhena mahato anattassa kāraṃ. Cha dhammeti atibhojane nanimittaggāho, iriyāpathasamparivattanatā, ālokasaññāmanasikāro, abbhokāsavāso, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti ime cha dhamme.

Uddhaccakukkucce mahāanattakāranti parāyattatāpādanato vuttanayena mahato anattassa kārakanti. Attho cha dhammeti bahussutatā, paripucchakatā, vinaye pakataññutā, vuḍḍhasevitā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti ime cha dhamme.

Balavāti paccatthikavidhamanasamatthena balena balavā. Sajjāvudhoti sannaddhadhanuādiāvudho. Sūravīrasevakajanavasena saparivāro. Tanti yathāvuttaṃ purisaṃ. Balavantatāya, sajjāvudhatāya, saparivāratāya ca corā dūratova disvā palāyeyyūṃ. Anattakārikāti sammāpaṭipattiyā vibandhakaraṇato vuttanayena anattakārikā. Cha dhammeti bahussutatā, paripucchakatā, vinaye pakataññutā, adhimokkhabahulatā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti ime cha dhamme. Yathā bāhusaccādīni uddhaccakukkuccassa pahānāya saṃvattanti, evaṃ vicikicchāya pīti idhāpi bahussutatādayo gahitā. Kalyāṇamittatā sappāyakathā viya pañcannaṃ, tasmā tassa tassa anucchavikasevanatā veditabbā. Sammāpaṭipattiyā appaṭipattinimittatāmukhena vicikicchā micchāpaṭipattimeva paribrūhetīti tassā pahānaṃ duccharitavidhūnanūpāyoti āha “duccaritakantāraṃ nittharitvā”tiādi.

225. Pāmojjaṃ nāma taruṇapīti, sā kathañcīpi tuṭṭhāvattatīti āha “pāmojjaṃ jāyatīti tuṭṭhākāro jāyatī”ti. Tuṭṭhassāti okkantikabhāvappattāya pītiyā vasena tuṭṭhassa. Attano savipphārikatāya, attasamuṭṭhānapanāṇitarūpuppattiyā ca sakalasārīraṃ khobhayamānā pharaṇalakkhaṇā pīti jāyatī. Pītisahitaṃ pīti uttarapadalopena, kiṃ pana taṃ? Mano. Pīti mano etassāti pītimano, tassa pītimanassa. Tayidaṃ atthamattameva dassento “pītisampayuttacittassā”ti āha. Kāyoti idha arūpakalāpo adhippeto, na vedanādikkhandhattayamevāti āha “nāmakāyo passambhatī”ti, passaddhidvayassa pītivasenettha passambhanaṃ adhippetam. Vigatadarathoti pahīnauddhaccādikilesadaratho. Vuttappakārāya pubbabhāgabhāvanāya vasena cetāsikasukhaṃ paṭisaṃvedentoyeva taṃsamūṭṭhānapanāṇitarūpaphuṭṭhasārīratāya kāyikampi sukhaṃ vedetīti āha “kāyikampi cetāsikampi sukhaṃ vedayati”ti. Imināti “sukhaṃ paṭisaṃvedetī”ti evaṃ vuttena. Saṃkilesapakkhato nikkhantattā, paṭhamajjhānapakkhikattā ca nekkhammasukhena. Sukhitassāti sukhino.

Paṭhamajjhānakathāvaṇṇanā

226. “Cittaṃ samādhīyatī”ti etena upacāravasenapi appanāvasenapi cittassa samādhānaṃ kathitaṃ. Evaṃ sante “so vivicceva kāmehi”tiādikā desanā kimatthīyāti āha “so vivicceva kāmehi...pe... vutta”nti. Tattha uparivisesadassanattanti paṭhamajjhānādiuparivattabbavisesadassanattam. Na hi upacārasamādhisamadhigamena vinā paṭhamajjhānādiviseso samadhigantaṃ sakkā. Pāmojjuppādādīhi kāraṇaparamparā dutiyajjhānādisamadhigamepi icchitabbāva paṭipadāññadassanavisuddhi viya dutiyamaggādisamadhigameti daṭṭhabbaṃ. Tassa samādhinoti “sukhino cittaṃ samādhīyatī”ti evaṃ sādharmaṇavasena vutto yo appanālakkaṇo, tassa samādhino. Pabhedadassanattanti dutiyajjhānādivibhāgassa ceva abhiññādivibhāgassa ca pabhedadassanattam. Karo vuccati pupphasambhavaṃ gabbhāsāye karīyatīti katvā, karato jāto kāyo karajakāyo,

tadupasanissayo catusantatirūpasamudāyo. Kāmaṃ nāmakāyopi vivekajena pītisukhena tathāladhupakāro, “abhisandeti”tiādivacanato pana rūpakāyo idhāhippetoti āha “īmaṃ karajakāya”nti. Abhisandeti abhisandanaṃ karoti. Taṃ pana jhānamayena pītisukhena karajakāyassa tintabhāvāpādanaṃ, sabbatthakameva lūkhabhāvāpanayananti āha “temeti”tiādi, tayidaṃ abhisandanaṃ atthato yathāvuttapītisukhasamuṭṭhānehi pañitarūpehi kāyassa parippharaṇaṃ daṭṭhabbaṃ. “Parisandeti”tiādīsupi eseve nayo. Sabbama etassa atthīti sabbavā, tassa sabbāvato. Avayavāvayavisambandhe avayavini sāmivacananti avayavīvisayo sabba-saddo, tasmā vuttaṃ “sabbakoṭṭhāsavato”ti. Aphuṭaṃ nāma na hoti yattha yattha kammajarūpaṃ, tattha tattha cittajarūpassa abhibyāpanato. Tenāha “upādinnakasantatī”tiādi.

227. Chekoti kusalo. Taṃ panassa kosallaṃ nhāniyacuṇṇānaṃ sannane piṇḍīkaraṇe ca samatthātāvasena veditabbanti āha “paṭibalo”tiādi. Kaṃsa-saddo “mahatiyā kaṃsapātiyā”tiādīsu suvaṇṇe āgato.

“Kaṃso upahato yathā”tiādīsu kittimalohe, katthaci paṇṇattimatte “upakaṃso nāma rājāpi mahākaṃsassa atrajo”tiādi, idha pana yattha katthaci loheti āha “yena kenaci lohena katabhājane”ti. Snehānugātāti udakasinehena anupavisanavasena gatā upagatā. Snehaparetāti udakasinehena parito gatā samantato phuṭṭhā, tato eva santarabāhirā phuṭṭhā sinehena, etena sabbaso udakena temitabhāvamāha. “Na ca paggharaṇī”ti etena tintassapi tassa ghanathaddhabhāvaṃ vadati. Tenāha “na ca binduṃ bindu”ntiādi.

Dutiyajjhānakathāvaṇṇanā

229. Tāhi tāhi udakasirāhi ubbhijjati ubbhidaṃ, ubbhidaṃ udakaṃ etassāti ubbhidodako. Ubbhinnaudakoti nadītīre khatakūpako viya ubbhijjanakaudako. Uggacchanakaudakoti dhārāvasena uṭṭhahanaudako. Kasmā panettha ubbhidodakova rahado gahito, na itaroti āha “heṭṭhā uggacchanaudakañhī”tiādi. Dhārānipātapubbuḷakehīti dhārānipātehi udakapubbuḷakehi ca, “phenapaṭalehi cā”ti vattabbaṃ. Sannisinnamevāti aparikkhobhatāya niccalameva, suppasannamevāti adhippāyo. Sesanti “abhisandeti”tiādikaṃ.

Tatijajjhānakathāvaṇṇanā

231. Uppalānīti uppalagacchāni. Setarattanīlesūti uppalesu, setuppalarattuppalanīluppalesūti attho. Yaṃ kiñci uppalaṃ uppalameva sāmāññagahaṇato. Satapattanti ettha sata-saddo bahupariyāyo “satagghī”tiādīsu viya, tena anekasatapattassapi saṅgaho siddho hoti. Loke pana “rattaṃ padumaṃ, setaṃ puṇḍarīka”ntipi vuccati. Yāva aggā, yāva ca mūlā udakena abhisandanādisambhavadassanattamaṃ udakānuggataggahaṇaṃ. Idha uppalādīni viya karajakāyo, udakaṃ viya tatijajjhānasukhaṃ.

Catutthajjhānakathāvaṇṇanā

233. Yasmā “parisuddhena cetasā”ti catutthajjhānacittamāha, tañca rāgādiupakkilesāpagamanato nirupakkilesaṃ nimmalaṃ, tasmā āha “nirupakkilesaṭṭhena parisuddha”nti. Yasmā pana pārisuddhiyā eva paccayavisesena pavattiviseso pariyodātata suvaṇṇassa nighaṃsanena pabhassaratā viya, tasmā āha “pabhassaraṭṭhena pariyodātanti veditabba”nti. Idanti odātavacanamaṃ. Utupharaṇatthanti uṇhautuno pharaṇadassanattamaṃ. Utupharaṇaṃ na hoti

savisesanti adhippāyo, tenāha “taṅkhaṇa...pe... balavaṃ hotī”ti. Vatthaṃ viya karajakāyoti yogino karajakāyo vatthaṃ viya daṭṭhabbo utupharaṇasadisena catutthajjhānasukhena pharitabbattā. Purisassa sarīraṃ viya catutthajjhānaṃ daṭṭhabbaṃ utupharaṇaṭṭhāniyassa sukhassa nissayabhāvato, tenāha “tasmā”tiādi. Ettha ca “parisuddhena cetasā”ti ceto gahaṇena jhānasukhaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ, tenāha “utupharaṇaṃ viya catutthajjhānasukha”nti. Nanu ca catutthajjhāne sukhomeva natthīti? Saccam natthi sātalaṅkhaṇasantasabhāvattā panettha upekkhā “sukha”nti adhippetā. Tena vuttaṃ sammohavinodaniyaṃ “upekkhā pana santattā, sukhamicceva bhāsītā”ti.

Na arūpajjhānalābhīti na veditabbo avinābhāvato, tenāha “na hī”tiādi. Tattha cuddasahākārehīti kasiṇānulomato, kasiṇapaṭilomato, kasiṇānulomapaṭilomato, jhānānulomato, jhānapaṭilomato, jhānānulomapaṭilomato, jhānukkantikato, kasiṇukkantikato, jhānakasiṇukkantikato, aṅgasaṅkantito, ārammaṇasaṅkantito, aṅgārammaṇasaṅkantito, aṅgavavatthānato, ārammaṇavavatthānatoti imehi cuddasahākārehi. Satipi jhānesu āvajjanādivasābhāve ayaṃ vasābhāvo abhiññānibbattane ekantena icchitabboti dassento āha “na hi...pe... hotī”ti. Svāyaṃ nayo arūpasamāpattīhi vinā na ijjhatīti tāyapettha avinābhāvo veditabbo. Yadi evaṃ kasmā pāḷiyaṃ na āruppajjhānāni āgatānīti? Visesato ca rūpāvacaracatutthajjhānapādakattā sabbābhiññānaṃ tadantogadhā katvā tāya desitā, na arūpāvacarajjhānānaṃ idha anupayogato, tenāha “arūpajjhānāni āharitvā kathetabbānī”ti.

Vipassanāññānakathāvaṇṇanā

234. Sesanti “evaṃ samāhite citte”tiādīsu vattabbaṃ. Ñeyyaṃ jānātīti ñāṇaṃ, taṃ pana ñeyyaṃ paccakkhaṃ katvā passatīti dassanaṃ, ñāṇameva dassananti ñāṇadassanaṃ. Tayidaṃ ñāṇadassanapadaṃ sāsane aññattha ñāṇavisese nirūḷhaṃ, taṃ sabbam atthuddhārasena dassento “ñāṇadassananti maggañāṇampi vuccatī”tiādīmāha. Yasmā vipassanāññānaṃ tebhūmakasaṅkhāre aniccādito jānāti, bhaṅgānupassanato paṭṭhāya paccakkhato ca te passati tasmā āha “idha pana...pe... ñāṇadassananti vutta”nti.

Abhinīharatīti vuttanayena aṭṭhaṅgasamannāgate tasmim citte vipassanākkamena jāte vipassanābhikhaṃ peseti, tenāha “vipassanā...pe... karotī”ti. Tadabhimukhabhāvo eva hissa tanninnatādikaratā. Vuttoyeva brahmajāle. Odanakummāsehi upacīyatīti odanakummāsūpacayo. Aniccadhammoti pabhaṅgutāya addhuvasabhāvo. Duggandhavighātattāyāti sarīre duggandhassa vigamāya. Ucchādanadhammoti ucchādetabbatāsabhāvo. Ucchādanena hi sarīre sedagūthapittasemhādidhātukkhobhagarubhāvaduggandhānaṃ apagamo hoti. Mahāsambāhanaṃ mallādīnaṃ bāhuvaḍḍhanādiatthaṃ hotīti “khuddakasambāhanenā”ti vuttaṃ. Parimaddanadhammoti parimadditabbatāsabhāvo. Bhijjati ceva vikirati cāti aniccatāvasena bhijjati ca bhinnaṅca kiñci payojanaṃ asādhentaṃ vipakkhiṇṇaṅca hoti. Rūpīti attano paccayabhūtena utuāhāralakkaṇena rūpavāti ayamettha attho icchitoti āha “chahi padehi samudayo kathito”ti. Saṃsagge hi ayamīkāro. Saṅghānasampādanampi tathārūparūpuppādaneneva hotīti ucchādanaparimaddanapadehipi samudayo kathitoti vuttaṃ. Evaṃ navahi yathārahaṃ kāye samudayavayadhammānupassitā dassitā. Nissitaṅca chaṭṭhavatthunissitattā vipassanāññānaṃ. Paṭibaddhaṅca tena vinā appavattanato, kāyasaññitānaṃ rūpadhammānaṃ ārammaṇakaraṇato ca.

235. Suṭṭhu bhāti obhāsati subho, pabhāsampattiyāpi maṇino bhaddatāti āha “subhoti sundaro”ti. Kuruvindajāti ādijātivisesopi maṇino ākaraparisuddhimūlako evāti āha “parisuddhākarasamuṭṭhito”ti dosanīharaṇavasena parikammanipphattīti āha “suṭṭhu kataparikammo apanītapāsāṇasakkharo”ti. Chaviyā saṇhabhāvenassa acchatā, na saṅghātassāti āha “acchoti tanucchavī”ti, tenāha “vippasanno”ti. Dhovanavedhanādīhīti catūsu pāsāṇesu dhovanena ceva kāḷakādiapaharaṇatthāya suttena āvunanatthāya ca vijjhanena. Tāpasaṇhakaraṇādīnaṃ saṅgaho ādi-saddena. Vaṇṇasampattinti suttassa vaṇṇasampattiṃ. Maṇi viya karajakāyo paccavekkhitabbato. Āvutasuttaṃ viya vipassanāñāṇaṃ anupavisitvā tthittā. Cakkhumā puriso viya vipassanālābhī bhikkhu sammadeva dassanato. Tadārammaṇānantī rūpadhammārammaṇānaṃ. Phassapañcamakacittacetāsikaggahaṇena gahitadhammāpi vipassanācittuppadapariyāpannā evāti veditabbaṃ. Evañhi tesam vipassanāñāṇagatikattā “āvutasuttaṃ viya vipassanāñāṇa”nti vacanaṃ avirodhitam hoti. Kiṃ panete ñāṇassa āvi bhavanti, udāhu puggalassāti? Ñāṇassa. Tassa pana āvibhāvattā puggalassa āvibhūtā nāma honti. Ñāṇassāti ca paccavekkhaṇāñāṇassa.

Maggañāṇassa anantaram, tasmā lokiyābhiññānaṃ parato chaṭṭhābhiññāya purato vattabbaṃ vipassanāñāṇaṃ. Evaṃ santepīti yadipāyaṃ ñāṇānupubbī, evaṃ santepi. Etassa antarāvāro natthīti pañcasu lokiyābhiññāsu kathitāsu ākaṇkheyyasuttādīsu viya chaṭṭhābhiññā kathetabbāti etassa anabhiññālakkhaṇassa vipassanāñāṇassa tāsam antarāvāro na hoti. Tasmā tattha avasārābhāvato idheva rūpāvacaracatutthajjhānānantarameva dassitaṃ vipassanāñāṇaṃ. Yasmā cāti ca-saddo samuccayattho, tena na kevalaṃ tadeva, atha kho idampi kāraṇaṃ vipassanāñāṇassa idheva dassaneti imamatthaṃ dīpeti. Dibbena cakkhunā bheravampi rūpaṃ passatoti ettha “iddhividhañāṇena bheravaṃ rūpaṃ nimminivā cakkhunā passato”tipi vattabbaṃ, evampi abhiññālābhino apariññātavattukassa bhayaṃ santāso uppajjati. Uccāvalikavāsi mahānāgattherassa viya. Pāṭiyekkaṃ sandiṭṭhikaṃ sāmāññaphalaṃ. Tenāha bhagavā -

“Yato yato sammasati, khandhānaṃ udayabbayaṃ;
Labhatī pītipāmojjaṃ, amataṃ taṃ vijānata”ntiādi.

Manomayiddhiñāṇakathāvaṇṇanā

236-237. Manena nibbattitanti abhiññāmanena nibbattitaṃ. Hatthapādādi aṅgehi ca kapparaṇaṇuādi paccaṅgehi ca. Saṅghānavasenāti kamaladalādisadisasaṅghānamattavasena, na rūpābhighātārahābhūtappasādiindriyavasena. Sabbākārehīti vaṇṇasaṅghānaavayavavisesādisabbākārehi. Tena iddhimatā. Sadisabhāvadassanattamevāti saṅghānatopi vaṇṇatopi avayavavisesatopi sadisabhāvadassanattameva. Sajātiyaṃ tthito, na nāgiddhiyā aññajātirūpo.

Iddhividhañāṇādikakathāvaṇṇanā

239. Suparikammakatamattikādayo viya iddhividhañāṇaṃ vikubbanakiriyāya nissayabhāvato.

241. Sukhanti akicchena, akasirenāti attho.

243. Mando uttānaseyyakadārakopi “daharo”ti vuccatīti tato visesanatthaṃ “yuvā”ti

vuttaṃ. Yuvāpi koci anicchanako amaṇḍanajātiko hotīti tato visesanatthaṃ “maṇḍanakajātiko”tiādi vuttaṃ, tenāha “yuvāpīti”ādi. Kāḷatilappamāṇā bindavo kāḷatilakāni kāḷā vā kammāsā, tilappamāṇā bindavo tilakāni. Vaṅgaṃ nāma viyaṅgaṃ. Yobbanapīlakādayo mukhadūsipīlakā. Mukhagato doso mukhadoso, lakkhaṇavacanañcetaṃ mukhe adosassāpi pākaṭabhāvassa adhippetattā. Yathā vā mukhe doso, evaṃ mukhe adosopi mukhadoso saralopena. Mukhadoso ca mukhadoso ca mukhadotosi ekasesanayenapettha attho daṭṭhabbo. Evañhi “paresaṃ soḷasavidhaṃ cittaṃ pākaṭaṃ hotī”ti vacanaṃ samatthitaṃ hoti.

245. Pubbenivāsaññūpamāyanti pubbenivāsaññassa dassitaupamāyaṃ. Taṃ divasaṃ katakiriyaṃ nāma pākatikasattassapi yebhuyyena pākaṭā hotīti dassanatthaṃ taṃdivasa-ggahaṇaṃ kataṃ. Taṃdivasagatagāmattaya-ggahaṇeneva mahābhinihārehi aññesampi pubbenivāsaññalābhīnaṃ tīsu bhavesu katakiriyaṃ yebhuyyena pākaṭā hotīti dīpitanti daṭṭhabbaṃ.

247. Aparāparaṃ sañcaranteti taṃtaṃkiccavasena ito cito ca sañcarante. Yathāvuttapāsādoviya bhikkhuno karajakāyo daṭṭhabbo tattha patiṭṭhitassa daṭṭhabbadassanasiddhito. Cakkhumato hi dibbacakkhusamadhigamo. Yathāha “maṃsacakkhussa uppādo, maggo dibbassa cakkhuno”ti. Cakkhumā puriso viya ayameva dibbacakkhūṃ patvā ṭhito bhikkhu daṭṭhabbassa dassanato. Geḥaṃ pavisantā viya etaṃ attabhāvagehaṃ okkamantā, upapajjantāti attho. Geḥā nikkhamantā viya etasmā attabhāvagehato pakkantā, cavantāti attho. Evaṃ vā ettha attho daṭṭhabbo. Aparāparaṃ sañcaraṇakasattāti pana punappunaṃ saṃsāre paribbhamantā sattā. “Tattha tattha nibbattasattā”ti pana iminā tasmīṃ bhavē jātaṃvaddhe satte vadati. Nanu cāyaṃ dibbacakkhūññakathā, ettha kasmā “tīsu bhavesū”ti catuvokārabhavassāpi saṅgaho katoti āha “idañcā”tiādi. Tattha idanti “tīsu bhavesu nibbattasattāna”nti idaṃ vacanaṃ. Desanāsukhatthamevāti kevalaṃ desanāsukhatthaṃ, na catuvokārabhave nibbattasattānaṃ dibbacakkhuno āvibhāvasabbhāvato. Na hi “ṭhapetvā arūpabhava”nti vā “dvīsu bhavesū”ti vā vuccamāne desanā sukhāvabodhā ca hotīti.

Āsavakkhayaññakathāvaṇṇanā

248. Vipassanāpādakanti vipassanāya padaṭṭhānabhūtaṃ. Vipassanā ca tividhā vipassakapuggalabhedena. Mahābodhisattānañhi paccekabodhisattānañca vipassanā cintāmayaññasaṃvaddhitā sayambhuññabhūtā, itaresaṃ sutamayaññasaṃvaddhitā paropadesasambhūtā nāma. Sā “ṭhapetvā nevasaññānāsaññāyatanaṃ avasesarūpārūpajjhānānaṃ aññatarato vuṭṭhāyā”tiādinā anekadhā, arūpamukhavasena catudhātuvavatthāne vuttānaṃ tesāṃ tesāṃ dhātupariggahamukhānañca aññataramukhavasena anekadhā ca visuddhimagge nānāyato vibhāvitā. Mahābodhisattānaṃ pana catuvīsatiakoṭṭisatasahassamukhena pabhedagamanato nānāyaṃ sabbaññūtaññasaṃnissayassa ariyamaggaññassa adhiṭṭhānabhūtaṃ pubbabhāgaññagabbhaṃ gaṇhāpentaṃ pariṇataṃ gacchantāṃ paramagambhīraṃ saṅhasukhumataraṃ anaññasādhāraṇaṃ vipassanāññaṃ hoti, yaṃ aṭṭhakathāsu “mahāvajirañña”nti vuccati. Yassa ca pavattivibhāgena catuvīsatiakoṭṭisatasahassappabhedassa pādakabhāvena samāpajjyamānā catuvīsatiakoṭṭisatasahassasaṅkhyā devasikaṃ satthu vaḷaṇṇanakasamāpattiyo vuccanti, svāyaṃ buddhānaṃ vipassanācāro paramatthamañjusaṃ visuddhimaggasaṃvaṇṇanāyaṃ uddesato dassito. Atthikehi tato gahetabbo, idha pana sāvakānaṃ vipassanā adhippetā.

Āsavānaṃ khayañāyāti āsavānaṃ khepanato samucchindanato āsavakkhaya, ariyamaggo, tattha ñāṇaṃ āsavānaṃ khayañāṇaṃ, tadatthaṃ tenāha “āsavānaṃ khayañāṇanibbattanatthāyā”ti. Āsavā ettha khīyantīti āsavānaṃ khayō nibbānaṃ. Khepeti pāpadhammeti khayō, maggo. So pana pāpakkhaya āsavakkhayaena vinā natthīti “khaye ñāṇa”nti ettha khayaggahaṇena āsavakkhaya vuttoti āha “khaye ñāṇa”ntiādi. Samitapāpo samaṇoti katvā āsavānaṃ khīṇattā samaṇo nāma hotīti āha “āsavānaṃ khayā samaṇo hotīti ettha phala”nti. Āsavavaḍḍhiyā saṅkhāre vaḍḍhento visaṅkhārato suvidūra vidūroti “ārā so āsavakkhayā”ti ettha āsavakkhayapadaṃ visaṅkhārādhivacananti āha “āsavakkhayāti ettha nibbānaṃ vutta”nti. Bhaṅgoti āsavānaṃ khaṇanīrodho “āsavānaṃ khayō”ti vuttoti yojanā.

“Idaṃ dukkha”nti dukkhassa ariyasaccassa tadā bhikkhuno paccakkhato gahitabhāvadassanaṃ. “Ettakaṃ dukkha”nti tassa paricchi jagga gahitabhāvadassanaṃ. “Na ito bhiyyo”ti tassa anavasesetvā gahitabhāvadassanaṃ. Tenāha “sabbampi dukkhasacca”ntiādi. Sarasalakkaṇapaṭivedhenāti sabhāvasaṅkhātassa lakkhaṇassa asammohato paṭivijjhanena, asammohapaṭivedhoti ca. Yathā tasmim̐ ñāṇe pavatte pacchā dukkhasaccassa sarūpādiparicchede sammoho na hoti, tathā pavatti, tenāha “yathābhūtaṃ pajānātī”ti. Dukkhaṃ samudeti etasmāti dukkhasamudayo, taṇhāti āha “tassa cā”tiādi. Yaṃ ṭhānaṃ patvāti yaṃ nibbānaṃ maggassa ārammaṇapaccayaṭṭhena kāraṇabhūtaṃ āgamma, “patvā”ti ca tadubhayavato puggalassa patti tadubhayassa patti viyāti katvā vuttaṃ. Patvāti vā pāpuṇanahetu. Appavattīti appavattinimittaṃ, te vā nappavattanti etthāti appavatti, nibbānaṃ. Tassāti dukkhanīrodhassa. Sampāpakanti sacchikaraṇavasena sammadeva pāpakam̐.

Kilesavasenāti āsavaṣaṅkhātakilesavasena. Yasmā āsavānaṃ dukkhasaccapariyāyo tappariyāpannattā, sesasaccānaṃca taṃsamudayādipariyāyo atthi, tasmā vuttaṃ “pariyāyato”ti. Dassento saccānīti yojanā. Āsavānaṃyeva cettha gahaṇaṃ “āsavānaṃ khayañāyā”ti āraddhattā. Tathā hi “kāmasavāpi cittaṃ vimuccatī”tiādinā āsavavimuttisīseneva sabbakilesavimutti vuttā. “Idaṃ dukkhanti yathābhūtaṃ pajānātī”tiādinā missakamaggo idha kathitoti “saha vipassanāya koṭippattaṃ maggaṃ kathesi”ti vuttaṃ. “Jānato passato”ti iminā pariññāsacchikiriyābhāvanābhisamayā vuttā. “Vimuccatī”ti iminā pahānābhisamayo vuttoti āha “iminā maggakkhaṇaṃ dassetī”ti. “Jānato passato”ti vā hetuniddeso yaṃ. Jānanahetu dassanahetu kāmasavāpi cittaṃ vimuccatīti yojanā. Dhammānaṃhi samānakālikānampi paccayappaccayuppannatā saha jātakoṭiyā labbhatīti. Bhavāsavaggahaṇena cettha bhavarāgassa viya bhavadiṭṭhiyāpi samavarodhoti diṭṭhāsavassāpi saṅgaho daṭṭhabbo. Khīṇā jātītiādihi padehi. Tassāti paccavekkhaṇāñāṇassa. Bhūminti pavattiṭṭhānaṃ.

Yenādhippāyena “katamā panassā”tiādinā codanā katā, taṃ vivaranto “na tāvassā”tiādimāha. Tattha na tāvassa atītā jāti khīṇā maggabhāvanāyāti adhippāyo. Tattha kāraṇamāha “pubbeva khīṇattā”ti. Na anāgatā assa jāti khīṇāti yojanā. Na anāgatāti ca anāgatabhāvasāmaññaṃ gahetvā lesena codeti, tenāha “anāgate vāyāmābhāvato”ti. Anāgataviseso panettha adhippeto, tassa ca khepane vāyāmopi labbhateva, tenāha “yā pana maggassā”tiādi. Ekacatupañcavokārabhavesūti bhavattayaggahaṇaṃ vuttanayena anavasesato jātīyā khīṇabhāvadassanatthaṃ. Tanti yathāvuttaṃ jātiṃ. Soti khīṇāsavo bhikkhu.

Brahmacariyavāso nāma ukkaṭṭhaniddesena maggabrahmacariyassa nibbattanaṃ evāti āha “parivuttha”nti. Sammādiṭṭhiyā catūsu saccesu pariññādikiccasādhanavasena pavattamānāya sammāsaṅkappādīnampi dukkhasacce pariññābhisaṃmayānugunā pavatti, itarasaccesu ca nesaṃ pahānābhisaṃmayādipavatti pākaṭā eva, tena vuttaṃ “catūsu saccesu catūhi maggehi pariññāpahānasacchikiriyābhāvanāvasenā”ti. Dukkhanirodhamaggesu pariññāsacchikiriyābhāvanā yāvadeva samudayappahānatthāyāti āha “tena tena maggena pahātabbakilesā pahīnā”ti. Itthattāyāti ime pakārā itthaṃ, tabbhāvo itthattaṃ, tadatthanti vuttaṃ hoti. Te pana pakārā ariyamaggabyāpārābhūtā pariññādayo idhādhippetāti āha “evaṃ soḷasakiccabhāvāyā”ti. Te hi maggaṃ paccavekkhato maggānubhāvena pākaṭā hutvā upaṭṭhahanti, pariññādisu ca pahānameva padhānaṃ tadatthattā itaresanti āha “kilesakkhayabhāvāyā vā”ti. Pahīnakilesapaccavekkhaṇavasena vā evaṃ vuttaṃ. Dutiyavikappe itthattāyāti nissakke sampadānavacananti āha “itthabhāvato”ti. Aparanti anāgataṃ. Ime pana carimakattabhāvasaṅkhātā pañcakkhandhā pariññātā tiṭṭhanti, etena tesāṃ appatiṭṭhataṃ dasseti. Apariññāmūlikā hi patiṭṭhā. Yathāha “kabaḷīkāre ce bhikkhave āhāre atthi rāgo atthi nandī atthi taṇhā, patiṭṭhitaṃ tattha viññāṇaṃ virūḷha”ntiādi. tenevāha “chinnamūlakā rukkhā viyā”tiādi.

249. Pabbatamatthaketi pabbatasikhare. Tañhi yebhuyyena saṅkhittaṃ saṅkucitaṃ hotīti pāliyaṃ “pabbatasaṅkhepe”ti vuttaṃ. Pabbatapariyāpanno vā padeso pabbatasaṅkhepo. Anāviloti akālusiyō, sā cassa anāvilatā kaddamābhāvena hotīti āha “nikkaddamo”ti. Sippiyoti suttīyo. Sambukāti saṅkhalikā. Ṭhitāsūpi nisinnāsūpi gāvīsū. Vijjamānāsūti labbhamānāsū, itarā ṭhitāpi nisinnāpi “carantī”ti vuccanti sahacaraṇanayena. Tiṭṭhantameva, na pana kadāci carantaṃ. Dvayanti sippisambukaṃ, macchagumbanti idaṃ ubhayaṃ. Tiṭṭhantanti vuttaṃ carantaṃ pīti adhippāyo. “Itaraṇca dvaya”nti ca yathāvuttameva sippisambukādidvayaṃ vadati. Tañhi caratīti. Kiṃ vā imāya sahacariyāya, yathālābhaggahaṇaṃ panettha daṭṭhabbaṃ. Sakkarakathalassa hi vasena tiṭṭhantanti. Sippisambukassa macchagumbassa ca vasena tiṭṭhantampi carantaṃ pīti yojanā kātabbā.

Tesaṃ dasannaṃ ñāṇānaṃ. Tatthāti tasmīṃ ārammaṇavibhāge, tesu vā ñāṇesu. Bhūmibhedato, kālabhedato, santānabhedato cāti sattavidhārammaṇaṃ vipassanāñāṇaṃ. “Rūpāyatanaṃ mattamevā”ti idaṃ tassa ñāṇassa abhinimmiyamāne manomaye kāye rūpāyatanaṃ evārabba pavattanato vuttaṃ, na tattha gandhāyataṃ ādīnaṃ abhāvato. Na hi rūpakalāpo gandhāyataṃ ādirahito atthi. Parinipphannaṃ nimmitarūpaṃ, tenāha “parittapaccuppannabāhiddhārammaṇa”nti. Āsavakkhayañāṇaṃ nibbānārammaṇameva samānaṃ parittattikavasena appamāṇārammaṇaṃ, ajjhattattikavasena bahiddhārammaṇaṃ, atītattikavasena navattabbārammaṇaṇca hotīti āha “appamāṇabāhiddhānavattabbārammaṇa”nti. Kūṭo viya kūṭāgārassa bhagavato desanāya arahattaṃ uttamaṅgabhūtanti āha “arahattanikūṭenā”ti. Desanaṃ niṭṭhāpesīti titthakaramataharavibhāvinīṃ nānāvidhakuhānalapanādimicchājīvaiddhamsinīṃ tividdhasīlāṇkataṃ paramasallekhapaṭipattidīpanīṃ jhānābhīññādiuttarimanussadhammavibhūsitāṃ cuddasavidhamahāsāmaññaphalapaṭimaṇḍitaṃ anaññasādhāraṇaṃ desanaṃ niṭṭhāpesi.

Ajātasattuupāsakattapaṭivedanākathāvaṇṇanā

250. Ādimajjhapariyosānanti ādiñca majjhañca pariyosānañca. Sakkaccaṃ sagāravaṃ. Āraddhaṃ dhammasaṅgāhakehi.

Abhikkantā vigatāti atthoti āha “khaye dissatī”ti. Tathā hi “nikkhanto paṭhamo yāmo”ti upari vuttaṃ. Abhikkantataroti ativiya kantataro manoramo, tādiso ca sundaro bhaddako nāma hotīti āha “sundare dissatī”ti. Koti devanāgayakkhagandhabbādīsu ko katamo. Meti mama. Pādānīti pāde. Iddhiyāti imāya evarūpāya deviddhiyā. Yasasāti iminā edisena parivārena, parijanena ca. Jalanti vijjotamāno. Abhikkantenāti ativiya kantena kamanīyena abhirūpena. Vaṇṇenāti chavivaṇṇena sarīravaṇṇanibhāya. Sabbā obhāsayaṃ disāti dasapi disā pabhāsento cando viya, sūriyo viya ca ekobhāsaṃ ekālokaṃ karontoti gāthāya attho. Abhirūpeti ulārarūpe sampannarūpe.

“Coro coro, sappo sappo”tiādīsu bhaye āmeditaṃ, “vijjha vijjha, pahara paharā”tiādīsu kodhe, “sādhū sādhi”tiādīsu pasamsāyaṃ, “gaccha gaccha, lunāhi lunāhi”tiādīsu turite, “āgaccha āgacchā”tiādīsu kotūhale, “buddho buddhoti cintento”tiādīsu acchare, “abhikkamathāyasmanto abhikkamathāyasmanto”tiādīsu hāse, “kahaṃ ekaputtaka kahaṃ ekaputtakā”tiādīsu soke, “aho sukhaṃ aho sukha”ntiādīsu pasāde. Ca-saddo avuttasamuccayattho, tena garahāsammanādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Tattha “pāpo pāpo”tiādīsu garahāyaṃ, “abhirūpaka abhirūpakā”tiādīsu asammāne daṭṭhabbaṃ.

Nayidaṃ āmeditavasena dvikkhattuṃ vuttaṃ, atha kho atthadvayavasenāti dassento “atha vā”tiādimāha “abhikkanta”nti vacanaṃ apekkhitvā napuṃsakaliṅgavasena vuttaṃ. Taṃ pana bhagavato vacanaṃ dhammassa desanāti katvā tathā vuttaṃ. Atthamattadassanaṃ vā etaṃ, tasmā atthavasenettha liṅgavibhattipariṇāmo veditabbo. Dutiyapadehi eseṇa nayo. Dosanāsanatoti rāgādikilesavidhamanato. Guṇādhigamanatoti sīlādiguṇānaṃ sampādanato. Ye guṇe desanā adhigameti, tesu padhānabhūtā dassetabbāti te padhānabhūte tāva dassetuṃ “saddhājananato paññājananato”ti vuttaṃ. Saddhāpamukhā hi lokiyā guṇā paññāpamukhā lokuttarā. Sīlādiatthasampattiyā sātthato. Sabhāvaniruttisampattiyā sabyañjanato. Suviññeyyasaddapayogatāya uttānapadato. Saṅhasukhumabhāvena dubbiññeyyatthātāya gambhīratthato. Siniddhamudumadhurasaddapayogatāya kaṇṇasukhato. Vipulavisuddhapemaṇiyatthātāya hadayaṅgamato. Mānātimānavidhamanena anattukkaṃsanato. Thambhasārambhanimmaddanena aparavambhanato. Hitādhippāyappavattiyā, paresaṃ rāgapariṭāhādivūpagamanena ca karuṇāsītato. Kilesandhakāraavidhamanena paññāvadātato. Karavīkarutamañjutāya āpātharamaṇiyato. Pubbāparāvīruddhasuvisuddhatāya vimaddakkhamato. Āpātharamaṇiyatāya eva suyyamānasukhato. Vimaddakkhamatāya, hitajjhāsayaṃ appavattitāya ca vīmaṃsiyamānahitato. Evamādīhīti ādi-saddena saṃsāracakkanivattanato saddhammacakkappavattanato, micchāvādavidhamāsanato sammāvādapattiṭṭhāpanato, akusalamūlasamuddharaṇato kusalamūlasaṃpropanato, apāyadvārapidhānato saggamaggadvāravivaraṇato, pariyaṭṭhānavūpasamanato anusayasamugghāṭanatotīti evamādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo.

Adhomukhaṭṭhapitanti kenaci adhomukhaṃ ṭhapitaṃ. Heṭṭhāmukhajātanti sabhāveneva heṭṭhāmukhaṃ jātaṃ. Ugghāṭeyyāti vivaṭaṃ kareyya. Hatthe gahetvā “puratthābhimukho, uttarābhimukho vā gacchā”tiādīni avatvā hatthe gahetvā nissandehaṃ katvā. “Esa maggo, evaṃ gacchā”ti dasseyya. Kālapakkhacātuddasīti

kālapakkhe cātuddasī. Nikkujjitaṃ ādheyyassa anādhārabhūtaṃ bhājanaṃ ādhārabhāvāpādanavasena ukkujjeyya. Aññāṇassa abhimukhattā heṭṭhāmukhajātātāya saddhammavimukhaṃ adhomukhaṭṭhapitatāya asaddhamme patitanti evaṃ padadvayaṃ yathārahaṃ yojetabbaṃ, na yathāsaṅkhaṃ. Kāmaṃ kāmacchandādayo paṭicchādakā nīvaraṇabhāvato, micchādiṭṭhi pana savisesaṃ paṭicchādikā satte micchābhinivesanavasena ti āha “micchādiṭṭhigahanapaṭicchanna”nti. Tenāha bhagavā “micchādiṭṭhiparamāhaṃ bhikkhave vajjaṃ vadāmi”ti. Sabbo apāyagāmi maggo kummaggo kucchito maggoti katvā. Sammādiṭṭhiādīnaṃ ujupaṭipakkhatāya micchādiṭṭhiādayo aṭṭha micchattadhammā micchāmaggā. Teneva hi tadubhayapaṭipakkhataṃ sandhāya “saggamokkhamaggaṃ āvikarontenā”ti vuttaṃ. Sappiādisannissayo padīpo na tathā ujalo, yathā telasannissayoti telapajjota-ggahaṇaṃ. Etehi pariyāyehī etehi nikkujjitukkujanapaṭicchannavivaraṇādiupamopamitabbapakārehi, etehi vā yathāvuttehi nānāvidhakuhanalapanādimicchājīvavividhamanādivibhāvanapariyāyehi. Tenāha “anekapariyāyena dhammo pakāsito”ti.

Pasannakāraṇti pasanhehi kātabbaṃ sakkāraṃ. Saraṇanti paṭisaraṇaṃ, tenāha “parāyaṇa”nti. Parāyaṇabhāvo ca anātthanisedhanena, atthasampaṭipādanena ca hotīti āha “aghaṇa tātā, hitassa ca vidhātā”ti. Aghassāti dukkhatoti vadanti, pāpatoti pana attho yutto, nissakke cetāṃ sāmivacanaṃ. Ettha ca nāyaṃ gamu-saddo nī-saddādayo viya dvikammako, tasmā yathā “ajaṃ gāmaṃ netī”ti vuccati, evaṃ “bhagavantaṃ saraṇaṃ gacchāmi”ti vuttaṃ na sakkā, “saraṇanti gacchāmi”ti pana vattabbaṃ. Iti-saddo cettha luttaniddiṭṭho. Tassa cāyamattho. Gamanaṇca tadadhippāyena bhajanaṃ jānanaṃ vāti dassento “iminā adhippāyena”tiādimāha. Tattha “bhajāmi”tiādisu purimassa purimassa pacchimaṃ pacchimaṃ atthavacanaṃ, bhajanaṃ vā saraṇādhippāyena upasaṅkamaṇaṃ, sevanaṃ santikāvacaratā, payirupāsanaṃ vattapaṭivattakaraṇena upaṭṭhānanti evaṃ sabbathāpi anaññasaraṇataṃyeva dīpeti. “Gacchāmi”ti padassa bujjhāmīti ayamattho kathaṃ labbhatīti āha “yesañhī”tiādi.

“Adhigatamagge sacchikatanirodhe”ti padadvayenaṇi phalaṭṭhā eva dassitā, na maggaṭṭhāti te dassento “yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāne cā”tiādimāha. Nanu ca kalyāṇaputhujjanopi “yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjati”ti vuccatīti? Kiñcāpi vuccati, nipariyāyena pana maggaṭṭhā eva tathā vattabbā, na itaro niyāmokkamanābhāvato. Tathā hi te eva vuttā “apāyesu apatamāne dhāretī”ti. Sammattaniyāmokkamanena hi apāyavinimuttasambhavo. Akkhāyatīti ettha iti-saddo ādiattho, pakārattho vā, tena “yāvatā bhikkhave dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesāṃ aggaṃ akkhāyatī”ti suttapadaṃ saṅgaṇhāti, “vitthāro”ti vā iminā. Ettha ca ariyamaggo niyyānikatāya, nibbānaṃ tassa tadatthasiddhihetutāyāti ubhayameva nipariyāyena “dhammo”ti vutto. Nibbānañhi ārammaṇapaccayabhūtaṃ labhitvā ariyamaggassa tadatthasiddhi. Tathāpi yasmā ariyaphalānaṃ “tāya saddhāya avūpasantāyā”tiādi vacanato maggena samucchinnaṇaṃ kilesānaṃ paṭipassaddhippahanakiccatāya, niyyānānugunātāya, niyyānapariyosānatāya ca, pariyattidhammassa pana “niyyānadhammassa samadhigamanahetutāyā”ti iminā pariyāyena vuttanayena dhammabhāvo labbhati eva. Svāyamattho pāṭhārūḷho evāti dassento “na kevala”tiādimāha.

“Kāmarāgo bhavarāgo”ti evamādi bhedo sabbopi rāgo virajjati etenāti rāgavirāgoti maggo kathito. Ejāsāṅkhātāya taṇhāya, antonijjhānalakkhaṇassa sokassa ca taduppattiyaṃ sabbaso parikkhīṇattā anejaṃ asokanti phalaṃ kathitaṃ. Appaṭikūlanti avirodhadīpanato kenaci aviruddhaṃ, iṭṭhaṃ paṇṭanti vā attho. Paguṇarūpena pavattitattā, pakaṭṭhaguṇavibhāvanato vā paguṇaṃ. Yathāha “vihimsasaññī paguṇaṃ na bhāsiṃ, dhammaṃ paṇṭitaṃ manujesu brahme”ti. sabbadhammakhandhā kathitāti yojanā.

Diṭṭhisīlasaṅghātenāti “yāyaṃ diṭṭhi ariyā niyyānikā niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāya, tathārūpāya diṭṭhiyā diṭṭhisāmaññagato viharatī”ti evaṃ vuttāya diṭṭhiyā, “yāni tāni sīlāni akhaṇḍāni acchiddāni asabalāni akammāsāni bhujissāni viññuppasatthāni aparāmaṭṭhāni samādhisaṃvattanikāni, tathārūpehi sīlehi sīlasāmaññagato viharatī”ti evaṃ vuttānaṃ sīlānañca saṃhatabhāvena, diṭṭhisīlasāmaññenāti attho. Saṃhatoti ghaṭito, sametoti attho. Ariyapuggalā hi yattha katthaci dūre ṭhitāpi attano guṇasāmaggiyā saṃhatā eva. Atṭha ca puggaladhammasā teti te purisayugavasena cattāropi puggalavasena atṭheva ariyadhammasa paccakkhadassāvitāya dhammasā. Tīṇi vatthūni “saraṇa”nti gamanena, tikkhattuṃ gamanena ca tīṇi saraṇagamanāni. Paṭivedesīti attano hadayagataṃ vācāya pavedesi.

Saraṇagamanakathāvaṇṇanā

Saraṇagamanassa visayappabhedaphalasamkilesabhedānaṃ viya kattu ca vibhāvanā tattha kosallāya hotīti “saraṇagamanesu kosallatthaṃ saraṇaṃ...pe... veditabbo”ti vuttaṃ tena vinā saraṇagamanasseva asambhavato. Kasmā panettha vodānaṃ na gahitaṃ, nanu vodānavibhāvanāpi tattha kosallāvahāti? Saccametam, taṃ pana samkilesaggahaṇeneva atthato dīpitaṃ hotīti na gahitaṃ. Yāni hi nesaṃ samkilesakāraṇāni aññāṇādīni, tesam sabbena sabbam anuppannānaṃ anuppādanena, uppannānañca pahānena vodānaṃ hotīti. Hiṃsatthassa sara-saddassa vasenetam padaṃ daṭṭhabbanti “hiṃsatīti saraṇa”nti vatvā taṃ pana hiṃsanaṃ kesam katham kassa vāti codanaṃ sodhento “saraṇagatāna”ntiādimāha. Tattha bhayanti vaṭṭabhayaṃ. Santāsanti cittutrāsaṃ teneva cetasi dukkhassa gahitattā. Dukkhamti kāyika dukkhaṃ. Duggatiparikilesanti duggatipariyāpannaṃ sabbampi dukkhaṃ, tayidaṃ sabbam parato phalakathāyaṃ vibhavissati. Etanti “saraṇa”nti padaṃ.

Evaṃ avisesato saraṇa-saddassa atthaṃ dassetvā idāni visesato dassetuṃ “atha vā”tiādi vuttaṃ. Hite pavattanenaṃ “sammānasīlā bhikkhave viharathā”tiādinā atthe niyojanena. Ahitā ca nivattanenaṃ. “Pāṇātipātassa kho pāpako vipāko, pāpakaṃ abhisamparāya”ntiādinā ādīnavadassanādimukhena anatthato nivattanena. Bhayaṃ hiṃsatīti hitāhitesu appavattipavattihetukaṃ byasanaṃ appavattikaraṇena vināseti. Bhavakantārā uttāraṇena maggasaṅkhāto dhammo, itaro assāsādānena sattānaṃ bhayaṃ hiṃsatīti yojanā. Kārānanti dānavasena pūjāvasena ca upanītānaṃ sakkārānaṃ. Vipulaphalapaṭilābhakaraṇena sattānaṃ bhayaṃ hiṃsatīti yojanā, anuttaradakkhiṇeyyabhāvatoti adhippāyo. Imināpi pariyāyenāti imināpi vibhajitvā vuttana kārāṇena.

“Sammāsambuddho bhagavā, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅgho”ti evaṃ pavatto tattha ratanattaye pasādo tappasādo, tadeva ratanattayaṃ garu etassāti taggaru tabbhāvo taggarutā, tappasādo ca taggarutā ca tappasādataggarutā, tāhi

tappasādataggarutāhi. Vidhūtadiṭṭhivicikicchāsammohaassaddhiyāditāya vihatakiḷeso. Tadeva ratanattayaṃ parāyaṇaṃ parāgati tāṇaṃ leṇanti evaṃ pavattiyā tapparāyaṇatākārappavatto cittuppādo saraṇagamaṇaṃ saraṇaṃ gacchati etenāti. Taṃsamaṅgīti tena yathāvuttacittuppādena samannāgato. Evaṃ upetīti bhajati sevati payirupāsati, evaṃ vā jānāti bujhatīti evamattho veditabbo. Ettha ca pasāda-ggahaṇena lokiyasaraṇagamanamāha. Tañhi pasādappadhānaṃ. Garutāgahaṇena lokuttaraṃ. Ariyā hi ratanattayaṃ guṇābhīñṇatāya pāsānacchattaṃ viya garuṃ katvā passanti. Tasmā tappasādena vikkhambhanavasena vigatakiḷeso, taggarutāya samucchedavasenāti yojetabbaṃ agāravakaraṇahetūnaṃ samucchindanato. Tapparāyaṇatā panettha taggatikatāti tāya catubbidhampi vakkhamānaṃ saraṇagamaṇaṃ gahitanti daṭṭhabbaṃ. Avisesena vā pasādagarutā jotitāti pasādaggahaṇena aveccappasādassa itarassa ca gahaṇaṃ, tathā garutāgahaṇenāti ubhayenāpi ubhayaṃ saraṇagamaṇaṃ yojetabbaṃ.

Maggakkhaṇe ijjhatīti yojanā. “Nibbānārammaṇaṃ hutvā”ti etena atthato catusaccādhigamo eva lokuttarasaraṇagamananti dasseti. Tattha hi nibbānadhammo sacchikiriyābhisamayavasena, maggadhammo bhāvanābhisamayavasena paṭivijjhiyamānoyeva saraṇagamanatthaṃ sādheti. Buddhaguṇā pana sāvaka-gocarabhūtā pariññābhisamayavasena, tathā ariyasaṅghaguṇā, tenāha “kiccatto sakalepi ratanattaye ijjhatī”ti. Ijjhantañca saheva ijjhati, na lokiyaṃ viya patipāṭiyā asammohapaṭivedhena paṭividdhattāti adhippāyo. Ye pana vadanti “na saraṇagamaṇaṃ nibbānārammaṇaṃ hutvā pavattati. Maggassa adhigatatā pana adhigatameva hoti ekaccānaṃ tevijjādīnaṃ lokiyavijjādayo viyā”ti, tesam lokiyameva saraṇagamaṇaṃ siyā, na lokuttaraṃ, tañca ayuttaṃ duvidhassāpi icchitabbatā.

Tanti lokiyaṃ saraṇagamaṇaṃ. Saddhāpaṭilābho “sammāsambuddho bhagavā”tiādīnā. Saddhāmūlikāti yathāvuttasaddhāpubbaṅgamā sammādiṭṭhiti buddhasubuddhataṃ, dhammasudhammataṃ, saṅghasuppaṭipattiñca lokiyāvabodhavaseneva sammā ñāyena dassanato. “Saddhāmūlikā sammādiṭṭhī”ti etena saddhūpanissayā yathāvuttalakkaṇā paññā lokiyasaraṇagamananti dasseti, tenāha “diṭṭhijukammanti vuccatī”ti. Diṭṭhi eva attano paccayehi uju karīyatīti katvā diṭṭhi vā uju karīyati etenāti diṭṭhijukammaṃ, tathā pavatto cittuppādo. Evañca katvā “tapparāyaṇatākārappavatto cittuppādo”ti idaṃ vacanaṃ samatthitaṃ hoti. Saddhāpubbaṅgamasammādiṭṭhiggahaṇaṃ pana cittuppādassa tappadhānatāyāti daṭṭhabbaṃ. “Saddhāpaṭilābho”ti iminā mātādīhi ussāhitadāra-kādīnaṃ viya ñāṇavippayuttaṃ saraṇagamaṇaṃ dasseti, “sammādiṭṭhī”ti iminā ñāṇasampayuttaṃ saraṇagamaṇaṃ. Tayidaṃ lokiyaṃ saraṇagamaṇaṃ. Attā sanniyāyati appīyati pariccajīyati etenāti attasanniyātanāṃ, yathāvuttaṃ diṭṭhijukammaṃ. Taṃ ratanattayaṃ parāyaṇaṃ paṭisaraṇaṃ etassāti tapparāyaṇo, puggalo, cittuppādo vā. Tassa bhāvo tapparāyaṇatā, yathāvuttaṃ diṭṭhijukammameva. “Saraṇa”nti adhippāyena sissabhāvaṃ antevāsikabhāvaṃ upagacchati etenāti sissabhāvūpagamaṇaṃ. Saraṇagamanādhippāyeneva paṇipatati etenāti paṇipāto. Sabbattha yathāvuttadiṭṭhijukammavaseneva attho veditabbo.

Attapariccajananti saṃsāradukkhanittharaṇatthaṃ attano attabhāvassa pariccajanaṃ. Eseva nayo sesesupi. Buddhādīnaṃ yevāti avadhāraṇaṃ attasanniyātanādīsipi tattha tattha vattabbaṃ. Evañhi tadaññanivattanaṃ kataṃ hoti.

Evaṃ attasanniyātanādīni ekena pakārena dassetvā idāni aparehipi pakārehi

dassetum “apicā”tiādi āraddham, tena pariyāyantarehipi attasanniyyātanādi katameva hoti atthassa abhinnattāti dasseti. Āḷavakādīnanti ādi-saddena sātāgīrahemavatādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Nanu cete āḷavakādayo maggeneva āgatasaraṇagamanā, kathaṃ tesam tapparāyaṇatāsaraṇagamanam vuttanti? Maggenāgatasaraṇagamanehipi. “So ahaṃ vicarissāmi...pe... sudhammataṃ” “te mayaṃ vicarissāma, gāmā gāmaṃ nagā nagaṃ...pe... sudhammata”nti, tehi tapparāyaṇatākārassa paveditattā tathā vuttaṃ.

So panesa ñāti...pe... vassenāti ettha ñātivasena, bhayavasena, ācariyavasena, dakkhiṇeyyavasenāti paccekaṃ yojetabbaṃ. Tattha ñātivasenāti ñātibhāvavasena. Evaṃ sesesupi. Dakkhiṇeyyapaṇipātenāti dakkhiṇeyyatāhetukena paṇipātena. Itarehīti ñātibhāvādivasappavattehi tīhi paṇipātehi. “Itarehī”tiādinā saṅkhepato vuttamatthaṃ vitthārato dassetum “tasmā”tiādi vuttaṃ. Vandatīti paṇipātassa lakkhaṇavacanam. Evarūpanti diṭṭhadhammikaṃ sandhāya vadati. Samparāyikañhi niyyānikaṃ vā anusāsaniṃ paccāsisanto dakkhiṇeyyapaṇipātameva karotīti adhippāyo.

Saraṇagamanappabhedoti saraṇagamanavibhāgo.

Ariyamaggo eva lokuttaram saraṇagamananti “cattāri sāmāññaphalāni vipākaphala”nti vuttaṃ. Sabbadukkhakkhayoti sakalassa vaṭṭadukkhassa anuppādanirodho. Etanti “cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passatī”ti evaṃ vuttaṃ ariyasaccassa dassanam.

Niccādito anupagamanādivasenāti “nicca”nti aggahaṇādivasena. Aṭṭhānanti hetupaṭikkhepo. Anavakāsoti paccayapaṭikkhepo. Ubhayenāpi kāraṇameva paṭikkhipati. Yanti yena kāraṇena. Diṭṭhisampannoti maggadiṭṭhiyā samannāgato sotāpanno. Kañci saṅkhāranti catubhūmakesu saṅkhatasaṅkhāresu ekasaṅkhārampi. Niccato upagaccheyyāti “nicco”ti gaṇheyya. “Sukhato upagaccheyyā”ti. “Ekantasukhī attā hoti arogo paraṃ maraṇā”ti evaṃ attadiṭṭhivasena sukhato gāhaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Diṭṭhivippayuttacittena pana ariyasāvako pariḷāhavūpasamanatthaṃ mattahatthiparittāsito viya cakkhabrāhmaṇo ukkārabhūmiṃ kañci saṅkhāraṃ sukhato upagacchatī. Attavāre kasiṇādipaññattisaṅgahatthaṃ “saṅkhāra”nti avatvā “kañci dhamma”nti vuttaṃ. Imesupi vāresu catubhūmakavaseneva pariccheto veditabbo, tebhūmakavaseneva vā. Yaṃ yañhi puthujjano gāhavasena gaṇhāti, tato tato ariyasāvako gāhaṃ viniveṭheti.

“Mātara”ntiādīsu janikā mātā, janako pitā, manussabhūto khīṇāsavo arahāti adhippeto. Kiṃ pana ariyasāvako aññaṃ jīvītā voropeyyāti? Etampi aṭṭhānaṃ, puthujjanabhāvassa pana mahāsāvajjabhāvadassanattam, ariyasāvakassa ca phaladassanattam evaṃ vuttaṃ. Duṭṭhacittoti vadhakacittena paduṭṭhacitto. Lohitaṃ uppādeyyāti jīvamānakasarīre khuddakamakakkhikāya pivanamattampi lohitaṃ uppādeyya. Saṅhaṃ bhindeyyāti samānasamvāsakaṃ samānasīmāyaṃ ṭhitaṃ saṅhaṃ. “Kammena, uddesena, voharanto, anussāvanena, salākaggāhenā”ti evaṃ vuttehi pañcahi kāraṇehi bhindeyya. Aññaṃ satthāranti aññaṃ titthakaram “ayaṃ me satthā”ti evaṃ gaṇheyya, netam ṭhānaṃ vijjatīti attho. Na te gamissanti apāyabhūminti te buddhaṃ saraṇaṃ gatā taṇnimittam apāyaṃ na gamissanti, devakāyaṃ pana paripūressantīti attho.

Dasahi ṭhānehīti dasahi kāraṇehi. Adhigaṇhantīti abhibhavanti.

Velāmasuttādivasenāpīti ettha karīsassa catutthabhāgappamāṇānaṃ caturāsītisahassasaṅkhyānaṃ suvaṇṇapātirūpiyapātikāṃsapātīnaṃ yathākkamaṃ rūpiyasuvaṇṇahiraṇṇapūrānaṃ, sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitānaṃ caturāsītiyā hatthisahassānaṃ, caturāsītiyā assasahassānaṃ, caturāsītiyā rathasahassānaṃ, caturāsītiyā dhenusahassānaṃ, caturāsītiyā kaṇṇāsahassānaṃ, caturāsītiyā pallaṅkasahassānaṃ, caturāsītiyā vatthakoṭisahassānaṃ, aparimāṇassa ca khajjabhojjādibhedassa āhārassa pariccajanavasena sattamāsādhikāni sattaṃvaccharāni nīrantaraṃ pavattavelāmahādānato ekassa sotāpannassa dinnadānaṃ mahapphalataraṃ, tato sataṃ sotāpannānaṃ dinnadānato ekassa sakadāgāmino, tato ekassa anāgāmino, tato ekassa arahato, tato ekassa paccekabuddhassa, tato sammāsambuddhassa, tato buddhappamukhassa saṅghassa dinnadānaṃ mahapphalataraṃ, tato cātuddisaṅghaṃ uddissa viharakaraṇaṃ, tato saraṇagamaṇaṃ mahapphalataranti imamatthaṃ pakāsentassa velāmasuttassa vasena. Vuttaṇhetam “yaṃ gahapati velāmo brāhmaṇo dānaṃ adāsi mahādānaṃ, yo cekaṃ diṭṭhisampannaṃ bhojeyya, idaṃ tato mahapphalatara”ntiādi. Velāmasuttādīti ādisaddena aggappasādasuttādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo.

Aññānaṃ vatthuttayassa guṇānaṃ ajānanaṃ, tattha sammoho. “Buddho nu kho, na nu kho”tiādinā vicikicchā saṃsayo. Micchāññānaṃ tassa guṇānaṃ agūṇabhāvaparikappanena viparītaggāho. Ādi-saddena anādarāgāravādīnaṃ saṅgaho. Na mahājutikanti na ujjalaṃ, aparisuddhaṃ apariyodātanti attho. Na mahāvipphāranti anuḷāraṃ. Sāvajjoti taṇhādiṭṭhādivasena sadoso, lokiyasaraṇagamaṇaṃ sikkhāsamādānaṃ viya aggahitakālaparicchedaṃ jīvitapariyantameva hoti, tasmā tassa khandhabhedena bhedoti āha “anavajjo kālakiriyāyā”ti. Soti anavajjo saraṇagamanabhedo. Satipi anavajjatte iṭṭhaphalopi na hotīti āha “aphalo”ti. Kasmā? Avipākattā. Na hi taṃ akusalanti.

Ko upāsakoti sarūpapucchā, kiṃlakkhaṇo upāsakoti vuttaṃ hoti. Kasmāti hetupucchā, tena kena pavattinimittena upāsaka-saddo tasmim puggale nirūḷhoti dasseti, tenāha “kasmā upāsakoti vuccatī”ti. Saddassa abhidheyye pavattinimittaṃ tadatthassa tabbhāvakāraṇaṃ. Kimassa sīlanti kīdisaṃ assa upāsakassa sīlaṃ, kittakena sīlenāyaṃ sīlasampanno nāma hotīti attho. Ko ājīvoti ko assa sammāājīvo, so pana micchājīvassa parivajjanena hotīti sopi vibhajjati. Kā vipattīti kā assa sīlassa, ājīvassa vā vipattīti. Anantarassa hi vidhi vā paṭisedho vā. Sampattīti etthāpi eseṇa nayo.

Yo kocīti khattiyādīsu yo koci, tena saraṇagamaṇaṃ evaṃ kāraṇaṃ, na jāti ādivisesoti dasseti.

Upāsanaṇoti teneva saraṇagamaṇena, tattha ca sakkaccakiriyāya ādara gāravabahuṃānādiyogena payirupāsanaṇato.

Veramaṇiyoti veraṃ vuccati pāṇātipātādidussīlyaṃ, tassa maṇaṇato hananato vināsanato veramaṇiyo, pañca viratiyo viratipadhānattā tassa sīlassa, tenevāha “paṭivirato hotī”ti.

Micchāvaṇijjāti na sammāvaṇijjā ayuttavaṇijjā asāruppavaṇijjā. Pahāyāti akaraṇeneva pajahitvā. Dhammenāti dhammato anapetena, tena aññampi adhammikaṃ jīvikaṃ paṭikkhipati. Samenāti avisamena, tena kāyavisamaṃ ādiduccaritaṃ vajjetvā kāyasamādinā sucaritena jīvikaṃ dasseti. Satthavaṇijjāti āvudhabhaṇḍaṃ katvā vā

kāretvā vā yathākatam vā paṭilabhitvā tassa vikkayo. Sattavaṇijjāti manussavikkayo. Maṃsavaṇijjāti sūnakārādayo viya migasūkarādiḷe poṣetvā maṃsaṃ sampādetvā vikkayo. Majjavaṇijjāti yaṃ kiñci majjaṃ yojetvā tassa vikkayo. Viṣavaṇijjāti viṣaṃ yojetvā vā viṣaṃ gaḷetvā vā tassa vikkayo. Tattha satthavaṇijjā paroparodhanimittatāya akaraṇīyā vuttā sattavaṇijjā abhujissabhāvakaraṇato, maṃsavaṇijjā vadhaḷetuto, majjavaṇijjā paṃādaṭṭhānato.

Tassevāti pañcaveramaṇilakkhaṇassa sīlassa ceva pañcamicchāvaṇijjālakkhaṇassa ājīvassa ca. Vipattīti bhedo, pakopo ca. Yāyāti yāya paṭipattiyā. Caṇḍālotaṃ upāsakacaṇḍālo. Malantaṃ upāsakamalaṃ. Paṭikiṭṭhoti upāsakanihīno. Buddhādīsu kammakammaphalesu ca saddhāvīpariyāyo assaddhiyaṃ micchādhimokkhaṃ, yathāvuttena assaddhiyena samannāgato assaddho. Yathāvuttasīlavipattīti ājīvavipattivasena dussīlo. “Iminā diṭṭhādīnā idaṃ nāma maṅgalaṃ hotī”ti evaṃ bālaṇaparīkappitakotūhalasaṅkhātēna diṭṭhasutamutamāṅgalēna samannāgato kotūhalamaṅgaliko. Maṅgalaṃ pacceṭīti diṭṭhamaṅgalādibhedāṃ maṅgalameva pattiyāyati. No kammanti kammassakataṃ no pattiyāyati. Ito ca bahiddhāti ito sabbaññubuddhasāsanato bahiddhā bāhiraḷasamaye. Dakkhiṇeyyaṃ parīyesatīti duppaṭipannaṃ dakkhiṇārahasaṅñī gavesati. Pubbakāraṃ karotīti dānaṃ mānaṃ ādikaṃ kusalaḷirīyaṃ paṭhamataraṃ karoti. Ettha ca dakkhiṇeyyapariyesanapubbakāre ekaṃ katvā pañca dhammā veditabbā.

Vipattīyaṃ vuttavīpariyāyēna sampatti veditabbā. Ayaṃ pana viṣeṣo - catunnampi paṛisānaṃ ratījananaṭṭhēna upāsakova ratanaṃ upāsakarātanaṃ. Guṇasobhāḷkittisaddasugandhatāya upāsakova padumaṃ upāsakapadumaṃ. Tathā upāsakapuṇḍarīkaṃ.

Ādimhītiādiatthe. Koṭiyanti parīyantaḷoṭiyaṃ. Vīhāraggēnāti ovaṛakakoṭṭhāsēna, “īmasmiṃ gaḷbhe vasaṇtānaṃ idaṃ nāma paṇasaḷhalaṃ pāpuṇātī”tiādīnā taṃ taṃvasanaṭṭhānaḷoṭṭhāsēnāti attho. Ajjataḷganti vā ajjadagḷganti vā ajja icceva attho.

“Pāṇehī upeta”nti iminā tassa saraṇagaṃanaṃsa āpāṇakoṭīkataṃ dassento “yāva me jīvītaṃ pavattatī”tiādīni vatvā puṇa jīvītenāpi taṃ vatthuttayaṃ paṭīpūjento “saraṇagaṃanaṃ rakkhāmī”ti uppannaṃ tassa rañño adhippāyaṃ vībhāvento “ahañhī”tiādimāha. Pāṇehī upetanti hī yāva me pāṇā dhaṛanti, tāva saraṇaṃ upetaṃ, upento ca na vācāmattēna, na ekaṃvāraṃ cittuppādamattēna, atha kho pāṇānaṃ paṛiccaḷaṇavasēna yāvajīvaṃ upetanti evamettha attho veditabbo.

Accayaṇaṃ sādhumariyādaṃ madditvā vīṭikkamaṇaṃ accayoti āha “apaṛādhō”ti. Acceti atikkamati etēnāti vā accayo, vīṭikkamaṃsa pavattanaḷo akusalaḷdhammo. So eva apaṛajjhatī etēnāti apaṛādhō. So hī apaṛajjhantaṃ purīsaṃ abhībhavītvā pavattati, tenāha “atikkamma abhībhavītvā pavatto”ti. Caratīti ācarati karoti. Dhammēnevāti dhammato anaḷpetēna payogēna. Paṭīḷgaṇhātūti adhīvāsanaḷvasēna sampaṭīcchatūti atthotī āha “khamatū”ti.

251. Sadeṃvakeṇa lokeṇa “saraṇa”nti araṇīyato ariyo, tathāḷgatotī āha “ariyaṃsa vīnaḷye buddhaṃsa bhagaṃvato sāsane”ti. Puḷḷgaḷādhiṭṭhānaṃ karaṇtotī kāmaṃ “vuddhī hesā”ti dhammādhiṭṭhānaḷvasēna vākyāṃ āṛaddhaṃ, tathāpi ḷesanaṃ pana puḷḷgaḷādhiṭṭhānaṃ karaṇto saṃvaraṃ āpaḷjattīti āhātī yojanā.

253. Imasmiṃyeva attabhāve nippajjanakānaṃ attano kusalamūlānaṃ khaṇanena khato, tesamyeva upahananena upahato. Ubhayenāpi tassa kammāparādhameva vadati. Patiṭṭhāti sammattaniyāmokkamaṇaṃ etāyāti patiṭṭhā, tassa upanissayasampadā. Sā kiriyāparādhena bhinnā vināsītā etenāti bhinnapatiṭṭho, tenāha “tathā”tiādi. Dhammesu cakkhūnti catusaccadhammesu tesam dassanaṭṭhena cakkhu. Aññesu ṭhānesūti aññesu suttapadesu. Muccissatīti saṭṭhi vassasahassāni paccitvā lohakumbhī narakato muccissati.

Yadi anantare attabhāve narake paccati, imaṃ pana suttaṃ sutvā rañño ko ānisaṃso laddhoti āha “mahānisaṃso”tiādi. So pana ānisaṃso niddālābhasīsenā vutto tadā kāyikacetasikadukkhāpagamo, tiṇṇaṃ ratanānaṃ mahāsakkāraṅkiriyā, sātiso pothujjanikasaddhāpaṭilābhoti evaṃpakāro diṭṭhadhammiko, samparāyiko pana aparāparesu bhavesu aparimāṇo yevāti veditabbo.

Etthāha - yadi rañño kammantarāyābhāve tasmiṃyeva āsane dhammacakkhu uppajjissati, kathaṃ anāgate paccekabuddho hutvā parinibbāyissati. Atha paccekabuddho hutvā parinibbāyissati, kathaṃ tadā dhammacakkhuṃ uppajjissati, nanu ime sāvaka bodhipaccekabodhiupanissayā bhinnanissayāti? Nāyaṃ virodho ito parato evassa paccekabodhisambhārānaṃ sambharaṇīyato. Sāvaka bodhiyā bujjanakasattāpi hi asati tassā samavāye kālantare paccekabodhiyā bujjhissanti katābhinihārasambhavato. Apare pana bhaṇanti “paccekabodhiyā yevāyaṃ katābhinihāro. Katābhinihārāpi hi tattha niyatim appattā tassa ñāṇassa paripākāṃ anupagatatā satthu sammukhībhāve sāvaka bodhiṃ pāpuṇissantīti bhagavā ‘sacāyaṃ bhikkhave rājā’tiādimāha. Mahābodhisattānameva ca ānantariyaparimutti, na itarabodhisattānaṃ. Tathā hi paccekabodhiyaṃ niyato samāno devadatto cirakālasambhūtena lokanāthe āghātena garutarāni ānantariyāni pasavi, tasmā kammantarāyenāyaṃ idāni asamavetadassanābhisamayo rājā paccekabodhiniyāmena anāgate paccekabuddho hutvā parinibbāyissatī”ti daṭṭhabbaṃ.

Sāmaññaphalasuttavaṇṇanāya līnatthappakāsanā.

ΠΑΡΟΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Tīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Υποσχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Υποσχόλια. 1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Υποσχόλια. 1. Υποσχόλια για το κεφάλαιο για το σύνολο της ηθικής. 2. Σχόλια για την ομιλία για τους καρπούς της ασκητικής ζωής έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org